

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YARGITAY KARARLARINDA ÇEVRE
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Yrd. Doç. Dr. Gülizar ÇAKIR SÜMER Emre ÖZTÜRK

MALATYA - 2015

YARGITAY KARARLARINDA ÇEVRE

Emre ÖZTÜRK

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Gülizar ÇAKIR SÜMER

**İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim Yönetmeliği
Gerekleri Doğrultusunda Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi
Anabilim Dalı'nda Hazırlanan YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Malatya, Kasım 2015

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YARGITAY KARARLARINDA ÇEVRE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Gülizar ÇAKIR SÜMER

HAZIRLAYAN

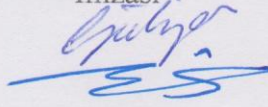

Emre ÖZTÜRK

Jürimiz 09.11.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezini oybirliği ile başarılı bulunarak Kamu Yönetimi Anabilim, Kent ve Çevre Sorunları Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

1. Yrd. Doç. Dr. Gülizar ÇAKIR SÜMER
2. Yrd. Doç. Dr. İbrahim DURHAN
3. Yrd. Doç. Dr. İlke Bezen AYDOĞDU

İmzası

İNönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KARAGÖZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak savunduğum “Yargıtay Kararlarında Çevre” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

09.11. 2015

Emre ÖZTÜRK

ÖNSÖZ

Çevre sorunları, tüm uygarlığın ortak sorunudur. Doğa sorunu olmaktan çıkan bu olgu, insan sorunu halini almıştır. Toplumun çevreye olan ilgisi de gün geçtikçe artmaktadır. Bu ilgiye rağmen, ne yazık ki çevre sorununun çözümünde önemli ölçüde yol alınmamıştır. Doğaya verilen zararların, gün geçtikçe geri döndürülemez boyutlara ulaştığı ortaya çıkmıştır. Önceleri, her şeye rağmen büyüme olarak benimsenen modeller, son yıllarda doğal kaynakların da sınırsız olmadığı temelinden hareketle sürdürülebilir ve çevreyi koruyan bir kalkınma modeline doğru evrilmeye başlamıştır.

Çevre hukuku kavramı da, bu süreçte çevre sorunlarına bir çözüm olarak ortaya koyulmuştur. Çevre hakkı çevre sorunlarından doğrudan etkilenenler tarafından bu haklarını kullanmasıyla ortaya çıkan, sonuç bir kavramdır. Bu çalışmamızda, Türkiye'de çevre hukuku bağlamında yapılmış olan yasal düzenlemelerin varlığını vurgulamak ve bu yasal düzenlemelerin adli yargı makamının temyiz mercii ve aynı zamanda bir yüksek yargı organı olan Yargıtay'ın çevreye bakış açısı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Türkiye'de çevre hukuku alanında yapılmış olan yasal düzenlemelerin Yargıtay tarafından nasıl ele alındığı konusunda fikir vermesi umut edilmektedir.

Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çevre, çevre hakkı, çevre hukuku ve bazı temel çevreyi ilgilendiren yasalar ele alınıp işlendikten sonra, ikinci bölümde Yargıtay'ın çevreyi doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren kararları bu bağlamda ele alınıp çözümlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada ilk günden son güne kadar sürekli fikir alışverişinde bulunduğum değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Gülizar Çakır Sümer'e, sonsuz saygı ve sevgilerimi sunarım. Son olarak desteğini her an yanımda hissettiğim sevgili eşim Selda'ya ve İnönü Üniversitesi Türk Dili Okutmanı olan babam Abidin Öztürk'e teşekkür ediyorum.

Kasım 2015, Malatya

Emre ÖZTÜRK

YARGITAY KARARLARINDA ÇEVRE

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Emre ÖZTÜRK

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Gülizar ÇAKIR SÜMER

ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER

Toplum içinde yaşayan bireylerin sağlıklı bir şekilde hayat sürmesi, ancak tahrip edilmemiş bir çevrenin varlığı ile mümkündür. Çevre, başta biz insanlar olmak üzere bütün canlıların ortak yaşam alanıdır. Bu sebeple, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı en temel haklarımızdan biridir.

Çevre sorunlarının artmasıyla beraber, tüm dünyada çevre hukukunun da önemi artmıştır. En temel haklarımızdan biri olan çevre hakkı da, çevre hukukunun gelişmesiyle birlikte daha etkili bir şekilde ileri sürülmeye başlanmıştır. Ülkemizde de özellikle Çevre Kanunu yürürlüğe girmesi ile çevre ile ilgili birçok değişik alanda yasal düzenlemeler yapılmıştır. Buna rağmen Türkiye’de çevre sorunlarının boyutları artarak devam etmektedir.

Artan çevre sorunlarının önlenmesi için hukuki yaptırımlarla birlikte, cezai yaptırımlara da başvurulmaya başlanmıştır. Bu yaptırımların temelinde çevreyi korumak amacı vardır. Yargı makamları da, kendilerine yansıyan uyuşmazlıkları çözerek çevre korumasına kararlarıyla katkıda bulunmaktadır. Bu katkının doğru ve hızlı kararlar alınarak verilmesi durumunda, çevre daha etkili bir korumaya kavuşacaktır.

Yargıtay kararları incelendiğinde, gerçek ve tüzel kişiliklerin çevreye doğrudan veya dolaylı olarak zarar verdikleri belirlenmiştir. Çevrenin, kanunlar aracılığıyla korunması açısından yerel mahkemeler ve Yargıtay arasında uyumlu bir görünüm vardır. Yargıtay kararlarında, yüksek mahkeme ağırlıklı olarak çevrenin korunmasını öne alan kararlar verdiği görülmektedir. Bununla beraber çevre mevzuatındaki cezaların miktarı ve verilen cezaların yerine getirilmesindeki sorunlar, çevrenin yargı kararları ile korunmasına yönelik toplumda oluşan algıyı olumsuz yönde etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler:Çevre, Çevre Hakkı, Yargıtay Kararlarında Çevre, Çevre Mevzuatı

ENVIROMENT ON DECISIONS OF THE SUPREME COURT

Inonu University The Institute of Social Sciences
Department of Public Administration
Master's Thesis, Emre ÖZTÜRK
Consultant: Gülizar ÇAKIR SÜMER

SUMMARY AND KEYWORDS

Ensuring a healthy life can only be sustained by avoiding environmental destruction. The environment is the shared habitat of human being and all other living organisms. For this reason, living in a healthy and balanced environment is one of our fundamental rights.

The rise of environmental issues at the global scale has motivated the vitality of environmental law. Becoming one of our most fundamental rights, environmental law has effectively been argued. Various legislations were reinforced soon after the environmental law was enacted in our country. Never the less, the volume of environmental problems and concerns are continuing to increase.

In addition to legal and compensation sanctions, criminal sanctions are imposed to avertrising environmental problems. These sanctions are introduced to guarantee environmental protection. By resolving disputes, the judicial authorities contribute to environmental protection with their decisions. Ensuring faster and more accurate decisions would lead the environment to be protected more effectively.

It is understood from the Supreme Court decisions that individuals and entities have harmed the environment directly or indirectly. The Local courts and the Supreme Court have given agreeing decisions regarding environmental protection through legislation. It is observed fromtheSupreme Court rulings that the environmental protection is prioritized. However, due to the insufficient punishmentl evels and the insufficiency of the decision's execution, the creditability of the idea to protect environment through court decisions is negatively affected.

KEYWORDS: Environment, The Environment Right, Environment on The Supreme Court Decisions, Environment Legislation.

YARGITAY KARARLARINDA ÇEVRE

Emre ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
ONUR SÖZÜ	IV
ÖNSÖZ	V
ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER	VI
ABSTRACT AND KEY WORDS	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR ÇİZELGESİ	XI
1.ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, DENENCCELERİ VE YÖNTEMİ	1
1.1.Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Denenceleri ve Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	3
1.4. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları	4
1.5. Kavram Tanımlaması.....	4
1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası.....	5
2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ÇEVRE SORUNLARI	6
2.1. Dünyada Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Sürecine Kısa Bir Bakış.....	6
2.2. Küresel Çevre Sorunlarının Niteliği	8
2.3. Türkiye'de Çevre Sorunlarının Genel Bir Değerlendirilmesi	12
3. ÇEVRE HAKKI KAVRAMI VE ÇEVRE HUKUKU	15
3.1.İnsan Hakları ve Çevre İlişkisi	15
3.2. Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı.....	17
3.3. Çevre Hakkının Bir Sonucu Olarak Çevre Hukuku.....	20

3.4. Uluslararası Çevre Hukukunun Kaynakları	21
3.4.1. Uluslararası Sözleşmeler	21
3.4.2. Avrupa Birliği'nde Çevre Hukuku	24
3.5.Çevre Hukukunun İlkeleri.....	26
4. TÜRKİYE'DE ÇEVRE HUKUKUNUN GELİŞİM SÜRECİ.....	27
4.1. Osmanlı Devleti'nde Çevre Hukuku	27
4.2. Cumhuriyet Döneminde Çevre Hukuku ve Başlıca Düzenlemeler	29
4.3. Çevreyle İlgili Başlıca Yasal Düzenlemeler	31
4.3.1. Anayasa	31
4.3.2. Türk Ceza Kanunu	33
4.3.3. Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu	36
4.3.4. Çevre Kanunu	39
4.3.5. İmar Kanunu	41
4.3.6. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.....	42
4.4. Mahkeme Kararlarında Çevre	43
4.4.1. Anayasa Mahkemesi Kararlarında Çevre	44
4.4.2. Danıştay Kararlarında Çevre	45
5. BELİRLİ DAVALAR ÜZERİNDEN YARGITAY'IN ÇEVREYE BAKIŞININ İNCELENMESİ	48
5.1. Komşuluk İlişkisinden Doğan Çevre Zararları	49
5.2. Mülkiyet Hakkının Aşırı Kullanımı Bakımından Çevre	51
5.3. Toprak ve Su Kirliliğinde Cezai Sorumluluk	52
5.4. Zarar Kavramının Çevre Yönünden Değerlendirilmesi	55
5.5. Baz İstasyonları Bakımından Çevre Hakkı.....	57
5.6. İmar Kurallarına Aykırılıkta Cezai Sorumluluk	59

6. TEMEL ÇEVRE SORUNLARI ÜZERİNDEN YARGITAY'IN ÇEVRE ANLAYIŞININ DEĞERLENDİRİLMESİ	62
6.1. Çevre Kirlenmesine İlişkin Yargıtay Kararları.....	62
6.1.1. Toprak Kirlenmesine İlişkin Yargıtay Kararları.....	64
6.1.2. Su Kirlenmesine İlişkin Yargıtay Kararları.....	69
6.1.3. Hava Kirlenmesine İlişkin Yargıtay Kararları.....	73
6.2. İnsan Sağlığına İlişkin Yargıtay Kararları	75
6.3. Kamuya Ait Arazilerde Çevre Korumasına İlişkin Yargıtay Kararları	81
6.4. Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasına İlişkin Yargıtay Kararları	86
6.5. Kentleşmeye İlişkin Yargıtay Kararları.....	92
6.6. İdarenin Çevreye Verdiği Zararlara İlişkin Yargıtay Kararları	96
7.SONUÇ	103
KAYNAKÇA	113

EK 1: İncelenen Yargıtay Kararları

EK 2: İncelenen Anayasa Mahkemesi ve Danıştay Kararları

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AYM	Anayasa Mahkemesi
BM	Birleşmiş Milletler
CD	Ceza Dairesi
CGK	Yargıtay Ceza Genel Kurulu
ÇED	Çevre Etki Değerlendirme
D	Danıştay
HD	Hukuk Dairesi
HGK	Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
MÖ	Milattan Önce
RG	Resmi Gazete
TÇV	Türkiye Çevre Vakfı
TUBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı
Y	Yargıtay

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, DENENCELERİ VE YÖNTEMİ

Birinci bölümde, araştırma hakkında genel bilgiler verilerek kavram tanımları yapılan araştırmanın; konusu, önemi, amacı, denenceleri, yöntemi, bilgi toplama ve işleme araçları, kavram tanımları ve sunuş sırası yer almaktadır.

1.1.Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bu çalışmada çevre olarak adlandırılan, insanın yaşamını devam ettirmesi için vazgeçilmez yaşam alanı sağlayan ortamdaki değişikliklerin, yargı kararlarına nasıl yansıdığı ele alınmıştır.

İnsan varoluşundan beri sonsuz bir hırsıyla yaratılmıştır. Hırsını kendi menfaatleri için sınırsız ve kuralsız bir şekilde kullanmaya başladığı andan itibaren doğal kaynaklar da zarar görmeye başlamıştır. İnsan akli ve çalışması, uygarlığımızı geliştirirken, doğada geri dönülmez tahribatlara yol açmıştır. Böylelikle ortaya çıkan çevresel sorunlar, tüm insanları belirli şekilde etkilemiştir. Ortaya çıkan sorunların çokluğunun yanında, çözülmesindeki zorluk da çevreyi günümüzde en çok tartışılan konulardan biri yapmaktadır.

Çevreye verilen zararlar doğal kaynakların sınırlı olduğunu hatırlatmaktadır. Varoluşumuzun devam edebilmesi için, etrafımızı saran hava, su, toprak ve diğer tüm doğal ve tarihsel zenginliklerimizin de sürdürülebilir olması gereklidir. Nüfus, hammadde kaynakları, enerji, toprak, beslenme, hava ve suda meydana gelen bozulmalar, ekonomik ve toplumsal düzeyde de sıkıntıları ortaya çıkarmıştır.

Sağlıklı bir çevrede yaşamak isteyen kişiler, önlerine gelen sorunları çözmeye girişmişlerdir. Bu girişimler, çevre bilimini ortaya çıkarmış ve geliştirmiştir. Çalışmalar sonucu ortaya çıkan çözüm yollarının en önemlisi de çevreyi hukuki yaptırımlarla korumaya çalışmaktır. İşte tam bu aşamada devletler, çevreyi korumak için her alanda kanunlar yaparak çevreye hukuksal bir boyut katmıştır.

Hukuk kuralları, kendi alanında birçok ilerleme ve dönüşüm geçirerek çeşitli yaptırımlar ortaya çıkarmıştır. Çevrenin hukuk sistemiyle korunmaya başlanması, çevrenin bozulmalara karşı, hukukun bir güvence oluşturması önemlidir. Fakat bu koruma, çevre sorunlarının çeşitliliği sebebiyle, etkin bir yaptırım düzeyinde değildir. Bu durumda çevrenin tüm diğer hukuki normlardan farklı olarak, ayrı bir hukuk düzeniyle korunmasını gerektirmektedir.

Çevrenin hukuki düzenlemelerle koruma altına alınması önemlidir. Dünyanın bir tarafında ortaya çıkan çevresel bir sorunun, sınırları aşarak başka yerleri de etkilediği tartışmasızdır. Bu durumda ekolojik dengenin sıkı kurallarla korunması kaçınılmazdır.

Hukuk kurallarını uygulayacak yargı mercilerinin verdiği kararlar da tüm bu aşamada önemli bir etkiye sahiptir. Bu etkinin çerçevesi tabii ki uygulama yapılan mevzuatın yeterliliği ile doğru orantılıdır. Uygulamaya geçildiğinde ortaya çıkan sorunlar, yargı mercilerinin içtihatlarıyla çözüme kavuşabilmektedir.

Çalışmanın önemi, çevrenin hukuksal gelişiminin genel olarak yüksek yargı karar organı olan Yargıtay'ın kararlarına nasıl yansıdığını göstermesi noktasında ortaya çıkmaktadır. Çevresel mevzuatın kapsamlı veya sorun çözmeye yönelik olmasından çok, uygulamaya nasıl geçtiği önem kazanmaktadır. Çevre hukukunun gelişmesinde toplumu oluşturan bireylerin eylem ve tasarruflarının yargı kararlarına nasıl yansıdığı, çevresel sorunların çözümünde yol gösterici olmaktadır.

Yargıtay kararlarının çevre açısından incelenmesi, yargı organlarının çevreye bakış açısı konusunda fikir vermektedir. Yargıtay çevrenin korunması ve daha yaşanabilir bir çevreye dair tesis edilebilecek kararlara imza atarak düzenleyici işlemleri yapanlara da yardımcı olmaktadır. Çevrenin korunmasına yönelik hukuki ve cezai yaptırımlar yüksek yargının kararları ile belli bir yaptırım düzeyine gelmekte ve çevrenin korunmasına da önemli bir katkı sunması beklenmektedir. İşte bu çalışmada, bu kararların da yeterli olup olmadığı, sorunu çözmede ve caydırıcı özelliği olan ceza olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın Denenceleri ve Amacı

Toplumun gereksinimlerini tam olarak karşılayabilmek amacıyla devletler, çeşitli düzenlemeler yapmaktadırlar. Çevre sorunlarının çözümünde kanun, tüzük ve yönetmeliklerden faydalanılmaktadır. Fakat bu düzenlemelerin yapılması tek başına yeterli değildir. Çünkü yapılan düzenlemeler gün geçtikçe yetersiz kalmakta ve çağın gelişen sorunlarına ayak uyduramamaktadır. Yüksek yargının vermiş olduğu kararların da işte bu boşlukları doldurması beklenmektedir.

Bu genel düzenlemelerin toplumsal bir çevre sorununu çözümedeki etkinliği, düzenlemelerin fazlalığıyla ilgili değil, isabetli karar verme ve kararlı uygulama ile olanaklı hale gelmektedir. Çevrenin tahrip edildiği her dönemde, çevreyi koruyan hükümlerin varlığına rağmen yine de çevre tahrip edilmiştir. O zaman çevreyi

korumada yalnızca kanuni düzenlemelerin varlığı yeterli değildir. Uygulama aşamasında sağlıklı bir şekilde hayata geçirilmesi de önem kazanmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmada ele alınan öncelikli konu; çevre kavramının çevre hukuku yönünden değerlendirilmesi ve yüksek mahkeme olan Yargıtay'ın bu kavrama nasıl yaklaştığının belirlenmesidir. Çevre sorunları ortaya ilk çıktığında yargının konusunu oluşturmamaktadır. Yargının konusunu oluşturması için uyumsuzluk haline gelmesi ve bireyler veya devlet tarafından ileri sürülmesi gerekmektedir. Bu şekilde mahkemelerin önüne gelen uyumsuzlukların çözümü ile çevrenin korunması sağlanmaktadır. Bu inceleme ile birlikte, Yargıtay'ın incelediği kararlarda çevreye nasıl yaklaştığı, verdiği kararların sorunları çözmeye yeterli olup olmadığı ve bu kararların etkinliği çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Yukarıda izah edilen amaç kapsamında araştırmanın denenceleri şu şekilde sıralanabilir:

-Yerel mahkemeler, çevre sorunlarıyla ilgili kararlar verirken, Çevre Kanunu'nu uygulama konusunda isteksiz davranmakta, genel kanunlarla çevre sorunlarını çözmeye çalışmaktadırlar.

-Yargıtay verdiği kararlarda, yerel mahkemelere çevre mevzuatının nasıl uygulanması gerektiği yönünde yol göstermektedir. Fakat yerel mahkemeler kararlarında, genelde aynı hatalara düşmekte ve bu kararları da Yargıtay tarafından bozulmaktadır. Bu durum çevrenin hukuksal yönden korunmasını olumsuz etkilemektedir.

-Yargıtay'ın çevre zararı kavramını geniş yorumlamaması çevre korunmasına olan katkısını azaltmaktadır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada konu ile ilgili var olan bilgiler, yazılı kaynaklar taranarak çalışmaya aktarılmıştır. Araştırmanın konusu, hukuksaldır. Bu sebeple elde edilen bilgilerin yorumlanması da gerekmektedir. Kanun maddelerini çevresel olaylara uyarlamak için onları hukuksal bir mantıkla da yorumlamak şarttır.

Yargıtay, kurulduğu andan itibaren birçok karar vermiştir. Bu kararların çevre ile ilgili olanlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Fakat dönemsel olarak belli bir sonuca ulaşılamamıştır. Bu yönde kesin bir yargıya varabilmek için Yargıtay'ın tüm kararlarının tek tek incelenmesi ve çevreyle ilgili olanların ayrılarak bu kararlardan bir

sonuca gidilmesi gerekmektedir. Bunun, çok uzun ve yorucu bir iş olmasının yanında, çalışma kapsamının dışına taşması nedeniyle çalışmada bu yönde bir inceleme yapılamamıştır. Çünkü tüm yargı kararlarının bir kişi tarafından incelenmesi mümkün olmadığı gibi, arşiv araştırması yapılması da çeşitli izinlere bağlı olmakla birlikte büyük maliyetlerde getirmektedir. Yüksek yargı kararlarının, esas ve karar numarası ile kayıt alması sebebiyle, içeriğini okumadan çevreyi ilgilendiren karar olup olmadığı yönündeki tespiti de ayrı bir sorunu teşkil etmektedir. Bu sebeple çalışmada, bütün kararlar değil, çevreyle ilgili olanlar değerlendirilmeye alınmıştır. Bu amaçla 1976-2015 arası dönemde farklı çevresel uyuşmazlıklara ilişkin toplam 141 adet Yargıtay kararı bu araştırmada incelemeye konu olmuştur.

1.4. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

Araştırma için basılı ve elektronik ortamda yer alan kaynaklar taranmış ve bilgi toplanmıştır. Bu kaynaklar yayınlanmış; kitaplar, makaleler, yayınlanmış ve yayınlanmamış tezler, çeşitli kanun ve yönetmelikler, ilgili kurum ve kuruluşların yayınlarıdır. Çevre ile ilgili tüm makro ve mikro çalışmalar önem taşımaktadır. Çalışmamızda en zor ulaşılan kaynak ise, Yargıtay kararları olmuştur. Bu kararlara herkesin ulaşamamasının yanında, karar sayılarının çokluğu çalışmayı zorlaştıran diğer bir etkidir. Yargıtay kararları taranırken çevreyi ilgilendiren kararlar seçilmiş ve okuyucuyu sıkıkmaması için bu kararların sadece çevreyi ele alan yönüne değinilmiştir.

1.5. Kavram Tanımlaması

Araştırmanın ilerleyen aşamalarında fazlaca geçecek olan dört kavramı, burada açıklamak yararlı görülmüştür.

Çevre: Çevre, bir organizmanın veya organizmalar toplumunun yaşamı üzerinde etkili tüm faktörler, bir organizmayı, diğer yaşayan şeyler de dâhil iklim ve toprak gibi kuşatan her şey olarak tanımlanabilir (Turgut, 2009:1-2).

Çevre Sorunu: Canlı ve cansız varlıkların karşılıklı etkileşimleri ile ekolojik dengenin işleyişini zorlaştıran veya bu dengeyi çalışamaz hale getiren, arıza ve düzensizlik şeklinde tanımlanan çevresel zararlar bütünüdür. Başka bir deyişle, insanların kendilerine daha iyi bir yaşam alanı sağlamak için yaşadıkları doğal ortamı bozmaları veya tahrip etmeleri şeklinde de tanımlanabilir (Şahin, 2004:431-432).

Çevre Hukuku: İnsanın doğal ve yapay çevresini oluşturan öğeleri koruyan, geliştiren ve onların hukuki durumlarını düzenleyen hukuk dalına, çevre hukuku adı verilmektedir (Hamamcı, 1983: 245).

Yargıtay: Yargıtay bir temyiz mahkemesidir. Adli mahkemeler olan asliye ve ağır ceza mahkemeleri, sulh ve asliye hukuk mahkemelerince verilen kararlar ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme yeridir (Aksel, 2009:108).

1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırmanın 1.Bölümünde; araştırmanın konusu, amacı, yöntemi, bilgi derleme ve işleme araçları, anahtar sözcükler, kavram tanımları ve sunuş sırası yer almaktadır.

Araştırmanın 2. 3. ve 4. bölümünde, çevre kavramının dünyada ve ülkemizde gelişim süreci incelenerek ülkemizde yargı kararlarına en çok yansıyan temel kanunlar incelenmiştir.

Araştırmanın 5. ve 6.bölümü katkı kesimi özelliği taşımaktadır. Bu bölümlerde önceki bölümlerde kuramsal olarak ele alınan konuların Yargıtay kararlarına yansımaları çeşitli başlıklar altında incelenmiştir.

Araştırmanın son bölümde, şimdiye kadar ele alınan konu ve veriler üzerinden genel bir değerlendirme yapılarak sonuç bölümü başlığı altında araştırma tamamlanmıştır.

2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ÇEVRE SORUNLARI

Bu bölümde, genel olarak dünyada ortaya çıkan çevre sorunları anlatıldıktan sonra, bu sorunların ülkemize yansımaları kısaca değerlendirilmiştir. Dünyada çevre kirlenmesi ile ortaya çıkan sorunlar, ülkemize göre daha önceye dayanmaktadır. Ülkemizde çevreye karşı farkındalık, tüm dünyada olduğu gibi sanayileşme ile artarak devam etmiştir. Çevre sorunlarının insanların yaşam kalitesini etkilemesi de bu farkındalık da büyük pay sahibidir.

2.1. Dünyada Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Sürecine Kısa Bir Bakış

Yasama organı ise çevreyi, 2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun tanımlar başlıklı 2. maddesinde; "Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam" olarak tanımlamıştır. Çevre sorunları, genellikle, insan müdahalesi ile birlikte ortaya çıkan bozulma, tahribat veya yok olmaları kapsamaktadır.

İşte bu çevre içinde yaşayan insanoğlu, varoluşundan beri yaşamını daha mutlu ve daha kolay sürdürme çabasındadır. Yaşamını sürdürebilmek için de kullanılabileceği tek kaynak, çevredir; çünkü doğayı kullanma gerekliliği, yaşamın istisnasız ve vazgeçilmez bir kuralıdır.

Çevre sorunlarının tarihi, hemen hemen insanlık tarihi kadar eskilere dayanmaktadır. Doğayı tek başına değerlendirdiğimizde, çevre sorunlarının kendiliğinden ortaya çıkmadığını görüyoruz. İki milyon yıllık süre boyunca, insanoğlu yaşamını yiyecek toplayarak ve avlanarak sürdürmüş ve sürekli dolaşan küçük toplulukları ortaya çıkartmıştır. Bu tarz yaşam biçimi, doğaya en az zarar veren hayat biçimidir. Bununla birlikte artan nüfus ve yerleşik tarıma geçilmesi, çevre üzerinde artan bir tahribata sebep olmuş ve git gide bu tahribat da alanını genişletmeye başlamıştır (Ponting, 2000:34).

Bir bakıma çevresel bozulma dediğimiz bozulma süreci, çevrenin amaçtan ziyade araç yapıldığı döneme rastlamaktadır. Çünkü insanlık, bu sayede üretim yapmaya ve doğayı sömürmeye başladı. Böylelikle ilk kez, çevrenin de sonsuz kaynaklara sahip olmadığı ve süreç içerisinde bozulabileceği anlaşıldı. Fakat bu sömürü ilk başta çevre için tehlikeli boyutlarda değildir. Çevre, belli bir noktaya kadar bu bozulmayı tolere edebilmektedir (Akarsu, 1994:28).

Tarihin farklı dönemleri incelendiğinde, doğanın tahrip edildiğine yönelik çeşitli bulgular ortaya çıkmıştır. Bu bulgular, genelde nüfusun bir noktada fazla yığılması veya savaşların çıkmasına bağlı olarak gelişmiştir. 12. yüzyılda nüfus artışı ile birlikte Kuzey Avrupa ormanlarının yakıldığı ve İtalya’da bataklıkların kurutulmasıyla yeni tarım alanlarının oluşturulduğu, yine bu tarihlere gelmeden, milattan önce birinci yüzyılda Roma'nın içme sularında gözlenen kirlilik bunlara örnek olarak verilebilir. Ayrıca Romalıların Kartacalılar ile savaşmak için gemi yapmak amacıyla büyük ormanları tahrip etmeleri de önemli diğer bir örnektir (Duru, 1995:19).

1285'te Londra'da kömür yakılmasından kaynaklı hava kirliliği çevre kirlenmesine bir örnek olarak gösterilmektedir. Fakat doğadaki bu gibi değişiklikler, Sanayi Devrimine kadar kendini çok fazla hissettirmemiştir. Çevresel bozulmaların halk tarafından bir sorun olarak görülmeye başlamasını belli eylemlere odaklamak mümkün değildir. Fakat genel itibariyle, çevre kirliliğinin bir sorun olarak algılanması konusu, ilk defa 1869 yılında Amerika Massachussets Halk Sağlığı Komitesince ele alınmıştır. Buna göre ilgili komite tarafından bir bildiri yayınlanarak her insanın temiz suya, havaya ve toprağa ihtiyacı olduğu ve bu değerlerin de toplumun ortak hazinesi olduğu, bu doğada yaşayan hiç kimsenin bilmeyerek dahi olsa bunları kirletmeyeceği vurgulanmıştır (Gündüz, 1994:47).

1765 yılında James Watt'ın ilk buharlı makineyi bulmasıyla Sanayi Devrimi'nin başladığı kabul edilmektedir. Böylelikle insanların yaşamını sürdürebilmeleri için kullandığı aletler boyut değiştirmiş ve güçlü bir niteliğe ulaşmıştır. 1870'lerde elektriğin demir üretimine katkı sağlaması ile birlikte, sanayi denilen bir olgu ortaya çıkmış ve 1940 yılında da Fordist üretim sistemi denilen seri üretim modeli giderek artmıştır. Bu değişimle birlikte, üretim buna bağlı olarak da kaynak üretimi kendisini büyük boyutlara ulaştırmıştır (Dinler, 2013:288).

Sanayi Devrimi ile birlikte, toprağa ve insan gücüne dayalı ekonomik yapı gitmiş, yerine makinelerin ve seri üretimin ortaya çıktığı bir ekonomik yapı gelmiştir. 1760 ve 1840 yılları arasında İngiltere’de yaşanan ekonomik dönüşüm, İngiltere'nin ardından tüm Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Teknolojik gelişmelerle başlayan bu dönemin doğal kaynakları dönüştürdüğü sonucuna varmak Sanayi Devrimini açıklamak için aslında yeterli değildir. Çünkü bu etkenlerin yanında, aslında kapitalist ruh anlayışıyla hareket

eden devletlerin deniz aşırı sömürgeciliği ve oluşan yeni pazarlarda gücünü arttırmak isteği Sanayi Devriminin yıkıcı gücünü oluşturmuştur (Foster, 2002:20-21).

Sanayi Devrimi ile başlayan süreç tüm alanlarda olduğu gibi çevre sorunları açısından da önemli değişimleri ortaya çıkarmıştır. Çevre sorunları yapısal olarak etkilenmiş buna bağlı olarak da çözüm arayışları da farklılaşmıştır. Bu sorunlar, Sanayi Devrimi'nin yıkıcı etkisiyle derinleşmeye başlamış ve ciddi düzeyde bir sorun haline gelmiştir. Bu duruma bağlı olarak da sorunların çözümüne yönelik politikaların gelişmesi ve yasalaşma hareketleri de öncelikle Batı'nın sanayileşen gelişmiş ülkelerinde ortaya çıkmıştır (Çakır Sümer, 2014:40).

Çevre sorunu olarak belirttiğimiz çevresel tüm doğal olmayan bozulmalar, son dönemlerde dikkate alınan ve ulusları aşan bir evrensel sorun olmuştur. İnsanlar, 20. yüzyıl sonlarına doğru hırsla tükettikleri doğanın, geri dönülemez biçimde yok olduğunun farkına varmışlardır İnsanoğlunun gereksinimlerini karşılamak için çevresini düşünmeden doğal dengeyi aşırı bir biçimde sömürmesi bu sonucu doğurmuştur.

2.2. Küresel Çevre Sorunlarının Niteliği

Çevreyle ilgili sorunlar, yerel boyutlarda olabileceği gibi, küresel olarak da ortaya çıkabilmekte ve tüm insanlığı ilgilendirmektedir. Yerel olarak nitelendirilebilecek çevresel sorunlar, sadece o yöreyi ilgilendiren meseleler olarak değerlendirilse de, bu iki ölçekteki sorunu birbirinden kesin çizgilerle ayrılması oldukça zordur. Yerel ölçekte artan çevre sorunlarının, büyüyerek uluslararası bir sorun haline geldiği gerçeği ortadadır. Çevre sorunları birbiri ile etkileşim halinde bulunan bir dizi unsurdan oluşurken, hangi unsurun sebep veya sonuç olduğunu tespit etmek her zaman kolay olmamaktadır. Örneğin hava kirliliği sebebiyle ormansızlaşma olacağı gibi, ormansızlık da hava kirliliğini doğurabilecektir (Güneş ve Coşkun, 2004:17). Küresel sorunların esasta bu kadar büyük bir etki alanına sahip olması, bu etkileşimden meydana gelmektedir.

Sanayi Devrimi'nden bugüne gelinceye dek çevre sorunları, tüm insanoğlunun giderek büyüyen bir problemler yumağı haline gelirken bütün canlıların yaşam kalitesi de giderek düşmektedir. Aslında birey olarak bakıldığında ihtiyaçlar ve öncelikler farklı olsa da, iş çevreye gelince çevresel sorunların herkesi ilgilendiren bir özelliğe sahip olduğu ve çeşitlendiği anlaşılmaktadır.

Küresel çevre sorunları dendiğinde, akla ilk gelen sorunlardan biri, nüfus artışıdır. Güneş'in (2004:25) Carius'tan aktardığına göre dünya nüfusu, her yıl 83 milyon artmaktadır. Milattan 8000 yıl önce, dünya nüfusunun sadece 5 milyon olduğu düşünülmektedir. Sanayi Devrimi ve tarımsal alandaki gelişmeler, nüfus artışında çok etkili olmuş ve dünya nüfusu, 18. yüzyıldan itibaren hızla artış göstermeye başlamıştır.

Bu bağlamda sanayileşmemiş ülkelerin ekonomik bakımından gelişmemesinin temel sonucu, insan sayısının ağırlığının gittikçe artan ekolojik bir sorun haline getirmiştir. Bu sorun aslında az gelişmiş ülkelerde bir sorun olarak değil de, gelişmiş zengin ülkeler tarafından sorun olarak görülmektedir. Çünkü az gelişmiş ülkelerdeki nüfus artışının doğal kaynaklara zarar vereceği öngörüsünde bulunmaktadır. Bolluğun düşük nüfus artışı sonucunu doğurduğu, düşük nüfus artışının da bolluğu pekiştirme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır (Foster, 2002:16).

Nüfus ile ilgili hareketlenmelerin bir özelliği de kentleşmenin itici ve çekici güçlerini kendi içinde barındırmasıdır. İtici güçlerle ifade edilen olgu, nüfusu köyden ve tarımdan köy dışına çıkaran olaylar, çekici güçlerle ifade edilen şeyse köyünden ayrılan veya ayrılmak için hazır bulunanları kentlere doğru çeken ekonomik ve toplumsal gelişmelerdir. Bu durumda özellikle kentlerdeki nüfus göçle artmakta, sınırlı kaynakların paylaşılması azalmakta ve buna bağlı olarak yeni çevresel sorunları ortaya çıkarmaktadır (Keleş ve Ertan, 2002:31).

Küresel çevre sorunlarından bir diğeri de atmosferin doğal yapısının bozulması olarak kabul edilen hava kirliliğidir. Hava kirliliğini oluşturan birçok neden olmakla birlikte, bunların en başında kent yaşamının getirdiği etkiler ve sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan olumsuzluklar gelmektedir. Kentleşmeyle birlikte çevreye bırakılan atıklar artmakta bu da havanın kalitesini düşürmektedir (Karpuzcu, 2005:32).

Hava kirliliği, insanoğluna bir dizi hastalığı da getirmiştir. Kanser vakalarının artışı, erken yaşlanma, depresyon, kalp damar ve akciğer hastalıkları, bebeklerde gelişim geriliği, kromozom yapısının değişimi gibi hastalıkların artmasında hava kirliliğinin etkisi büyüktür (Güney, 1997:17). Bütün bu veriler ve göstergeler, havanın kirlenmesini, diğer çevre sorunlarından ayrı bir şekilde düşünemeyeceğimizi ortaya koyar. Havanın kirlenmesinden, evrendeki canlı cansız tüm varlıklar etkilenmektedir.

Havanın korunmasıyla ilgili ilk kanun, kömürle ısınan Londra'yı kömür dumanlarının kaplaması, akabinde de solunum yolu hastalıklarının artması üzerine İngiltere'de çıkarılmıştır. 1956 yılında çıkarılan bu kanun "Temiz Hava Kanunu" ismini almıştır. Havanın hukuksal yönden korunmasındaki amaç, hava kirliliğine neden olan kimyasal maddeler için emisyon standartlarının koyulması ve kanserojen maddelerin havaya karışmasını önlemeye dayanmaktadır (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:21-42).

Asit yağışları ve sera etkisi de önemli çevre sorunlarından. Asit yağmurları, atmosfere atılan çeşitli gazların su ile birleşerek, bunların ikincil kirlilik ürünleri olan asitlere dönüşmekte ve yağmur suları ile yeryüzüne inerek canlı ve cansızlara zarar vermektedir. Asit yağmurları sonucunda orman ve bitkilerin olumsuz etkilenmesinin yanında, suların asitleşmesi nedeniyle balıklar ölmekte, bu dengenin değişmesiyle toprağın verimliliği azalmakta, her türlü yapı ve malzemenin ömrü kısalmaktadır. Hava kirliliğiyle ilgili diğer bir husus ise sera etkisidir. Sera etkisi sonucunda, dünyanın sıcaklığı, her yirmi yılda, bir ya da bir buçuk derece artmaktadır. Böyle gittiği takdirde dünyanın su hazinesi olan buzullar eriyecek, deniz seviyesi yükselirken tüm dünyadaki kıyı kentleri ile büyük ölçekteki tarım arazileri de sular altında kalacaktır (Akdur, 2005:19-20).

Su kirliliği, bir başka küresel çevre sorunudur. Tüm canlıların yaşamsal gereksinimi için olmazsa olmaz yapıtaşlarından biri olan su, özellikle son zamanlarda kirlilik olgusundan yoğun bir şekilde etkilenmektedir. Dünyamızda su; deniz, göl, akarsu ve yeraltı sularından sağlanmaktadır. Yerkürede yaşamın başladığı yer olarak kabul edilen sular, önce kıyılara doğru açılmış, daha sonra kara parçasına yayılarak etki alanını genişletmiştir. Suyun kendi başına bir ekosistem oluşturduğu ve dışarıdan gelen her türlü fiziksel ve kimyasal müdahaleden etkilendiği ortadadır (Çepel, 1992:200).

Dünyadaki mevcut suyun; % 97'sini denizler, % 2'sini kutup ve dağlardaki buzullar, geriye kalan % 1'ini ise doğada serbest sular oluşturmaktadır. Yani dünyada kullanılabilir tatlı su miktarı, toplam suyun ancak % 0,1'i kadardır. Bu durum, insanların kullanabilecekleri su kaynaklarının oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir (Akdur, 2005:17). Sınırlı olan suyun son zamanlarda kirlenmeye başlamasının yanında, metalaşmasının önünün açıldığı gözlenmektedir. Küresel ısınma ve su kaynaklarındaki azalma, suyun aynen petrol gibi uluslararası planda konuşulmasına sebep olmaktadır.

Suyun borular ve tankerlerle yer değiştirip satılması şeklinde su ticareti yapılması ve suyun özelleştirilmesi metalaştırılması yönünde atılan adımlardandır.

Toprak kirliliği ise, esas itibariyle toprağın doğal yapısının dışarıdan gelen etkilerle bozulması olarak tanımlanmaktadır. Bozulma tabirinden kasıt, toprağın verimliliğinin azalması ve diğer özelliklerinin bozulmasıdır. Erozyon, topraktaki tuz oranının artması, toprağın çoraklaşması ve atık maddelerle doldurulması bozulmaya örneğ olarak gösterilebilir (Güneş ve Coşkun, 2004:33). Karasal canlılar, özellikleri itibariyle, toprağa bağlıdır. Topraklar, karasal ekolojinin merkezi olup diğer ekosistemler içinde önemli bir paya sahiptir. Topraklar da sürekli değişim ve buna bağlı olarak da gelişme gösterirler. Bu sebeple, topraktaki bozulmalar ilkönce bu canlıları etkilemektedir (Haktanır, 1997:195).

Kentleşme sürecinde toprakların yerleşim alanı olarak kullanımı da toprak kaybını ortaya çıkaran başka bir etkidir. Sanayileşmenin hızlı bir şekilde gerçekleşmesi, turizm, demiryolu, enerji ve boru hatları, barajlar da toprağı kirletir. Diğer taraftan son yıllarda asit yağmurlarının da, toprak kirletici bir özelliği vardır (Görmez, 2010:56-57).

Çevresel sorunların gözle görülebildiği yerlerden biri de kentlerdir. Gelişmekte olan birçok ölkede, kentler yoğun olarak nüfus almış ve yıllık %2-3'lük büyüme oranı ile hâlâ genişlemektedir. şu anda dünya nüfusunun, yaklaşık, yarısı şehirlerde yaşamakta gelecek yıllarda da toplam nüfus artışının %90'ı şehirlerde yaşayacağı hesap edilmektedir. Yani 1990 yılındaki dünya nüfusunun, 2025 yılında iki katı olacağı sayısal verilerle doğrulanmaktadır. Bu durum katı atıklar, hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği gibi etkilerde çevreyi mevcut durumdan daha kötü bir noktaya götüreceği ileri sürölmektedir (Güneş ve Coşkun, 2004:33).

Sanayileşme ve teknolojik ilerlemelerin ortaya çıkardığı ve bir bakıma dayattığı kentlerin nüfus olarak yoğun olması, aslında ekolojik yaşamdan ne kadar uzaklaştığımızı göstermektedir. Mevcut kentleşme politikaları ve kentler merkezi devletin, sanayi kapitalizminin, kitle üretiminin merkezi haline gelmesi çevre sorunlarının da temel sebebini ortaya çıkarmıştır. Uluslararası sermayenin sınır ve kural tanımayan bu tavırları, kentlerin belli bir öлке planına bağlı kalmadan rastgele büyümesine yol açmaktadır (Görmez, 2010:24-25). Kentleşme usulüne uygun, çevreye uyumlu bir şekilde ilerlemediği için ekolojiyi doğrudan etkilemektedir. Ayrıca verimli tarım topraklarının yerleşime açılarak tabii kaynakların bozulması, beton yığınlarından

oluşan yapay bir çevrenin insanın doğadan kopmasına ve bu bağlamda çeşitli hastalıkların da ortaya çıkmasına zemin hazırladığı da bir gerçektir.

Küresel çevre sorunlarından birisi de hammadde tüketimidir. Hammadde tüketimi ile endüstriyel gelişme arasında doğru bir orantı vardır. Öncelikle endüstrileşme ile birlikte doğal kaynakları hammadde olarak talep eden üretim sektörlerinin ortaya çıkması, doğal kaynakların hoyratça tüketilmesine yol açmıştır. Ekolojik dengenin bozulmasında, enerji için gerekli hammadde tüketiminin önemli etkileri vardır (Görmez, 2010:24).

Ormansızlaşma, nüfusun çoğalıp gereksinimleri arttığında, insanlık tarihinde, bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Son yüzyıldaki uluslararası güçlerin etki ve baskısı, tropik ormanlara sahip gelişmemiş ülkeleri, yardım-borç-faiz kışkacına itmiş bundan kurtulmak için de doğal kaynaklarına yönelen ülkeler, en kolay sahip oldukları ormanları, ekonomik amaçlı tahrip etmişlerdir. Tahribat sonucunda ortaya çıkan ormansızlaşma sorunları; erozyon, kayma, killeşme şeklinde ortada durmakta ve çözüm beklemektedir (Turgut, 2009:5).

Anlaşılacağı üzere çevreyle ilgili sorunlar gün geçtikçe artmaktadır. Bu sorunların büyük bir kısmı hemen hemen dünyanın tüm ülkelerinde görülmektedir. Çevre sorunlarının en önemli özelliklerinden birisi de sınırları aşacak tarzda zarar verici bir etkiye sahip olmalarıdır. Bu sebeple gelişmiş veya gelişmekte olan ülke ayrımına gitmeden çevrenin korunması gerekmektedir. Bu sorunların en etkili çözüm yolu da işbirliğine gitmektir. Ülkeler çevrenin korunması için güçlerini birlikte kullanmaları durumunda çevresel koruma da o kadar ileriye taşınacaktır.

2.3. Türkiye’de Çevre Sorunlarının Genel Bir Değerlendirilmesi

Türkiye gibi gelişmekte olan ya da endüstrileşmekte gecikmiş olan ülkeler için öncelik daima endüstrileşme, ekonomik kalkınma ve refah olmuştur. Bu sebeple çevresel duyarlılık ve çevresel bilinçlenme de yeni bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca uzun savaşlardan çıkmış bir ülkenin önceliğinde bir devlet olma çabası vardır. Bu durum çevreye olan ilgiyi arka plana atmıştır. Bu duruma bağlı olarak büyük boyutlu çevre sorunları ile karşılaşmayan Türkiye çevre politikaları üretmek açısından da önemli bir gelişme gösterememiştir (Tuna, 2006:35).

Sanayileşme ile çevre sorunları arasında sıkı bir ilişki vardır. Türkiye sanayileşmenin geç yaşanmasına bağlı olarak çevre sorunlarıyla da geç tanışmıştır.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından ve Osmanlı Devleti'nden kalan kısmi düzenlemelerle, çevre sorunları giderilmeye çalışılmıştır. 1970'li yıllarda ise hükümet programlarında, siyasal partilerin bildirgelerinde ve beş yıllık kalkınma planlarında çevre ile alakalı genel sağlık çerçevesinde birtakım küçük değerlendirmelerle yetinilmiştir (Bozkurt, 2010:21).

1970'li yıllardan sonra Türkiye'de çevre ile ilgili iki önemli adım atılmıştır. Bu adımlardan biri çevre hakkına ilişkin hükmün Anayasa'da yer alması, bir diğeri de Çevre Kanunu ve buna ilişkin bazı yönetmeliklerin çıkarılmasıdır. Ayrıca çevre konusuna hükümet programları ve kalkınma planlarında "çevre sorunları" başlığı altında yer verilmiştir. Daha sonraki yıllarda ise bazı uluslararası ve bölgesel sözleşmelere taraf olunmaya başlanmıştır (Turgut, 2009:42-44).

Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nde kırsal kesimdeki çevre sorunları, endüstrileşme ile gelen sorunlara göre daha fazla sorunu bünyesinde barındırmaktaydı. Örneğin köyde bulunan konutlar, standartlara uygun olmadığı gibi, tarım arazileri de çoğunlukla ormandan açma arazilerden oluşmaktadır (Keleş, 2011:289).

Türkiye'nin sanayileşmeye başlamasıyla kentleşme hızlanmıştır. Türkiye'de kentleşme süreciyle birlikte çevresel sorunlar artmıştır. Örneğin hava kirliliği, ulaşım, gecekondulaşma gibi birçok sorun da tüm kentlere yayılmaya başlamıştır. Bu sorunların artmasında plansız kentleşmenin önemli bir rolü vardır. Türkiye'de, özellikle sanayi bölgelerinde ve gelişmiş kentlerde, insan sağlığını tehdit edecek boyutta hava kirliliği görülmeye başlamıştır. Hava kirlenmesinin sebepleri kentleşme, sanayileşme ve enerji üretimidir (TÇV, 2001:88).

Kentlerin büyümesi ve sanayi tesislerinin kentlerin yakınına kurulması hava kirliliğini de beraberinde getirmiştir. Hava kirliliği ile ilgili Cumhuriyet dönemindeki ilk düzenleme, 1930 yılında çıkarılan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'dur. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında hava kirliliğiyle ilgili tespitler yapılmıştır. Belediye Kanunu, Çevre Kanunu ve bu kanuna dayanılarak çıkarılan Hava Kalitesinin Kontrolü Yönetmeliği, yine Havayı Doğrudan İlgilendiren Isıtma ve Buhar Tesislerinin Yakıt Tüketiminde Ekonomi Sağlanması ve Hava Kirliliğinin Azaltılması yönetmelikleri de hava kirliliği ile ilgili diğer yasal düzenlemelerdir (Görmez, 2010:51-52).

Doğalgaz kullanımının artması, Türkiye'deki hava kirliliğini, son yıllarda, düzelme eğilimine sokmuştur. Ancak doğalgaz dışındaki yakıtların ısıtmada

kullanılması, motorlu taşıtlardan çıkan gaz, buhar ve tozlar hava kirliliğinin yüksek seviyelerde seyrine neden olmaktadır. Türkiye'de hava kirliliğinin önlenmesine yönelik çalışmalar uzun yıllardır yapılmaktadır. Fakat şu ana kadar yapılan çalışmalardan etkin bir sonuç alındığı söylenemez (Akdur, 2005: 169-170).

Su kirliliğiyle ilgili yasal düzenlemeler ise oldukça geniştir. Genel kanunlar olarak, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile Çevre Kanunu'nu bulunmaktadır. Çevre Kanunu'na dayanılarak çıkarılan Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği, 1960'da çıkarılan Yeraltı Suları Hakkındaki Kanun, 1971'de yürürlüğe giren Su Ürünleri Kanunu'nda da su kirliliğinin önlenmesine dair hükümler içermektedir.

Türkiye'de toprak kirliliği, diğer Avrupa ülkelerindeki toprak kirliliğine göre az gibi görünse de, topraklarımız erozyonla mücadele etmektedir. Türkiye; topoğrafik yapısı, iklimi, uygulanan yanlış tarımsal yöntemler, mera ve ormanların tahrip edilmesi ve topraklarının da erozyona duyarlı olması nedeni ile dünyada yüksek düzeyde erozyona maruz kalan ülkeler arasındadır. Etüt ve gözlemlere göre Türkiye topraklarının, %20'si orta, %36,4'ü şiddetli, %17'si de çok şiddetli erozyona maruz kalmaktadır (Çevre Atlası, 2006:99).

Türkiye'de de çevre sorunları gün geçtikçe artmaktadır. Çevresel sorunların artmasında önemli bir yere sahip olan nüfus artışı, enerji kullanımının da artmasını tetikleyerek kentler üzerinde baskıya sebep olmaktadır. Buna bağlı olarak da su kullanımı, hava kirletici kaynaklarının ve yoğunluğunun artmasını, atık çeşitliliği ve atık oluşum miktarlarının artması doğal kaynaklarımızı kirletmektedir. Bu sorunların çözümü için etkin bir çevre denetim sistemimiz olmalıdır. Çevre sorunlarının ciddi boyutlara ulaşmaması için önlemlerin alınması gerekmektedir. Gerekli önlemlerin alınmaması durumunda bu sorunların boyutlarının artacağı da yapılan araştırmalarda ortaya koyulmaktadır. Bu sebeple ulusal ve uluslararası düzeyde sorunları giderici yasal ve yönetsel önlemler alınmalıdır.

3. ÇEVRE HAKKI KAVRAMI VE ÇEVRE HUKUKU

Çevrenin sorun olarak görülmeye başlaması ile birlikte, yeni kuşak haklardan çevre hakkı bireylerce talep edilmeye başlanmıştır. Varlığımızın devamı olan çevrenin hukuk yoluyla korunması önemlidir. Çevre hakkının hukuk süreci içerisinde talep edilmesi, çevre hukuku kavramının doğup gelişmesine imkân sağlamıştır.

3.1. İnsan Hakları ve Çevre İlişkisi

İnsan hakları; din, dil ve cinsiyet, ırk, ulus, etnik köken gibi farklılıkları göz önüne almadan yeryüzündeki bütün insanların sahip olması gereken haklardır. İnsanların bu hakları kullanmada özgür oldukları gerçeğinden doğan haklardır. Tabii bu haklar kullanılırken insan sınırsız bir özgürlüğe sahip değildir. Zira başkalarının haklarına saygılı olmak ve bu hakları çiğnememe zorunluluğu vardır. Hakkın olduğu yerde sorumluluk da olması durumunda hayatın dengeleri kurulabilir (Tepe, 2010:4).

İnsan haklarının ilk tohumlarının atıldığı yıllar araştırıldığında günümüzden yaklaşık iki bin yıl öncesine gitmek gerekir. Eski Yunan'da Sokrates, Platon ve Aristo'nun "insan" ve "vatandaş" felsefesi odak noktasını oluşturmaktadır. İnsan haklarının birtakım siyasi belgelere geçişi ve eskiye oranla daha farklı bir şekilde yorumlanması ise sadece iki yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu haklar gerçek özgürlük arayışı içerisinde doğmuş, gelişmiş ve gelişmeye de devam etmektedir (Kuzu, 1997:15).

İnsan hakları kavramı, insanın sırf insan olması dolayısıyla, ana rahmine düşmesinden itibaren ya da doğuştan sahip olduğu devlet ve bireyler tarafından dokunulamayan haklar bütünüdür. Birçok dünya ülkesinde olduğu gibi, Türk hukuk sisteminde de insan haklarıyla ilgili hükümler, Anayasa'nın özel koruyucu şemsiyesi altındadır. İnsan hakları, diğer anayasal ve yasal düzenlemeler karşısında hiyerarşik olarak üstün bir konumda bulunur. Tüm insanlar, devletten ve onun ortaya çıkardığı hukuktan önce de mevcut bulunan, yani devlet tarafından yaratılmayan, sadece ortaya çıkarılıp tanınan birtakım doğal haklara sahiptirler. Devlet, işte bu kendi hukukundan üstün doğal haklarla bağlıdır ve onlara gereken saygıyı göstermek zorundadır (Tanilli, 2007:166).

İnsan hakları zaman ilerledikçe birbirini tamamlayan üç oluşum dönemi geçirmiştir. Bu haklar kuşak adı altında şu şekilde sınıflandırılmaktadır. Birinci kuşak haklar olarak kişi hürriyetleri ve siyasal haklar, ikinci kuşak haklar olarak sosyal ve

ekonomik haklar, üçüncü kuşak haklar olarak da çevre hakkını da içine alan dayanışma hakları olarak adlandırılmaktadır (Sur, 1993:40).

İnsan haklarının devlet güvencesi sağlanarak Anayasa ya da yargı kararlarıyla somutlaşmış halleri olan temel hak ve özgürlükler, 1982 Anayasa'sının 12. ve devamı maddelerinde yer almıştır. Bu maddeleriyle Anayasa, gerek İnsan Hakları Bildirisi, gerekse Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin öngörmüş olduğu insan hakları çeşitlerinin birçoğunu somut bir içeriğe kavuşturmuştur(Gören, 2011:347).

İnsan hakları konusunun da sadece insan olacağı görüşü çoktan geçerliliğini yitirmiş bir anlayıştır. Bu değişim, yeni kuşak insan haklarının en önemli parçası olan çevre hakkının temel özelliğini oluşturmakla kalmayıp bu gelişim, hukukun yaşayan bir varlık olduğunu da ortaya koymaktadır. Bütün insanlara, insan oluşlarından dolayı tanınması gereken haklar bütünü, daha doğrusu bir ulaşılması gerekeni ifade eden insan hakları, bütün insanlara, insan oluşlarından dolayı verilmiş olup, bu haklar ulusal ve uluslararası alanda korunması gereken olumlu ya da olumsuz isteklerin bir toplamıdır. İkinci ve üçüncü kuşak insan hakları olumlu istemleri, kişisel hak ve özgürlükler ise olumsuz istemleri içermektedir(Keleş ve Ertan, 2002:69).

Hukuksal kurallar, insan ve toplum için önem taşıyan bütün sorunların çözümünde en önde gelen araçlardan biri olarak kabul edilir. Çevre sorunlarını çözmek için insanın çevrede soruna neden olan davranışlarını, çevrenin lehine veya en azından çevreye zarar vermeyecek şekilde düzenlemek gerekir. Devlet ve ilgili kamu güçlerine bu konuda çeşitli yetkiler, sorumluluklar vererek, mali ve cezai düzenlemeler yaparak bu düzenlemeleri çeşitli yaptırımlarla desteklemek hukuksal sistemin temel amacıdır (Aybay,1997:309).

Burada insanların kurallar koyarak çevreyi ve genel anlamda doğayı koruyabilmelerinin mümkün olup olmadığı sorusunun akla gelmesi doğaldır. Hukuk, toplumsal ilişkileri çözmek için en etkili araçların başında gelir. Çevre sorunları ise çok daha geniş kapsamda ele alınmalıdır. Çevrenin birincil düzeydeki etkin gücü, yine çevrenin kendisidir. İnsan hakları ile ilişkili çevre hukukunun geçirdiği süreç insanlığın bilinç düzeyini ortaya koyan en somut göstergedir (Dinç, 2008:3-4).

Çevre hakkının öznesini tespit etmekse oldukça güçtür. Bu hak ile sadece insan mı, yoksa daha genel bir ifadeyle yerküre mi korunmak istendiği sorusu akla gelebilir.

Aslında hangi temel yaklaşım esas alınırsa alınsın, temel hukuk kurallarında hak sahipliği insana özgülenmiş olmakla aslında hukuki düzenlemeler de hakkın öznesi olan kişi perspektifinde düzenlenmiştir. Şu durumda hem bu anlayış, hem de insanın çevre kavramının esas unsurlarından biri olması gerçekliği bizi, çevre hakkının kuramsal açıdan bir insan hakkı olduğu sonucuna ulaştırmaktadır (Turgut, 2009:85-86).

Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi çevre hakkı, üçüncü kuşak insan hakları kapsamında değerlendirilmiştir. Yeni İnsan Hakkı olarak da nitelendirilen Üçüncü Kuşak İnsan Hakları sınıflandırması, önce UNESCO tarafından yapılmış olup UNESCO, belli sayıda insan haklarını üçüncü kuşak insan hakları sınıfı içinde göstermiştir. UNESCO aslında bu çalışmasıyla, yeni insan hakları sınıflandırmasının kapsamını ortaya koymaya çalışmıştır. UNESCO'nun üçüncü kuşak insan hakları olarak adlandırdığı bu yeni kuşak haklara çevre hakkı, barış hakkı, kalkınma hakkı ve insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı gibi haklar da yeni kuşak insan hakları içerisinde sayılmaktadır (Gürseler, 2008:199).

Üçüncü kuşak haklar, bireyi ve devleti aynı sorumluluğun altına sokan, gelecek kuşakları ve devletleri ilgilendiren haklardır. Çevre hakkı ile ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar da farklı kategoride haklar olup her ne kadar, çevre hakkının gerçekleşmesinde devletten olumlu bir edim beklenmesi söz konusu ise de, bireyler ile özel ve tüzel kuruluşlara da devlet gibi sorumluluk düşmektedir. Tüm bu sayılanların ortak çabası ve sorumluluğuyla gerçekleşmesi beklenen çevre hakkı, ruhuna uygun olarak dayanışma felsefesi ile ifade edilmekte hatta Dayanışma Hakları şeklinde de adlandırılmaktadır(Turgut, 2009:88-89).

Çevre hakkını da kapsayan üçüncü kuşak hakların temel özelliği dayanışma kuralları içerisinde ileri sürülmesidir. Bu hakların tam olarak toplum hayatına yansımaları için birey, devlet, kamusal ve özel kuruluşlar birlikte hareket etmelidir. Bu şekilde hareket etmek hakların etki alanını somut hale getirmektedir. Aynı zamanda halkların hakları denilen bu hakkın bu şekilde ileri sürülmesi de ortak bir sorumluluğumuz olmalıdır.

3.2. Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı

Çevre Hakkı aslında çok yönü ve etki alanı olan bir haktır. Örneğin çevre hakkı; barış içinde yaşama hakkı, sağlık hakkı, yaşama hakkı gibi haklarla irtibatlıdır. Çevre hakkı, bu hakların hepsinden farklı ve müstakil olarak değerlendirilebilecek bir hak olup

bu özelliği dolayısıyla, uluslararası niteliğe sahip özel bir haktır. Bu sebeple, çevre hakkının temelinde, geleceği düşünüp sadece kendini düşünmeyen, toplum için fedakârlıkta bulunan, sorumluluklarının bilincinde olan insan olma hakkını kapsamaktadır (Özer, 1998:75).

Çevre hakkı kavramının etkin bir şekilde kullanılmaması aslında bireylerin çevreye duyarsız kalması ile ilgili bir demokratik katılım sorunudur. Uygarlık düzeyimiz eskiye göre gelişmiş olsa da bu düzey ve kazanımlar gelecek kuşakların çevre hakkına rağmen ortaya çıkmıştır. Yoksul insan sayısı giderek artan ve insanlar arasındaki uçurumun arttığı hiçbir ekonomik sistem başarılı kabul edilemez. Sınırsız tüketim anlayışındaki bireylerin çokluğu, diğer insanların haklarının çiğnenmesine sebep olmaktadır. Çünkü hiçbir kurala bağlı kalmayan hakların kullanılması sırasında diğer insanların hakkına tecavüz etmek bir hak olarak görülür. Aslında çevre hakkının kullanılması da egemen kültür olarak kabul edilen sınırsız tüketim anlayışına karşı koymaktır. Zira bu anlayışa göre doğal kaynaklar, teknoloji üretip daha sonra tüketmek için var olan bir hammaddedir. İşte bu aşamada çevre hakkının etkin bir şekilde kullanılması gelecek nesiller için önem taşımaktadır (Gürseler, 2011:2).

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin kabul edildiği 1948 yılında, çevre, bugünkü kadar büyük risklerle karşı karşıya bulunmuyordu. Bu nedenle de bildirmede, çevrenin ve çeşitli öğelerinin bir insan hakkı olarak düzenlendiği ve insanların yaşam koşullarını güvence altına almaya olanak verecek kurallar yer almıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. maddesinin ilk fıkrasında, "Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve gönenci için yeterli olan bir yaşam standardına hâkim olduğu." belirtildikten sonra, bu yaşam standardının öğeleri arasında beslenme, giyinme, konut, sağlık ve zorunlu toplum hizmetlerinin bulunduğu vurgulanmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 1998:280).

Sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı uzun yıllar sağlık hakkı kapsamında değerlendirilmiştir. 1946'da kabul edilmiş olan Dünya Sağlık Örgütü Anayasası, "sağlıklı olmanın ırk, din, siyasal inanç, ekonomik ya da toplumsal konum ayrımı gözetilmeksizin her insanın temel hakkı" olduğunu belirterek çevre sağlığı başlığı altında çevre hakkını da kapsar biçimde ifade etmiştir. New York'ta 1966'da kabul edilen Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 12. maddesinde sağlık hakkı üç fıkrada düzenlenmiştir. Sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı ile doğrudan ilgili olan ikinci fıkrada, bu hakların gerçekleştirilebilmesi için

yapılacak girişimler arasına çevre ve endüstri sağlığının tüm yönlerden iyileştirilmesi hükmü de konulmuştur. Bu hüküm ile çevre hakkının, sağlık hakkı kapsamında değerlendirildiği anlaşılmaktadır (Keleş, 2011:78).

Çevre hakkı, kimi başka haklarla çatışmaya girebilir. Mülkiyet hakkı çevre hakkıyla sınırlanabildiği gibi, özgür girişim hakkını da sınırlayıcı niteliğe sahiptir. Çevre hakkı genel çıkarları, kişisel çıkarların önüne geçirmiştir. Çevre, gelişmeye feda edilmemeli, tersine ona katkıda bulunmak amaçlı temel bir değer olarak tanınmalıdır. İnsan türünün var olma ve yaşamını sürdürme hakkının koruma gerekliliği açısından çevre hakkına bakıldığında ise insan haklarının korunması arka planda kalmaktadır. İnsan sağlıklı ve dengeli bir çevreden yararlanabildiği ölçüde varlığını, fiziksel ve ruhsal gelişimini sürdürebilecektir (Kaboğlu, 1996:10).

Çevre hakkının dile getirildiği 1972 yılında yapılan Stockholm Konferansı ise, çevre konusunda uluslararası düzeyde yapılan ilk büyük değerlendirme toplantısı olup bu toplantıya yüzden fazla ülke katılmıştır. Bu konferansın, küresel düzeyde çevrenin korunmasını insan hakları ile bağlantı kurarak açıklayan ilk önemli belge olduğu söylenmektedir. Buna göre insanların onurlu ve sağlıklı bir yaşam sürdürmesi için elverişli bir çevrede yaşama temel hakkına sahip olduğunun vurgulanması ve gelecek kuşaklar içinde sorumluluklarının olduğunun belirtildiği birinci maddede açıkça ortaya konulmuştur. Çevre hakkı konusunda 1982 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Dünya Doğa Şartı Stockholm Bildirgesi'nin önemli maddelerini tekrar etmiştir (Güneş ve Coşkun, 2004:55-56).

Sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkını, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine kadar dayandıran görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşe göre çevre hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin giriş bölümünde yer alan; “gereksinimleri karşılama özgürlüğü”, “daha geniş bir özgürlük ortamında, insanların toplumsal gelişmelerinin sağlanması ve daha iyi yaşam standartlarına kavuşturulması” gibi temel ilkelere çıkartılmalıdır. Çevre hakkından, insanların yeterince yararlanabilecekleri koşullar henüz sağlanamamıştır. Hakkın çiğnenmesini ya da sağlanmasındaki ihmalleri ciddi yaptırımlara bağlamaksızın, herkesin bu haktan yararlanması için yönetsel ve yargısal kurumların temel anlayış ve yaklaşımlarında ve insanların ödev ve sorumluluk algılamalarında gerekli değişiklikler olmaksızın bu haklar yeterince etkin olamayacaktır (Keleş ve Ertan, 2002:69).

Türkiye’de ise çevre hakkı, 1982 Anayasası’nda, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler bölümünde yer alan 56. maddede hükme bağlanmıştır. 1982 Anayasasında çevre hakkı ile ilgili bu hakkı doğrudan hükme bağlayan 56. maddeden başka, çevre hakkını dolaylı olarak ilgilendiren 45, 57, 63 ve 169. maddeler vardır. Ayrıca diğer mevzuatımızda da dolaylı olarak değerlendirilmiştir.

3.3. Çevre Hakkının Bir Sonucu Olarak Çevre Hukuku

Çevre kirlenmesi belli bir bölgede ortaya çıksa bile, çevreye yaydığı sorunlar o bölgeyle sınırlı kalmamaktadır. Dünyanın herhangi bir yerindeki kirlenme ve doğal kaynakların bozulması gibi sorunlar sadece o bölgeyi değil, tüm dünyayı etkilediği de herkesin bildiği bir gerçektir. Çevresel anlamda en mesnetsiz düşünce, dünyayı kirlenmeyecek kadar büyük zannetmektedir (Kayacık, 2006:8).

Çevre olgusunun uluslararası ilişkilerde son zamanlarda gittikçe önem kazanmasıyla birlikte, uluslararası çevre hukuku gibi yeni bir hukuk dalının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Pek çok alanda çevre kirliliği ülke sınırları içinde kalmamaktadır. Üretim araçlarını elinde bulunduran gelişmiş ülkelerin bu kirlilikten etkilenmeleri sebebiyle bu konuya daha fazla eğildikleri gözlemlenmektedir. Çevre sorunlarının çıkış kaynakları yerel olsa da çözümü küreseldir. Aslında bu sorunlarına çözüm bulma girişimleri henüz olgunlaşma sürecini tamamlamamış çevre hukuku kavramını, hukuk bilimine kazandırmıştır (Kılıç, 2006:131-132).

Her ülkenin kendi kapısının önünü süpürmesi gibi yerel ve dar yaklaşımlarla çevre sorunlarına çözüm getirilmesi olanaksızdır. Sınır tanımayan çevre olgusu, bütün insanlığın ortak yaşam alanıdır. Evrensel içeriği ağırlık taşıyan konularla ilgili hukuksal düzenlemelerin de, evrensel ölçülerde ele alınması gerekir. Oysa çevrenin uluslararası hukukun konuları arasına girmesi, çok yeni bir oluşumdur. Öylesine yenidir ki, insan haklarını gruplar biçiminde sıralandıran hukukçulara göre, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı, ancak daha önce de belirttiğimiz gibi üçüncü kuşak haklar arasında anılmaktadır (Dinç, 2008:4).

Çevre sorunlarındaki fazlalık aynı zamanda çevre ile ilgili tedbir alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Çevre hukuku, çevrenin korunması amacını taşıyan tüm hukuk normlarını kapsayan bir hukuk alanıdır. Başka bir anlatımla insanın doğal yaşam alanının gelişimi, bakımı ve korunmasını sağlayacak kurallar bütününe çevre hukuku

denir. Çevre hukukunun amacı, çok kısa olarak belirtilirse aslında çevrenin hukuk kuralları aracılığıyla korunmasıdır. Buradaki çevre kavramı, hukuki düzenlemelerdeki ele alınışına bakıldığında, çok geniş anlamları içermektedir. Küresel bir boyut kazanan çevre kirliliğinin önlenmesi, çevrenin korunması, iyileştirilmesi, doğal kaynaklarla ilgili koruma ve kullanım esaslarının belirlenmesine yönelik uluslararası antlaşmalar, çevre ile ilgili yargı kararları ve bu yargı kararları sonucu ortaya çıkan içtihatlar çevre hukuku ile ilgili gelişmelerdir (Keleş ve Ertan, 2002:71).

Çevre hukuku kavramı sonuç olarak çevre hakkının talep edilmesiyle doğan, büyüyen ve gelişen bir kavramdır. Herhangi bir hakkın kullanılabilmesi için hukuk kuralları olmalıdır. Hukuk da bir anda ortaya çıkan bir kurallar bütünü değildir. Zaman içinde toplumun ihtiyaçlarını çözmek amacıyla ortaya çıkan ve değişen şartlara uyum sağlaması için üzerinde de oynamalar yapılan adeta yaşayan bir kavramdır. İşte bu hukuk kurallarının bağlayıcı niteliği ve uygulanmasını sağlayan yaptırımlar, çevreye zarar veren davranışları önlemek, zarar çıkmışsa da tazmin etmek ve bu zararı ortadan kaldırmak işlevini görmektedir.

3.4. Uluslararası Çevre Hukukunun Kaynakları

Uluslararası çevre hukukunun oluşmasında çeşitli kaynaklar vardır. Uluslararası sözleşmeler çevre hukukunun ortaya çıkmasında önemli bir yere sahiptir. Avrupa birliği de etkin kurumsal yapısı ve hukuk sistemi ile çevre hukukunun gelişmesinde önemli bir görev üstlenmiştir. Çevreyi koruyan kuralların uygulanmasıyla da, mahkeme kararları ortaya çıkmıştır. Bu bölümde çevre hukukunun ortaya çıkıp gelişmesine öncülük eden uluslararası gelişmeler açıklanmaya çalışılacaktır.

3.4.1. Uluslararası Sözleşmeler

Uluslararası çevre hukukunun gelişmesine katkı sağlayan belki de en önemli gelişmeler, yok olma tehlikesi altında bulunan yerlerin korunması için oluşturulan uluslararası çaptaki sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler sınır aşan çevresel sorunlar sebebiyle hava, deniz, toprak gibi temel çevresel yapıtaşlarını korumayı ve kirlenmeyi de denetim altına almayı amaçlamaktadır (Kılıç, 2006:136).

Uluslararası çevre hukukunun ve bu bağlamda çevreyle ilgili hak kavramının ortaya çıkıp gelişmesine katkıda bulunan en önemli girişim Stockholm Konferansı olmuştur. Çevrenin ve çevresel sorunların hukuk yoluyla korunup geliştirilmesinde 1972 yılında Stockholm'de gerçekleşen Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre

Konferansı'nın rolü oldukça önemlidir. Böylece çevre sorunları ilk kez uluslararası bir konferansın temel konusu olmakta ve bu girişim ile birlikte uluslararası çevre hukuku alanında tüm dünyanın ilgisi bu yöne çekilmiştir. Bu konferans uluslararası çevre hukukunun başlangıcı olarak kabul edilebilir (Özdek, 2001:73).

Stockholm Konferansı'nın sonucunda herhangi bir sözleşme imzalanmamıştır. Fakat gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki farka dikkat çekmesi ve çevre hakkını kabul etmesi bu Konferansı ve sonucunda kabul edilen Stockholm Bildirgesini tarihi bir yere oturtmuştur. Bildirge ile insan ve çevre ilişkilerine, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine, çevrenin korunmasında uluslararası işbirliğinin önemine değinilmiş ve insanların sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama hakkı kabul edilmiştir (Alica, 2011:24).

Bildirge de ayrıca, insanın özgürlük, eşitlik ve yeterli yaşam koşulları sağlayan onurlu ve refah içindeki bir çevrede yaşamasının temel hakkı olduğu ve gelecek kuşakların yararlarını gözetken özenli planlama ve yönetim ile dünyanın doğal ekosistemlerin korunmaları öngörülmektedir. Durağan bir varlık olmayan doğanın, kendi üreme ve üretme olanaklarına insanlarca destek verilerek yenilenmesine ve ileriye daha kaliteli bir şekilde taşınmasına katkıda bulunulması gereği üzerinde durulmaktadır (Kalelioğlu ve Noyan, 2000:16).

Çevre hakkının uluslararası ölçekteki temelinin 1972 tarihli Stockholm Bildirgesi olduğu genel kabul gören bir görüştür. Bununla birlikte, 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1950 İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, 1981 Afrika İnsan Hakları Şartı, 1982 Dünya Doğa Şartı ve 1992 Rio Bildirgesi de çevre hakkını güçlendiren diğer önemli belgelerdir. (Kaboğlu, 1996: 134). 2002 Johannesburg Zirvesini de bu gelişmeler içerisinde sayabiliriz.

Stockholm Bildirgesi sonucunda birçok sözleşme hayata geçirilmiştir. Bu sözleşmeler genel itibariyle bölgesel özelliktedir. Mesela, denizlerde kirliliği önlemek için, Akdeniz yönünden Barselona Sözleşmesi, Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi, kuşların üreme ve göç yolları açısından önemli bir sözleşme olan Sulak Alanların Korunmasına İlişkin Sözleşme, Ozon tabakasının delinmesini önlemek amacıyla imzalanan Viyana Sözleşmeleri de uluslararası çevre hukuku açısından önemli sözleşmeler arasındadır. Çevre konusunda uluslararası nitelikteki sözleşmelerin temel özelliği, devletler için geniş hareket olanakları getirmesidir. Çevre

hakkı kavramı bu sözleşmelerin temelini oluşturmaktadır. Çevre hakkının uluslararası bir platformda kullanılmaya başlaması bu hakkın niteliğini güçlendirmektedir (Kılıç, 2006:137-138).

Bu sözleşmeler birlikte çevre konusu, sınırları aşan bir kavram olması sebebiyle uluslararası düzeyde de belli bir şekilde koordinasyonu gerekmektedir. Bu açıdan en önemli kurumlardan birisi Birleşmiş Milletler örgütlenmesidir. Birleşmiş Milletler dünyamızın muadilinin olmadığı gerçeğinden yola çıkarak, uluslararası topluluğun tüm üyelerini, aralarındaki çatışma ne olursa olsun, çevre konusunda birlikte davranmaya yöneltmeye çalışmaktadır. Ancak şöyle de bir gerçek de vardır ki örgütün çevreye ilişkin almış olduğu kararları, devletlere yaptırabilecek herhangi bir gücü de bulunmamaktadır. Bu açıdan uluslararası sözleşmelere benzemekte yani teşvik edici bir yapısı bulunmaktadır (Hamamcı, 1997: 401).

Çevre hukukunun gelişmesine katkı sağlayan uluslararası mahkemelere de mevcuttur. Avrupa Konseyi'nde 1950 yılında kabul edilen İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi'nin gereklerini yerine getirmek için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararların en önemli özelliği kabul eden devletler için bağlayıcı olmasıdır. AİHM'in çevre hukuku ile ilgilenmesi ise uzunca bir süre ulusal yasalarla ve ulusal yargı yerlerinin değerlendirmeleriyle sınırlı kalmıştır. Mahkeme, Sözleşme öngördüğü için değil, ulusal yasaların bir hak olarak tanıdığı ölçüde sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını inceleme olanağı bulabilmiştir. Çevrenin korunması alanındaki gelişmeler özellikle Parlamenter Meclisi'nin kararları, AİHM'in yorumlarını da olumlu yönde etkilemiştir. Böylesine sorunlu ve sınırlı bir değerlendirme de olsa zaman zaman Avrupa ölçeğinde çok önemli yargısal kazanımlar da gerçekleşmiştir (Dinç, 2008:28).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kendisine Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin değişik maddelerine dayanılarak yapılan, çok sayıdaki başvuruyu özellikle yaşam, özel yaşam ve aile yaşamına saygı, mülkiyet ve adil yargılanma hakları temelinde değerlendirmiştir. Mahkeme bu temel hakların özüne dokunmadan, çevrenin korunması yönünde genişleterek yorumlamıştır. Çevrenin kirlenmesine dayanak alan çok sayıda başvuruda sözleşmenin özel ve aile yaşamına saygı hakkına ilişkin 8. maddesinin ihlal edildiği sonucuna ulaşılması ve buna ilişkin gerekçeler incelenerek değerlendirildiğinde bu maddenin çevre hakkı maddesi olarak öğretide anılmasını sağlamıştır. Yine

mahkemenin ihlal iddialarını reddettiği kimi başvurularda ise ilgili hakka getirilen sınırlamaların çevrenin korunmasında rol oynadığı bilinmektedir (Turgut, 2009:82).

Uluslararası mahkeme kararlarına örnek verecek olursak Trail Smelter ismiyle anılan bir davada, Kanada'nın Amerika ülkesi sınırına yakın bir kasabasında bulunan bir fabrikanın çıkarmış olduğu dumanlardan dolayı, Amerika sınırları içinde kalan yerleşim birimlerinin maddi olarak zarar görmesi üzerine bu zarardan Kanada ülkesi sorumlu tutulmuştur. Bu davayla herhangi bir devletin faaliyeti sonucu, komşu bir devlete zarar verilmesi durumunda zarara sebep olan devletin sorumlu olacağı kabul edilmiştir. Bir diğer olay ise Korfu Kanalı adlı davadır. Arnavutluk karasularında seyretmekte olan İngiliz gemilerinin daha önce döşenen mayınlara çarpması sonucu, İngiliz gemileri büyük zarar görmüş, bu gelişme üzerine İngiltere bu durumu Uluslararası Adalet Divanı'na götürmüştür. Adalet Divanı'nın konuyu inceleyerek Arnavutluk'un bu zarardan sorumlu olduğuna karar vermiştir. Bu davalardan ortaya çıkan sonuç her şeyden önce ülke sınırları dışında ortaya çıkan kirliliğin yol açtığı zararlardan, kirliliğe neden olan ülkenin sorumlu olduğu kabul edilmiştir (Kılıç, 2006:134).

3.4.2. Avrupa Birliği'nde Çevre Hukuku

Avrupa Birliği Hukuku'nun önem kazanmasında çeşitli olaylar etkili olmuştur. Avrupa'da çevre üzerindeki baskının giderek ağırlaşması, doğal kaynakların tükenme noktasına gelmesi, sel, kuraklık, orman yangını gibi yıkımların çoğalması, evlerden ve ulaşım araçlarından kaynaklanan karbondioksit emisyonunun sürekli artış göstermesi, özellikle kentsel yerleşim yerlerinde kirlilik ve gürültüden dolayı yaşam kalitesinin düşmesi, her yıl yaklaşık iki milyon ton atığın üretilmesi gibi sorunların ön plana çıkması örnek olarak gösterilebilir. Aslında nitelik ve nicelik olarak giderek artan çevre sorunları ekonomik kaygılar da gözetilerek ortak politikalar belirlenmesini zorunlu kılmıştır (Duru, 2013:1).

Avrupa Birliğine üye devletlerde çevre sorunları 1950'li yılların başından itibaren ortaya çıkmış, kış mevsiminde Londra'da yoğun hava kirliliği sonucu ölümler meydana gelmiştir. 1970'li yıllara gelindiğinde toplulukta çevre politikasının oluşturulması için talepler gelmiştir. Örneğin Roma Kulübü'nün desteklediği çalışmalar bu talepleri besleyen kaynaklardan biridir (Budak, 2000:113).

Avrupa Birliği çevrede meydana gelen olumsuz sonuçları önlemek için çalışmalar yapmaya başlamıştır. Çevre kavramı, siyasi bakımdan yaşam koşullarını belirleyen bir unsur olduğu için, aynı ekonomik düzenin üyesi olan ülkelerin çevre politikalarındaki farklılıklar da insanların hayat standartlarının aynı olmasını zorlaştırmıştır. Bu durum da birliğin ortak bir çevre hukuku oluşturarak, çevre konusundaki bölgesel ve yerel düzenleme farklılıklarını gidermeyi hedeflemiştir. Çevre kirlenmesinin siyasi sınırları aşması yani uluslararası bir özellik göstermesi, topluluğun çevre sorunlarıyla ilgilenmesini sağlayan diğer bir sebep olup ülkelerin birbirine yakınlığı, bağımlılığı ve bir ülkeden diğerine kirliliğin yayılması Avrupa Birliği'ne üye ülkeleri kirlenmeyi önlemede, kirlilikle mücadelede ortak hareket ederek ortak harcamalar yapmaya sevk etmiştir (Onuk, 2007:15-16).

Avrupa Birliği'nin temel yapıtaşları olan düzenlemeler, sağlam bir hukuki zemine oturtulmuştur. Bu şekilde birçok belgeden oluşturulmuş ve üye devletlerin kendi iç hukukundan bağımsız, üstün bir hukuk olan topluluk hukuku ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği hukuk sisteminin en önemli organını ise Adalet Divanı oluşturmaktadır. Adalet Divanı topluluk hukuk düzeninde oluşan hukuki uyuşmazlıkları, hukuki düzenlemelere ve adalete uygun olarak çözmekle görevlidir (Akdur, 2005:138).

Adalet Divanı davalarının karara bağlanmamış bir dava ile ilgili olmaları gerekmektedir. Divan, böylece birlik hukukunun nasıl yorumlanması gerektiğini de ortaya koymaktadır. Ayrıca Adalet Divanı'nda İlk Derece Mahkemesi olarak vermiş olduğu kararlara karşı itiraz edilebilmekte ama Adalet Divanı'nın vermiş olduğu kararlar temyiz edilememektedir (Acar, 2006:63).

Avrupa Birliği, çevre hukuku alanında yapılanları belgelemektedir. Çevre politikasının temel normlarının geliştirilmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Avrupa Birliği ayrıntılı bir hukuk sistemine sahiptir. Başlangıçta ekonomik bütünleşmeyi amaç edinen Avrupa Birliği'nde çevre korumanın gerekliliği konusunda görüş birliği mevcuttur. Uluslararası kaynakların büyük bir kısmı Avrupa Birliği'nin etkisiyle oluşmuştur. Avrupa Birliği ileri düzeyde kanun yapma tekniğiyle çağdaş, gelişmiş hukuk kuralları geliştirmiştir.

3.5.Çevre Hukukunun İlkeleri

Avrupa Birliğinin çevreye eğilmesiyle birlikte çevreyi korumaya yönelik temel ilkeler belirlenmiştir. Bu temel ilkeler topluluğa üye olmayan ülkeler tarafından da

dikkate alınmaktadır. AB çevre politikasında kurucu antlaşmalar ve çevre eylem programlarına göre Birliğin çevre politikası başka ilkeler ileri sürülse de aşağıda belirtilen şu temel ilkeler uyarınca belirlenmektedir:

Bütünleyicilik İlkesi (Baştanbaşalık İlkesi -Bütünleşiklik İlkesi):Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için çevre koruma önlemlerinin birliğin bütün politikaları ile uyumlulaştırılmasını anlatmaktadır. İlke, Tek Senet ile mevzuata girmiştir. Çevre korumanın gerekleri, birlik politika ve tedbirlerinin, özellikle sürdürülebilir kalkınma ile ilgili olanlarının, tespit edilmesinde ve uygulanmasında göz önüne alınmasını öngörür (Budak, 2000:47).

Önleme ilkesi (Önleyicilik İlkesi – Kaynağında Önleme İlkesi):Çevreyi koruma ve zararı önleme fikrine dayanan söz konusu ilke, çevre hukuku yardımıyla, somut çevre tehlikeleri ortaya çıkmadan, çevreye zarar verilmeden önce önlemler alınmasını çevresel zararları tamamen önlemeyi ifade eder. Kaynakta önleme ilkesi de önleme ilkesiyle genelde aynı içerikte olup kaynakta önleme ilkesiyle çevresel zararlarla kaynağında öncelikle mücadele edilmesini, çevre kirliliğinin mümkün olan en dar alanda tutulmasını, yayılmasının önlenmesini ifade etmektedir. Etkili çevre politikaları içinde önemlidir. İlke, potansiyel çevre zararlarının tümünün ortadan kaldırılmasını, önlenmesini öngörür (Onuk, 2007:24).

Kirleten Öder İlkesi: Çevre politikalarının uygulanmasına yönelik giderlerin öncelikle kirliliği yaratan kişi ve kurumlardan karşılanmasına ilişkin bir ilke olup AB'nin konuya ilişkin türlü yasal düzenlemeleri bulunmaktadır. Bu ilke Topluluk çevre politikasının temelidir. Birliğin ortak çevre politikasını gerçekleştirmek için kirleten öder ilkesinden nasıl yararlanacağını ortaya koymaktır (Duru, 2013:9).

İhtiyat İlkesi: İhtiyat ilkesi, çevre hukukunun en sonuncu ve en yeni ilkesidir. Bu ilkenin anlamı çevre açısından zararlı sonuçların gerçekleşeceği hakkında ciddi şüphe olması durumunda, bunların sebebini oluşturan etkinliklerin bilimsel kanıtın ortaya çıkmadan yani çevre kirlilikleri oluşmadan önce bu etkinliklere önlem alınması olarak açıklanabilir. Bir başka anlatımla bilimsel açıdan belirgin sonuçları beklemektense, potansiyel zararın ortaya çıkmaması için ilk aşamada tedbirli hareket edilerek zararın önüne geçilmesidir. Bu durum aslında ilgili faaliyetin sınırlandırılması sonucunu doğurmaktadır (Turgut, 2009:187).

4. TÜRKİYE'DE ÇEVRE HUKUKUNUN GELİŞİM SÜRECİ

Çevreye ilişkin duyarlılık Osmanlı Devleti döneminde başlamıştır. Padişah emirleri ile başlayan çevre koruması 1982 Anayasası'nda da düzenlenerek hukuk kuralları içerisinde yer bulmuştur. Çalışmanın bu aşamasında Türkiye'de çevre kavramına dönemler içerisinde nasıl yer verildiğini açıklanacaktır. Ayrıca çevre korumasında temel bazı kanunlarımızı da açıklamaya çalışacağız.

4.1. Osmanlı Devleti'nde Çevre Hukuku

Osmanlı Devleti döneminde çevre hukuku ile ilgili gelişmeler genelde dinsel niteliği olan düzenlemeleri içermektedir. Devletin kuruluşunun da din eksenli olması bu durumu açıklamaktadır. Özellikle dinin temizliği emreden, çevreyle ilgili öğeleri korumayı amaçlayan kurallar da toplumun kutsal saydığı değerler üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Çevreyle ilgili düzenlemelere çeşitli kaynaklarda rastlanmaktadır. Bunlar fetvalar, kanunnameler, padişah irade ve fermanları, Divan-ı Hümayun Kararları ve nizamnamelerdir. Padişah fermanları ile padişahların çevrenin korunmasıyla ilgili emirleri akla gelmektedir. Bu emirler de vakıf şeklinde ortaya çıkan çevre korumaya etkisi olan kurumlar olarak tezahür etmektedir. Dönem itibariyle çevre sorunlarının rahatsız edici boyuta ulaşmamış olması yasal düzenlemelere olan ihtiyacı da ötelemiştir (Akgündüz, 1994:133-140).

Osmanlı İmparatorluğunda, çevre temizliği hukuki düzenlemelerden çok, geleneksel ve dinsel emirlerle yaptırımlara bağlanmıştır. O zamanki halkın çevre düzenine dikkat etmesini sağlayacak subaşılar görevlendirilmiş ve Çöplük Subaşısı denen görevliler için 1539'da hazırlanıp yürürlüğe koyulan Çevre Temizliği Nizamnamesi düzenlenmiştir. Onüç maddelik kısa bir kanun olan nizamnamenin örneğin 12. maddesinde, "Hatta uygun biçimde etraf gözetlenerek leş gibi pislikten temizlensin. Ve at gibi hayvan leşlerin, herkesin rahatsız olduğu yerlere konması yasaklasın. Bu yasağa uymaktan gecikene, atmış olduğu leşin başı kesilip boynuna takılarak şehirde teşhir edilsin." şeklinde bir düzenlemeye yer verilmesi de çevreyi korumayı ve yapanları cezalandırma yönteminin de uygulanmaya çalışıldığını göstermektedir (Akıncı, 1994:123).

Çevre temizliği ile ilgili idari ve hukuki önlemlere de başvurulmuştur. Osmanlı yargısı, komşuyu rahatsız edecek şekilde evlerin bacalarını yükseltenlerle, başkasının avlusuna bakacak şekilde pencere yapanları cezalandırmıştır. Kamu düzeni ve ahlâkını bozduğu gerekçesiyle şarap içmek, meyhane ve kahvehane işletmek yasaklanmış,

aksine hareket edenler mahkemede yargılanmışlardır. Düğün, cenaze gibi toplantılarda dini yasakları çiğneyenler sıkı bir şekilde takip edilmişlerdir. Sözelimi namahremden sakınmayanlar sürgüne gönderilmiştir. İçki yasağı genellikle sakinlerini Müslümanların teşkil ettiği cami ve mescitlerle dolu şehir ve kasabalarda daha bir dikkatle izlenmiştir (Yediyıldız, 2008:155).

Çevre ile ilgili hukuki düzenlemelerden en önemlisi 1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu yasasıdır. Çevreyi kirletenlerin buna yönelik eylemlerini cezalandıran düzenlemeleri özel bir surette ilk olarak işleyen kanun, Ceza Kanunname-i Hümayundur. Çevreyle ilgili eylemlere örnek olarak; sokağa süprüntü, kötü koku yapacak şeylerin atılması, ilgisizlik sonucu bir kimsenin üzerine süprüntü ve pislik gibi kirletici maddelerin dökülmesi, sokakta rahatça geçmeyi engelleyecek şeylerin sokağa atılması, genel ve yerel çevreye yönelik emirlere uygun davranılmaması durumunda cezalandırmaya gidilmiştir. Ayrıca yine bu madde içerisinde çevre kirliliğini engellemeye yönelik hayvan pisliklerinin toplanmasına yönelik düzenleme yer almıştır (Akıncı, 1994:125-127).

Cumhuriyet öncesinde, çevresel öğelerin mülkiyeti ön plana alan kurallarla düzenlemeye gayret edilmiştir. 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'nde asıl olarak, İslam hukukuyla bağlantılı olarak toprak mülkiyeti konusundaki kurallara dayanarak mevcut fiili durumu düzenlemek ve mülkiyetle ilgili hukuksal karışıklığa son verme amacı çerçevesinde düzenlemeler yapılmıştır. Arazi Kanunnamesi'ndeki çevreyle ilgili yeterli düzenlemenin olmaması ve ormanlarla ilgili koruma önlemlerinin eksikliği de göz önüne alınarak 1870 yılında, Orman Nizamnamesi çıkarılmıştır. Ormanların nasıl işletileceği, ormanlara zarar veren hangi fiillerin suç olduğu, özellikle orman yangınlarının söndürülmesi ile ilgili olarak getirilen düzenlemeler dikkati çekmektedir (Üçok, 2013:326).

Çevre hukuku ile ilgili birtakım düzenlemelerin yer aldığı önemli bir kanun da 1876 yılında Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye diye yasallaşan ve kısaca Mecelle denilen kanundur. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında kullanılmıştır. Çevre sorunları komşuluk hukuku gereğince çözümlenmek istenmiştir. Mecelle'de çevre hukukunu ilgilendiren düzenlemeler eşya ve borçlar hukukunu ilgilendiren kısımlarda yer almıştır. Av hayvanlarını koruyan hükümlere de yer verilmiştir (Güneş ve Coşkun, 2004:149).

Osmanlı Devleti'nde İslam dininden gelen hassasiyetle birlikte çevre korumaya önem verilmiştir. Dönem itibariyle çevre sorunlarının niteliği ve niceliğinin de ciddi boyutlarda olmaması yapılan düzenlemelerin çevre korumasına katkısını etkili bir düzeyde tutmuştur. Osmanlılar çevreye hiçbir şekilde zarar vermeyi uygun bulmamışlardır. Meydana gelen çevresel zarar ve kirliliği de hukuki ve teknik yollarla önlemeye gayret etmişlerdir.

4.2. Cumhuriyet Döneminde Çevre Hukuku ve Başlıca Düzenlemeler

Türkiye'de, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi topyekûn ve halkın kendi inisiyatifi ile başlattığı, bir çevre hareketine rastlanmamıştır. Çevre gönüllü kuruluşları gibi halkın baskısı ve çevreci liderlerin etrafında örgütlenen insan topluluklarının baskısıyla aşağıdan yukarıya bir çevre hareketi ve buna bağlı olarak çevre hukukunun yapılmasına şahit olunmamıştır. Bunun tersine bir şekilde çevre mevzuatının ve buna bağlı olarak çevre politikasının yani kısacası, çevre hukukunun gelişiminde başta dış etkenlerin baskısıyla, bürokrasinin de etkili olduğu ve yukarıdan aşağıya doğru bir örgütlenmenin başladığını görmekteyiz (Güneş, 2004:103-104).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde çevreyle ilgili özel yasal düzenlemeler bulunmamaktadır. Bu dönem cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılı ile 1980 yılları arası olarak kabul edilmektedir. 1980 sonrası dönemde çevre, hukuk yoluyla korunmasını sağlayacak önemli düzenlemelere kavuşurken aynı zamanda bireylerde de çevre bilinci ortaya çıkmaya başlamıştır.

1923 ile 1980 arası dönemde, 1921, 1924 ve 1961 Anayasaları'nın uygulama alanı bulmuştur. 1921 ve 1924 Anayasa'larında savaştan çıkılan bir süreç olması sebebiyle çevreyle ilgili düzenlemelere yer verilmemiştir. Aslında bu Anayasa'larda temel hak ve özgürlüklerin de ayrıntılı olarak düzenlenmemiştir. Temel hak ve özgürlükler ilk kez ayrıntılı ve geniş kapsamlı olarak 1961 Anayasası'nda düzenlenmiştir. Çevre hakkı da tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sağlık hakkının bir uzantısı olarak bu Anayasa'da yerini bulmuştur.1961 Anayasası'nın 49. maddesiyle sağlık hakkı başlığı altında yapılan bu düzenlemede, devlet herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbi bakım görmesini sağlamakla yükümlüdür. Yani bu düzenlemeyle herkesin beden ve ruh sağlığının korunması ancak sağlıklı bir çevreyle mümkün olacağı sonucu çıkmaktadır. Ayrıca sağlık hakkı ile dar anlamda çevre

sorunlarından etkilenen bireylerin sağlık ve yaşam standartlarını korumayı amaçladığından şüphesizdir (Görmez, 2010:124).

Yine 1923 ile 1980 arası dönemde, çevresel sorunlara ilişkin düzenlemeler komşuluk hukukuna yönelik genel düzenlemelerdir. Çevreye ilişkin yasal düzenlemeler, çevre ile ilgili doğrudan ilgili olmamakla birlikte çevre koruma amacına hizmet etmektedir. Bu yasal düzenlemeler sorunları çözerken çevreye de dolaylı olarak değinmişlerdir. Bazı uygulamalarda da çevreye zarar veren eylemlerin sonlandırılmasında yararlı da olmuşlardır. Bu dönemde yürürlükte bulunan Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu gibi kanunlar komşuluk hakkı ve mülkiyet hakkının kullanılmasındaki iyiniyet kuralları ile ilgili düzenlemeler ile çevreyi ilgilendiren sorunlara çözüm bulmaya çalışmışlardır (Ertürk, 2011:174).

İlk dönemdeki çevresel mevzuatta, genel olarak kırsal ve köyde ortaya çıkan çevre sorunlarının çözümü amaçlanmıştır. Çevreyi konu alan ilk yasal düzenleme Köy Kanunu olmuş köylerdeki çevrenin hukuken korunması ve denetim altına alınması amaçlanmıştır. İl İdaresi Kanunu, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve Belediye Kanunu gibi kanunlarda da çevreyi ilgilendiren hükümler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler çevreyi korumada yararlı olmuşlar da, çevre sorunlarını tam olarak çözmek için yeterli değildir.

1980 sonrası dönem ise, Türkiye’de çevre hukukunun gelişmeye başladığı zaman dilimi olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde 1982 Anayasası’nın 56. maddesinde çevre hakkı ile ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca 3. Beş Yıllık Kalkınma Planında ilk olarak çevre sorunları başlığı altında düzenlemeye yer verilmiştir. 1983 tarihinde Çevre Kanunu’nun yürürlüğe girmiştir. Bu gelişmeler çevre hukukunun gelişimi yönünde atılan ilk adımlar olduğu anlaşılmaktadır (Güneş ve Coşkun, 2004:105).

1982 Anayasası’nın çevre hakkını ilk düzenlemesinin ardından, Türkiye’de çevre politikalarını yönlendiren temel kanun, Anayasa’nın 56. maddesine dayanılarak çıkarılan çerçeve bir kanun olan 2872 sayılı Çevre Kanunu’dur. Anayasa’da yer alan ilkeler doğrultusunda bu kanun çevre mevzuatında birinci sıradadır. Fakat çevre kirlenmesinin ulaştığı boyut nedeniyle Çevre Kanunu’nun yetersiz kalması üzerine, tehlikeli faaliyetler için de yasalar çıkartılmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan çevresel zararların önlenmesi ve tazmini için çıkarılan özel düzenlemeler de vardır. Bu

düzenlemelerden bir kısmı alt başlıkta açıklanacaktır. Yargı organları da bu düzenlemeleri esas alarak, çevreyi korumak amacıyla birçok uyuşmazlığı çözmekte ve çevreyi korumaya bu kanunlar aracılığıyla katkı sağlamaktadır. Ayrıca çevre eğitimi ile birlikte bireylerin çevre bilincinin de eskiye göre artmakta olduğu görülmektedir.

4.3. Çevreyle İlgili Başlıca Yasal Düzenlemeler

Çevrenin korunması için çeşitli yöntemler mevcuttur. Devletler etkin çevre koruma politikaları geliştirebilecekleri gibi, sivil toplum kuruluşları ve iş çevreleri de çeşitli sosyal faaliyetlerle çevreye olan duyarlılığı geliştirebilirler. Çevre koruma yöntemlerinden biride hukuk yoluyla korumadır. Yasama organı tarafından yasal düzenlemeler yapılmakta ve bireylerinde bu kurallara uymaları talep edilmektedir. Ülkemizde de, çevreyle ilgili birçok yasal düzenleme bulunmakta ve gün geçtikçe bu yasal düzenlemelere yenileri eklenmektedir. Çalışmamızın bu bölümde temel çevre normlarına kısaca değinerek, Yargıtay'ın çevreye olan yaklaşımını bu düzenlemelere göre nasıl çözümlendiği belirlenecektir.

4.3.1. Anayasa

Çevre korunmasına ilişkin hukuki metinler içerisinde en önemlisi tabii ki Anayasa'dır. Çevre korunması ile ilgili çıkarılan yasalarda insanı ve doğayı ayrı ayrı temel alan yaklaşımlar benimsenmektedir. Çevre konusunda ise 1982 Anayasası'nda doğrudan ve dolaylı olarak birkaç madde yer almıştır. Bu maddelerin içerdiği düzenlemelere bakıldığında, insanı temel alan yaklaşımın benimsendiğini görmekteyiz. Anayasa'da yer alan maddeler çevreyi korumak açısından devlete ve bu devlet içerisinde yaşayan bireylere sorumluluğun yanı sıra, hukuki bir takım ödevler de yüklemiştir (Ertürk, 2011:188).

Çevre konusunda 1982 Anayasası'nda özellikle çevre tanımını da kullanarak doğrudan ve dolaylı olarak birçok düzenleme yapılmıştır. Anayasa incelendiğinde, dar ve geniş anlamda çevre sorunlarının düzenlendiği görülmektedir. Bu düzenlemelerin bir bölümü, temel hak ve özgürlüklerin içerisinde bulunurken, bir bölümü de devletin yükümlü olduğu ödevlerin kapsamında yer almaktadır (Topçuoğlu, 1998: 62).

1982 Anayasası'nda çevre ile ilgili doğrudan düzenlemenin Sağlık, Çevre ve Konut ana başlığı altında, Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması başlığını taşıyan

56. maddede düzenlenmiştir. Bu hak aynı zamanda Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler kısmında bu maddeye yer verilmiştir. Bu düzenlemeye göre;

“Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.

Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, Devletin ve vatandaşların ödevidir.

Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.

Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.”

Bu maddenin ilk fıkrasında çevre hakkı o çevrede yaşayan herkese tanınmıştır. Bu hakkın sağlıklı ve kirletilmemiş bir ortamda kullanılması için de devlet ve vatandaşlar sorumlu tutulmuştur. Bu maddenin Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler bölümünde düzenlenmesiyle birlikte ilk defa Türk Anayasası'nda çevre hakkından söz edilmiş ve çevrenin korunması devletin ve bireyin sorumluluğu ile bireylerin hakkı olmak üzere, üç açıdan değerlendirilmiştir. Yine bu maddede, herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu belirtilmesine rağmen ideal çevreye hangi unsurların dâhil olduğu ve ideal çevrenin nasıl olması gerektiğine dair bir düzenleme de mevcut değildir (Egeli, 1996: 76).

Çevre hakkı düzenlenirken 65. maddeyle de sınırlama getirilmiştir. Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde yerine getirecektir. Yani devlet Anayasa'nın bu bölümünde yer alan görevlerini, ekonomik kaynaklarının elverdiği ölçüde, yerine getireceği şeklinde bir sınırlandırmaya tabi tutmuştur. Bilindiği gibi çevrenin korunması ile ilgili faaliyetler de çoğu zaman büyük maliyetli işler olduğu değerlendirildiğinde, bu maddenin önemli bir sınırlama maddesi olduğu açıktır.

1982 Anayasası'nın üçüncü bölümünde düzenlenmiş olan Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler başlığı altında çevre sorunları ile ilgili dört madde vardır. "III. Kamu Yararı" başlığı altında A,B,C ve D harfleriyle sıralanmış olan dört madde, çevre sorunlarını geniş çerçevede düzenlemektedir. Buna göre, 43.maddede, "Kıyılardan Yararlanma" sorunu düzenlenmiş; "Kıyılar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır" denilmiştir. Bu yerlerden yararlanmada önceliğin kamu yararına ait olduğu belirtilmiş, yasal düzenlemenin de yapılması gereği vurgulanmıştır.

Tarihi, kültürel ve tabiat varlıklarının korunmasını ilişkin 63. maddeye göre devlet; tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlayacaktır. Devlet aynı zamanda bu amaç için destekleyici ve teşvik edici tedbirleri de alması gerekmektedir. 1982 Anayasası'nda çevre değerlerini konu alan diğer düzenlemeler ise, temel hak ve özgürlükler sınıflandırmasının dışında 168. 169. ve 170. maddelerde çevreyi farklı alanlarda korumaya ve gelecek nesillere aktarılmasının sağlanmasına çalışılmıştır.

Anayasanın 168. maddesine göre tabii servetler ve kaynakların aranması ve işletilmesi başlığını taşımakta ve buna göre, tabii servetler ve kaynaklar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır ve bunların işletilmesi hakkı devlete aittir. Devlet bu hakkını, belirli bir süre için özel sektöre devredebilir. Bu madde madenler ve yer altı sularını da içine almaktadır. Anayasanın "ekonomik hükümler" başlığını taşıyan 4. bölümünün 2. kısmı, ormanlar ve orman köylüsüne ilişkin temel esasları belirleyen 169. ve 170. maddelerden oluşmaktadır. Her iki madde de devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi ve orman köylüsüyle alakalı düzenlemelerden bahsedilmektedir. Ormanlar hakkında diğer ülkelerin anayasalarında rastlanmayacak ölçüde detaylı hükümlerin ülkemiz Anayasalarında yer alması, politik nedenlerden kaynaklanmıştır. Ormanlarla ilgili hükümlerin siyasi akımdan etkilenmemesine gayret edilmiştir (Güneş ve Coşkun, 2004:154-155).

Çevre hakkının Anayasa'da hak olarak kabul edilmesi önemli bir kazanımdır. Tüm insanların, özgürce ve eşit bir şekilde temel hak ve hürriyetlerini kullanma arzusu çevre hakkının da doğumuna sebep olmuştur. Dayanışma Hakları içinde yer alan çevre hakkı, günümüz medenileşmiş toplumlarında popüler bir hak olarak da anılmaya başlamıştır. Fakat bu hakkın hayata yansımaları yeterli düzeyde değildir. Diğer temel hakların bile kullanılmakta zorlandığı bir ortamda çevre hakkının güçlü bir şekilde ileri sürülmesi için önünde daha uzun bir yol vardır.

4.3.2. Türk Ceza Kanunu

Kültürel ve doğal varlıkların korunması açısından ceza müeyyidesine başvurulması, tüm dünyada uygulanan bir başvuru yoludur. Aslında modern hukuk sistemlerinde ceza yaptırımları, son seçenek olarak görülmesine rağmen mevcut durum itibarıyla özellikle tüm insanlığı ilgilendiren ortak varlık ve menfaatler ile insan hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması amacıyla ceza yaptırımlarına, tüm dünyada

başvurulmaktadır. Çevresel koruma öncelikle önleme amaçlı idari düzenleme ve tedbirler ile sağlanmalı, yetersiz kalması veya belirli koşul ve durumlarda ceza hukukunun yardımından yararlanılmalı ve ceza yaptırımlarına başvurulmalıdır (Şen, 1994:92).

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 1. maddesinde kanunun amacı açıklanmıştır. Bu maddeye göre Ceza Kanunu'nun amaçlarından biri de çevreyi korumak olarak belirlenmiştir. Bu amacın gerçekleştirilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suçlar, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türleri düzenlenmiştir. Bu madde anlatımı ve içeriğiyle çevrenin korunması açısından önemli ve dikkat çeken bir düzenlemeyi kapsamaktadır.

Bunun yanı sıra, Türk Ceza Kanunu'nda çevre ile ilgili suçları düzenleyen 181., 182., 183. ve 184. maddelerine de bakmamız gerekmektedir. 181. madde çevrenin kasten kirletilmesi başlığını taşımakta ve şöyle bir düzenlemeyi içermektedir:

“İlgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten veren kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Atık veya artıkları izinsiz olarak ülkeye sokan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza iki katı kadar artırılır.

Bir ve ikinci fıkralarda tanımlanan fiillerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi halinde, beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına ve bin güne kadar adli para cezasına hükmolunur.

Bu maddenin iki, üç ve dördüncü fıkrasındaki fiillerden dolayı tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.”

Kanun'un 181. maddesinde çevre suçunun kasıtlı işlenmesi durumunda suçun maddi unsuru açıklanırken ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak işlenen çevresel suçlarından söz edilmektedir. Bu maddede teknik usuller kavramı hakkında çeşitli tartışmalar yaşanmaktadır. Türkiye'deki mevcut yasalar içerisinde belirlenmiş bir teknik usul olmadığı gibi, teknik usullerin yasalarla belirlenmesi de oldukça zordur. Çünkü bu teknik usul son derece ayrıntılı ve sık sık değiştikleri için de çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu sebeple genel olarak yönetmelik ve standart gibi, yönetsel metinlerle düzenlenmektedirler. Bu durumda kanunun birinci maddesinde

belirlenen amaçla ters düşmekte ve etkin bir kontrol amacı olmasını zorlaştırmaktadır (Yaşamış, 2005:139).

Türk Ceza Kanunu'nun 182. maddesinde ise taksirli çevre suçları hakkında müeyyideler getirmektedir. Bu maddeye göre şu müeyyideler uygulanır:

“Çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesine taksirle neden olan kişi, adli para cezası ile cezalandırılır. Bu atık veya artıkların, toprakta, suda veya havada kalıcı etki bırakması halinde, iki aydan bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

İnsan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya taksirle verilmesine neden olan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Çevre Kanunu'nda çevre koruma ile ilgili eylemler kusursuz sorumluluk şeklinde düzenlenmiştir. Yani kişinin kusuru olmasa dahi, çevre suçunu işlemesi halinde sorumlu olacaklarını belirtmektedir. Bu durumda Ceza Kanunu ve Çevre Kanunu'nda kusura dayanan sorumluluk ve kusursuz sorumluluk açısından birbirine aykırı düzenlemeler içermektedir.

Türk Ceza Kanunu'nda gürültüye neden olma suçu ile ilgili düzenlemesi ise 183. madde de yerini bulmuştur. Bu maddeye göre;

“İlgili kanunlarla belirlenen yükümlülüklere aykırı olarak, başka bir kimsenin sağlığının zarar görmesine elverişli bir şekilde gürültüye neden olan kişi, iki aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.”

Kanun koyucu, bu maddeyle birlikte gürültü yapan bir kişinin cezalandırılması için başka bir kimsenin sağlığının zarar görmesi şartını getirmiştir. Suçun maddi unsuru, ilgili gürültü kirliliğini önleyici mevzuat hükümlerine aykırı biçimde gürültü yayılması ve gürültünün insan sağlığını bozmaya elverişli düzeyde olması gerekmektedir.

Türk Ceza Kanunu 184. maddede ise imar kirliliğine neden olma suçu anlatılmıştır. Bu maddeye göre;

“Yapı ruhsatı alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapan veya yaptıran kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Yapı ruhsatı olmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade eden kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

Yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınaî faaliyetin icrasına müsaade eden kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Üçüncü fıkra hariç, bu madde hükümleri, ancak belediye sınırları içinde veya özel imar rejimine tabi yerlerde uygulanır.

Kişinin, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yaptığı veya yaptırdığı binayı imar planına ve ruhsatına uygun hale getirmesi halinde, bir ve ikinci fıkra hükümleri gereğince kamu davası açılmaz, açılmış olan kamu davası düşer, mahkûm olunan ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.

İkinci ve üçüncü fıkra hükümleri, 12 Ekim 2004 tarihinden önce yapılmış yapılarla ilgili olarak uygulanmaz.”

184. maddenin 2. fıkrasındaki imar mevzuatına aykırı biçimde başlatılan inşaat şantiyelerine elektrik, su ya da telefon bağlantısı yapılmasına izin veren yetkililerin cezalandırılması yoluna gidilmekte, 3. fıkrasında ise, yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınaî faaliyet yürütülmesine izin veren yetkililer cezalandırılmaktadır. Gerekçe metnine göre, bu maddede düzenlenmiş hükümler, ancak belediye sınırları içinde ya da organize sanayi bölgeleri gibi özel imar rejimine tabi bölgeler ile köy sınırları içinde kalsa dahi, sınaî ürünlerin üretiminin yapıldığı tesisler açısından da bu madde hükümleri uygulanabilecektir. Maddenin 5. fıkrasında, yapı ruhsatı alınmaksızın ya da ruhsata aykırı bina inşa etmek veya ettirmek suçundan dönülmesi halinde ceza verilmeyeceği düzenlenmiştir. Bu düzenleme etkin pişmanlık hükmü olarak nitelenen bir sonucu doğurmuştur (Katoğlu, 2005:146).

Çevre sorunlarından en belirgin olanlarının Ceza Kanunu'nda suç olarak düzenlenmesi, çevrenin korunması yönünden önemlidir. Ceza hukuku yaptırımını olan bir hukuk dalıdır. Bu sebeple, çevre zararına sebep olan kişilere verilen cezaların da caydırıcı olması beklenmektedir. Çevreyi ağır bir şekilde ihlal eden eylemlerin suç olarak kabul edilmesi doğru bir yaklaşımdır. Bununla beraber, çevre hakkı etkili bir şekilde korunmak isteniyorsa bu hakkın sadece ceza hukuku ile korunması mümkün değildir. Bireylerin ve devletin anayasa ve yasalarla üzerlerine düşen hak ve ödevlerini tam olarak yerine getirmesi ile çevrenin etkili bir şekilde korunması mümkün olacaktır.

4.3.3. Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, özel hukuk ilişkilerini düzenleyen en temel kanun olarak kabul edilmektedir. Medeni Kanun incelendiğinde çevre ile ilgili düzenlemelerin genel düzenlemeler olduğu, sadece çevreyi ilgilendiren özel

düzenlemelerin olmadığını, çevre ve çevrenin korunmasına yönelik dolaylı düzenlemeleri içerdiği görülmektedir.

Medeni Kanun'da düzenlenen özel hukuk ilişkilerinde çok önemli bir madde olan 2. ve 3. maddelere bakıldığında herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Ayrıca, herhangi bir hakkın açıkça kötüye kullanılması durumunda ortaya çıkan olumsuz sonuçlar hukuk düzeni tarafından korunmayacaktır. Durumun gereklerine göre kendisinden beklenen özeni göstermeyen kimse de iyi niyet iddiasında bulunamayacaktır. Görüldüğü gibi bu ilkeler, doğrudan çevrenin korunmasına yönelik etkiler ortaya çıkarmayacağı düşünülse de, hakların kullanılmasında dürüstlük ve iyi niyet kurallarından ayrılan kişilerin bu eylemleri sonucu çevreye olumsuz etkileri çıkması durumunda hukuksal olarak bir korumaya tabi olmayacağı düzenlenmiştir.

Medeni Kanun'da çevreyi ilgilendiren düzenlemeler şöyle sıralanabilir. Medeni Kanun'un 708. maddesinde yeni arazi oluşumu, 709. maddesinde arazinin kayması, 715. maddesinde sahipsiz yerler ve yararı kamuya ait mallar, 729. maddesinde başkasının fidanını kendi tarlasına yahut kendi fidanını başkasının tarlasına diken kişilerin haksız inşaat hükümlerine tabi olacağı ve ağaçlar ve ormanlar üzerinde üst hakkı kurulamayacağı düzenlenmiştir. Aynı kanunun 737. maddesinde düzenlenen mülkü kullanma-komşu hakkı, 742. maddesinde düzenlenen doğal olarak akan sular, 751. maddesinde düzenlenen orman ve meralar, 755. maddesinde düzenlenen toprağın ıslahı, 756. maddesinde düzenlenen mülkiyet ve irtifak hakkı, 758. maddesinde düzenlenen kaynakların eski hale getirme ve 818. maddesinde düzenlenen ormanlardan intifa hakkının bir plan dâhilinde kullanılabileceğine dair düzenlemeler de çevre ve çevre korunması ile ilgilidir (Güneş ve Coşkun, 2004:158).

Bu sayılan maddelerden özellikle 737. madde, mülkiyet hakkını kullanırken komşularına karşı yönelttiklerinin olumsuz çevre etkilerini doğurduğu zararları açıklamaktadır. Bu madde de herkes, taşınmaz mülkiyetinden doğan yetkileri kullanırken veya işletme faaliyetlerini sürdürürken, komşularını olumsuz şekilde etkileyecek taşkınlıktan kaçınmakla yükümlüdür. Özellikle, taşınmazın durumuna, niteliğine ve yerel âdete göre komşular arasında hoş görülebilecek dereceyi aşan duman, buğu, kurum, toz, koku çıkartarak, gürültü veya sarsıntı yaparak rahatsızlık verilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Bu düzenleme de ayrıca sorumluluğun

unsurları arasında kusurun şart olarak sayılmamıştır. Sorumluluktan kurtulmak için de herhangi bir kurtuluş kanıtı ileri sürme olanağı da yoktur. Yani Medeni Kanun, Çevre Kanunu gibi çevreye verilen zararda objektif sorumluluk halini, başka bir deyişle kusura dayanmayan sorumluluk halini kabul etmiştir (Parlar ve Hatipoğlu, 2010:917-919).

Çevrenin korunmasını ilgilendiren diğer bir hukuksal düzenleme de Borçlar Kanunu'dur. Borçlar Kanunu, çevreyle ilgili düzenlemelerden en önemlisi 49. madde ve devamı maddelerde düzenlenen haksız fiil hükümleridir. Bir haksız fiil sonucunda çevresel zarar ortaya çıkmışsa, haksız fiile neden olanlar bu zararın tazmininden de sorumlu tutulacaktır. Bu hüküm, sorumluluk türlerinden kusura dayanan sorumluluk yani kusur sorumluluğu olarak kabul edilmiştir.

Bu düzenlemenin haricinde Borçlar Kanunu'nda kusursuz sorumluluk halleri de düzenlenmiştir. Borçlar Kanunu'nun 67. ve 68. maddelerinde hayvan bulduranın sorumluluğu belirlenmiştir. Burada bir hayvanın bir başkasının mal ve kişisel varlığına veya çevresel değerlerle vermiş olduğu zarar, onun o andaki sorumluluğu altındaki kimse tarafından giderilmesi gerekmektedir.

Borçlar Kanunu'nun 69 ve 70. maddelerinde yapı sahibinin sorumluluğu düzenlenmiştir. Her iki durumda da hayvan bulduranın sorumluluğunda olduğu gibi, sorumlu olabilmek için kusur koşulu aranmaz. Bu maddelerde bina veya diğer inşaa eserinin tesis ve inşasında veya bakımında bir noksan veya bozukluk sebebiyle özen borcunun ihlalden doğan sorumluluk düzenlenmiştir. Ayrıca bu sorumlulukta salt bir bina veya imal olunan herhangi bir şeyin maliki sorumlu olmakta başka bir kişi kullansa dahi sorumluluk asıl maliktedir.

Bir yapıdan veya başkasınca meydana getirilen yapılardan doğacak bir zararla karşı karşıya bulunan kimsenin, tehlikeyi gidermek için gereken tedbirlerin alınmasını malikten isteme hakkını düzenlemektedir. Henüz zarar doğmuş olmasa da, tehlikeli durumla karşı karşıya kalmış olan herkes, yapı sahibinden bu durumun giderilmesini veya önleyici güvenlik tedbirlerinin alınmasını isteyebilir. Örneğin; yıkılmaya yüz tutmuş bir yapı, açılmış bir çukur örneklerinde olduğu gibi bu eylemlerin önlenmesi için yapı sahibi tarafından herhangi bir tedbir alınmazsa, bu kişiler hakkında tehlikenin giderilmesi davası açılarak, tehlikeli durum ortadan kaldırılabilir (Parlar ve Hatipoğlu, 2010:917-919).

Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu'nun çevre ile ilgili düzenlemeleri aslında doğrudan çevreyi ilgilendiren düzenlemeler değildir. Zaten bu kanunların temel amacı çevre sorunlarını çözmek de değil bireyler arasındaki uyuşmazlıkları çözmektir. Bireyler yaşadıkları çevreden ayrı düşünülmeğe göre, aralarındaki uyuşmazlıklar çözülrken çevreye dair sorunlar da dava konusu olacaktır. Böylelikle hem bireyler arasında uyuşmazlıklar çözülmekte hem de çevresel değerler korunmaktadır. Bu kanunlar çevre korumasına yönelik etkili kanunlar olmasalar da, özellikle çevre ile ilgili özel düzenlemelerin yapılmadığı yıllarda çevreye yönelik önemli kararlar vermiştir.

4.3.4. Çevre Kanunu

1982 Anayasasının 56. maddesinde düzenlenen çevre hakkının hayata geçirilmesi için 09.08.1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu önemli bir yasadır. Çünkü ilk defa sadece çevreyi ilgilendiren geniş kapsamlı bir kanun hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Çevre Kanunu yasalastıktan sonra birçok kez değişikliğe uğramıştır. Bunlardan en önemlisi ise 26.04.2006 tarihinde 5491 sayılı Çevre Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la getirilen ve hemen hemen Çevre Kanunu tamamen değiştiren yasadır.

Kanunun 1. maddesine göre kanunun amacı; bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak olarak açıklanmıştır. Bu madde ile Çevre Kanunu'nun amacı ortaya koyulurken bir çevre tanımı yapılmamıştır. Maddenin son cümlesinde ise çevre adına yapılacak düzenlemelerin ekonomik kalkınma hedefleriyle uyumlu ve sürdürülebilir bir şekilde olması gerekliliğinden bahsedilmiştir.

Çevre koruma amacı belirlendikten sonra, bu amaç için uygulanacak ilkeler ise yasanın 3. maddesinde anlatılmıştır. Çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi, gerçek ve tüzel kişilere yüklenmiş ve kurallara uymakla da sorumlu tutulmuştur. Ayrıca bu maddede Avrupa Birliği çevre hukukunda kabul edilmiş olan kirliten öder ilkesinin Türk hukuk sisteminde de bu bentle benimsenmiştir. Kirlitme eylemini yapan kamu ve özel hukuk tüzelkişileri dâhil olmak üzere herkes bu eylemin sonucunda ortaya çıkan kirliliğin önlenmesi, sınırlandırılması, giderilmesi ve çevrenin iyileştirilmesine yönelik masrafları ödemekle sorumlu tutulmuştur. Bu ilke, sorumluluk hukukunda objektif sorumluluk olarak anılan ve kusursuz bir sorumluluk türü olup

kirlenme eylemini gerçekleştiren kişi veya kurum, kusurlu olmasa dahi sadece bu eylemi nedeniyle doğan olumsuz sonuçlardan sorumlu tutulmuştur (Ercan, 1996:41-43).

9. maddede ise çevrenin korunması başlığı altında temel ekolojik sistemin bozulmasını, hayvan ve bitki türlerinin nesillerinin tehlikeye düşürülmesini ve doğal zenginlikle zarar verilmesini yasaklamaktadır. Bununla birlikte aynı maddede, ülkesel ve küresel ölçekte ekolojik önemi olan çevre kirlenmeleri ve bozulmalarına duyarlı alanların Bakanlar Kuruluna Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilan edilmesi ve bu alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esasları ile plân ve projelerin hangi bakanlıkça hazırlanacağını tayin etme yetkisini vermektedir. Bu sebeple 1988 ve 1990 yıllarında çıkarılan tüzüklerle; Köyceğiz, Fethiye, Göcek, Gökova, Dalyan, Patara, Kekova ve Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilan edilmiştir. Burada değinilmesi gereken asıl noktaysa, Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilebilecek nitelikteki yerlerden birçoğunun orman alanları içinde olması olup yasanın getirdiği kurallar uygulamada da başarılı olursa, hedeflenen koruma da sağlanabilecektir (Güneş ve Coşkun, 2004:159-160).

Çevre sorunlarının yavaş yavaş artmaya başladığı bir dönemde çıkarılan Çevre Kanunu, çevreye devlet katında ilgi gösterilmiş olması açısından önemlidir. Ama bu kanun çevre korumayla ilgili birçok düzenlemeyi yönetmeliklere bırakan tavrıyla adeta bir çerçeve kanun niteliğinde kabul edilmektedir. Daha detaylı düzenlemeler yönetmeliklerle yapılmıştır. Bu durum, gelişmelere uyum sağlama açısından verimli görünse de, ÇED Yönetmeliği'nde olduğu gibi, yönetmeliklerin uzun süre çıkarılmamış ve idareye geniş takdir yetkisi bırakması nedeniyle birtakım sakıncalar taşır biçimde oluşturulmuştur (Keleş ve Ertan, 2002: 277).

Çevre Kanununun asıl amacı, Türk çevre mevzuatındaki boşlukları doldurmak olarak kabul edilebilir. Bu kanun çok kapsamlı bir program taslağı görüntüsündedir. Bu sebeple uygulama ve denetleme konularındaki belirsizlikleri giderme noktasında zorluklarla karşılaşmış ve yerel yönetimlerden ziyade, merkezi yönetime ağırlık verir bir görüntü vermeye de devam etmektedir (Egeli, 1996: 78).

Kanun, yukarıda da anlatıldığı üzere, doğal kaynakların kullanılması ve korunması ile su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi, bitki ve hayvan varlığı ile doğal zenginliklerin korunmasını amaçlamakta yani, çevre yasasının en temel amaçlarından biri, bitki ve hayvan türlerini korumaktır. Fakat kanun içeriği incelendiğinde, bunların

nasıl korunacağı ile ilgili özel düzenlemeler yer alamamakta, mevcut durumda yasanın amacını gerçekleştirmeyi zorlaştırmaktadır. Ayrıca Çevre Kanunu bitki ve hayvan korunması konusunda herhangi bir hüküm içermediği gibi, bu konularda mevcut yasalara da atıfta bulunmaması göz önüne alındığında ilgili kurumlar arasında görev ve yetkilerde karmaşa çıkması da kaçınılmazdır (Güneş ve Coşkun, 2004:162).

Çevre hukuku, diğer hukuk dallarından farklı olarak belli kuralları olan bir bilim dalıdır. Kendine özgü nitelikleri ve belli temel ilkeleri vardır. Çevre hakkı da bu hukuk kuralları içinde ileri sürülebilmektedir. Çevre Kanunu, çevre hakkının ileri sürülebilmesi yönünden önemli bir düzenlemedir. Çevreyi hukuki bir çerçeveye oturtan bu kanun çevre ile ilgili genel kabul gören temel ilkelerin yaşama geçmesi açısından önemli bir kanun olma özelliğini korumaktadır.

4.3.5. İmar Kanunu

09.05.1985 tarihinde yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanunu'nun amacı, yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların, plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamaktır. Türkiye'deki mevcut çevre politikasının amaçlarını doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleştirmeye yönelik birçok ilke 3194 sayılı İmar Kanunu'nda yer almaktadır. İmar Kanunu'nun bazı maddeleri, çevreyi daha büyük tehlike ve bozulmalardan koruyacak hükümleri kapsamaktadır. İmar planları ile mülkiyet hususunun şekillendirilmesi, yatırımların amaca uygun dağılımında ve çevresel ve kültürel değerlerin korunmasını kendine amaç edinmektedir (Keleş, 2011: 366).

İmar Kanunu'nun çevreyle ilgili bazı maddelerini değerlendirirsek, bu kanunun 4. maddesine göre, bu kanunla getirilen düzenlemeler; Turizmi Teşvik Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu, Boğaziçi Kanunu ve diğer özel kanunlarla getirilen düzenlemelere aykırı olamayacağı düzenlenmiştir. Bu durum da bize yerel yönetimlerin etkilerini planlama sürecinde arttırdığını göstermektedir. Yapı ruhsatıyesini düzenleyen 22. ve 23.maddelerinde teknik altyapının sağlık koşullarına elverişli ve uygun olması gerekliliğini vurgulamıştır. Kanun'un 34. maddesine göre, inşaat ve yapıların onarımının devamı, bahçelerin düzenlenmesi, ağaçlandırma gibi uygulamalar esnasında yolların ve yaya kaldırımların işgal edilmemesi gerekmekte ayrıca bu eylemler sırasında çevreye zarar verici davranışlar yasaklanmaktadır (Ertürk, 2011: 306).

İmar Kanunu, imar normlarına aykırı davranışları da 42. maddede cezai müeyyidelere tabi tutmuştur. Bu maddeye göre, cezalar genellikle idari para cezalarıdır. İmar Kanunu'na göre ayrıca konut, sanayi, turizm, ulaşım gibi sektörler ile kentsel ve kırsal yapı ve gelişme ile doğal ve kültürel değerler arasında koruma ve kullanma dengesini sağlamak amaçlanmaktadır. Bu arazi kullanım kararlarını belirleyen yönetsel, mekânsal ve işlevsel bütünlük gösteren sınırlar içerisinde çevre düzeni planı hazırlanmasını öngörmektedir. Son nüfus sayımında on bini aşan yerleşmelerin imar planı yaptırımlarını zorunlu hale getirmektedir. Bu zorunluluk da çevre ile ilgili koruma alanlarının geliştirilmesi için önemlidir (Ersoy, 2006: 220).

4.3.6. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

2863 sayılı kanun 21.07.1983 tarihinde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ismiyle kabul edilmiştir. Bu Kanunun amacı, korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir. Ayrıca korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve doğa varlıkları ile ilgili tanımları belirlemede birinci maddede tanımlanmıştır.

Kanun, kültür varlıklarını, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıması gerektiğini kabul etmiştir. Bu varlıklar yer üstünde, yeraltında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar olabilir. Tabiat varlıkları ise, jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yeraltında veya su altında bulunan değerler olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca taşınır kültür ve tabiat varlıklarının yurtdışına çıkarılamayacağını düzenlenmiştir. Fakat istisnaları da belirtmiştir. Bu düzenleme bize kültür ve tabiat varlıklarının devlet malı olarak kabul edildiğini göstermektedir (Kanadoğlu, 2007: 54).

Yasanın; 1. bölümünde genel tanımlar verilmiş, 2. bölümde taşınmaz olan kültür ve tabiat varlıklarını, 3. bölümde taşınır kültür ve tabiat varlıkları düzenlenmiş, 4. bölümde bunlarla ilgili çeşitli kurallar koyulmuş, 5. bölümde kurumsal yapı belirlenmiş ve son bölümde de ikramiyeler ve cezalar belirtilmiştir.

1982 Anayasası'nda kültür ve tabiat varlıkların koruyan düzenlemeler de mevcuttur. Bu konuyu ilgilendiren Anayasanın 63. maddesinde, devlet, tarih, kültür ve

tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alacağı hususu düzenlenmiştir. Bu maddede, dikkat çeken husus kültür ve tabiat varlıkları her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, bu taşınmazların korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırarak, denetim yapmak kısacası gerekli özeni göstermek görevi ilgili bakanlık olan Kültür Bakanlığı'na vermiştir (İnançlı, 1997: 174).

Yukarıda kısaca açıkladığımız ve Yargıtay uygulamalarında en fazla karşılaşılan yasalar haricinde mevzuatımız da çevreyi ilgilendiren diğer yasaları da şu şekilde sıralayabiliriz:

167 sayılı Yeraltı Sulan Hakkında Kanunu, 775 sayılı Gecekondu Kanunu, 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununu, 2690 sayılı Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, 3213 sayılı Maden Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 4122 sayılı Millî Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrol Seferberlik Kanunu, 4342 sayılı Mera Kanunu, 4708 sayılı Yapı Denetimi Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, 5516 sayılı Bataklıkların Kurutulması ve Bundan Elde Edilecek Topraklar Hakkındaki Kanun, 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu, 6831 sayılı Orman Kanunu, 6893 sayılı Ziraî Mücadele ve Ziraî Karantina Kanunlarıdır.

4.4. Mahkeme Kararlarında Çevre

Çevreyi ilgilendiren sorunlara çözüm bulmak yargı organlarının görevidir. Hukuksal mevzuat ne kadar iyi olursa olsun, uygulamaya geçmediği müddetçe istenen başarı gerçekleşmeyecektir. Çevre olgusu Yargıtay kararlarında etraflıca incelenecektir. Fakat bu incelemelerden önce çevrenin Anayasa Mahkemesi ve Danıştay kararlarında da nasıl değerlendirildiğinin ortaya konulması önem taşımaktadır. Çünkü her iki Yüksek Mahkeme'nin önüne de çevreyi yakından ilgilendiren uyuşmazlıklar gelmiştir. Kamu yararı kavramı özellikle çevre açısından verilen kararlarda değerlendirilmiştir.

4.4.1. Anayasa Mahkemesi Kararlarında Çevre

Anayasa Mahkemesi, diğer önüne gelen tüm kanunlar gibi çevresel korumayı ilgilendiren kanun ve kanun hükmünde kararnameleri de, anayasaya uygunluk açısından denetlemiştir. Bu denetim sırasında özellikle Anayasa'nın 56. maddesinde yer alan sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkından söz edilmiştir

Anayasa Mahkemesi 25.02.1986 tarih ve 1985/1 Esas ve 1986/4 Karar sayısı ile verdiği bir kararda, 1984 tarihli 3086 sayılı Kıyı Kanunu'nu yasanın düzenlemesinde kamu yararını gözetmediği, kıyı ve kıyıya ilişkin çevresel değerleri güvence altına almadığı gerekçesiyle iptal etmiştir. Yine Anayasa Mahkemesi, 11.12.1986 tarih ve 1985/11 Esas ve 1986/29 Karar sayısı ile 3194 sayılı İmar Kanunu ile ilgili bir iptal başvurusunda da çevreye değinmiştir. Bu kararda Anayasanın 56. maddesine atıf yaparak, sağlıklı ve dengeli bir çevre kavramını, yalnızca doğal güzelliklerin korunduğu, kentleşme ve sanayileşmenin getirdiği hava ve su kirlenmesinin önlenmediği bir çevre olarak yorumlamamaktadır. Daha geniş bir yorum yaparak belli bir plan ve programa göre düzenlenmiş bir çevrenin de, Anayasada yer alan bu kavrama girdiğini kabul etmiştir. Bu dayanaklarla, 3194 sayılı İmar Kanunu'nun yeminli teknik bürolarla ilgili maddesi ve kamuya ait yapı ve tesisler ile sanayi tesislerine ilişkin ruhsat verilme işlerinde aranacak koşulları gösteren maddelerin iptaline karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi 24.05.2012 tarih ve 2011/110 Esas ve 2012/79 Karar sayısı ile verdiği bir kararında, çevre kavramına değinmiştir. Bu karara göre, sağlıklı ve dengeli çevre kavramına, doğal güzelliklerin korunduğu, kentleşme ve sanayileşmenin getirdiği hava ve su kirlenmesinin önlenmediği bir çevre kadar, işin niteliğine göre belirli esaslara uygun olarak madencilik faaliyetlerinin gerçekleştirileceği çevrenin de gireceğine karar vermiştir. Yine bu kararında, çevre hakkının, ekonomik yükümlülükler ve üretim faaliyetlerinden bağımsız olarak korunması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Kararında ise sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı, getirilecek kuralın, ekonomik, bürokratik ve fiili yükümlülüklerle yol açacağı ve üretim faaliyetlerinin etkileneceği gerekçeleriyle vazgeçilecek haklardan değildir görüşüne yer vermiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin 15.01.2009 tarih ve 2006/99 Esas ve 2009/9 Karar sayısı ile verdiği bir başka kararında ise 5491 sayılı Çevre Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, Çevre Kanunu'nda yapılması istenilen bazı değişikliklerin Anayasaya uygunluğunu denetlemiştir. 2872 sayılı Yasa'nın değiştirilen 10. maddesinin

üçüncü fıkrasında "Petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetleri, Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır." hükmüne yer verilmiştir. Bu düzenleme ile petrol, jeotermal kaynak ve maden arama faaliyetleri, çevresel etki değerlendirilmesi kapsamı dışında tutulmasının önü açılmıştır. Anayasa Mahkemesi ise bu maddeyi Anayasa'ya uygun bulmamıştır. Gereğesinde de, çevresel etki değerlendirmesinden bahsederek bununla korunmaya çalışılan temel unsurun, çevre ve bu çevre içerisindeki varlıklar olduğundan bahsetmiştir. Bu sebeple petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetlerinin çevresel etki değerlendirilmesi kapsamı dışında tutulması Anayasa'nın 56. maddesine aykırı olduğuna karar vererek bu kanun maddesini iptal etmiştir.

Anayasa Mahkemesi 29.11.2012 tarih ve 2011/106 Esas ve 2012/192 Karar sayısı ile verdiği kararında çevre hakkının, bir pozitif statü hakkı olması sebebiyle devletin bu hakkın yerine getirilmesini sağlaması için birtakım ödevleri yerine getirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu kararında Anayasa'nın 56. ve 63. maddelerinde değinildikten sonra çevrenin geliştirilmesi, çevre sağlığının korunması ve çevre kirlenmesinin önlenmesine; tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasına yönelik her türlü tedbiri almak Devletin temel ödevi olduğunu belirlemiştir. Bu amaçla Devlet, çevrenin ve kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için etkili bir maddi hukuk düzeni oluşturmak ve öngörülen maddi hukuku uygulamak üzere gereken teşkilatı kurmakla yükümlü olduğuna karar vermiştir.

Görüldüğü gibi, Anayasal yargı kararlarında çevre olgusu son dönemlerde artan bir şekilde gündeme girmiş, iptal kararları modern çevre hakkının açılımlarını destekler bir görünüme bürünmüştür. Ülkemiz çevreyi ön plana alan bir Anayasa'ya kavuştuğunda Anayasa Mahkemesi'nin çevreyi korumada daha etkin bir koruma sağlayacağını söyleyebiliriz.

4.4.2. Danıştay Kararlarında Çevre

Bir diğer Yüksek mahkeme ise, idari yargı kararlarını temyiz merci olarak inceleyen Danıştay'dır. Çevreyi ilgilendiren birçok konuda kararları mevcuttur. Çevre koruma sorumluluğu, ilk önce baskın ve etkin güç olan devlet yönetiminin sorumluluğundadır. Yönetimle halkın çevre konusundaki eylemlerinde çekişmeye son verme yeri olarak İdare mahkemeleri ve Danıştay, çevre ile ilgili önemli kararlar vermiştir. Danıştay çevrenin korunması söz konusu olduğunda, menfaat ihlali ilkesini

geniş bir şekilde yorumlayarak, çevrenin korunmasında doğrudan ve kişisel bir menfaati bulunmayan kişiler ya da gruplara dava açma hakkı tanımıştır (Tursun, 2010:97-100).

Danıştay'ın ilk uygulamalarında, çevreyi konu alan kararlar, daha çok genel yasalara dayalı olarak verilen kararlardır. 1983 yılından sonraysa çevre kavramı da kullanılarak doğrudan çevreyi korumaya yönelik ve genellikle de hükümet tasarruflarına karşı önemli kararlar verilmiştir. Danıştay 10. Dairesinin 24.06.1986 tarih ve 1984/2739 Esas ve 1986/1951 Karar sayısı ile verdiği Gökova Termik Santrali ile ilgili dava kamuoyunda geniş tartışmalara sahne olmuştur. Bu olayda, ülkemizin eşsiz doğa güzelliklerinin olduğu bir yer olan Gökova Körfezi'nin kıyısında, Kemerköy alanında bir termik santral yapımı Bakanlar Kurulu kararıyla kararlaştırılmıştır. Ancak açılan davada Danıştay, termik santralin o bölgede yapımının zorunlu olması, gerekli önlemlerin alınması durumunda kirliliğe neden olmayacağına karar vermiştir. Ayrıca Danıştay, çevre hakkının güvencesi olan Çevre Kanunu'nun bazı bölgelerde tesis ve yatırım yapmayı engelleyici türde herhangi bir kural koymadığı, yönetimin takdir hakkını kullanmada açık bir hata yapmış olmadığı gerekçesiyle Gökova Körfezi kıyısındaki Kemerköy'de termik santral yapımına engel bulmamış ve hükümetin kararını yerinde bulmuştur. Bu karar öğretilerde oldukça eleştirilerek çevre koruma adına olumsuz ve talihsiz olarak nitelendirilmiştir (Keleş ve Hamamcı,1998:311).

Bu karardan bir süre sonra, Danıştay 10. Dairesinin 28.04.1992 tarih ve 1990/2278 Esas ve 1992/1672 Karar sayısı Aliğa kararı olarak bilinen bir karar daha vermiştir. Bu karar ise, Gökova Kararından tamamen farklı, menfaat ihlâli ilkesini geniş bir şekilde yorumlayan ve çevrenin korunmasına katkı sağlayan hususlar içermektedir. Yargılamaya konu olan olayda, İzmir Aliğa'da sanayi amaçlı serbest bölge amacıyla özel mülkiyete ait taşınmazların acele kamulaştırılmasına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararnamesi dava konusu edilmiştir. Danıştay, son kararında uyuşmazlık konusu yörede sanayi amaçlı bir serbest bölgenin kurulması ve bunlara enerji sağlayacak üretim faaliyetlerinde bulunulması yolundaki dava konusu Kararnameyi Anayasanın 56'ncı maddesi ile 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun hükümlerini de dikkate alarak çevre lehine yorumlamış ve iptal etmiştir. Gerekçesinde ise çevre sağlığını korumaya değinmiştir. Çevre sağlığını önemsemeyen bir idari işlemde kamu yararı olmadığı için bu işlemin iptal edilmesi gerekmektedir.

Danıştay 6. Dairesinin, 16.12.1986 tarih ve 1986/1323 Esas ve 1986/1135 Karar sayısı Zaferpark kararı olarak adlandırılan davada ise Danıştay'ın 200 çalışanı tarafından Zaferpark'da bulunan ağaçların kesilmesinin ve otopark yapılmasının imar planına uygun olmadığını iddia ederek yürütmeyi durdurma talepli bir dava açmışlardır. Ayrıca Danıştay çalışanları, bu parkın Danıştay binasının önünde bulunması ve Ankara'da oturmaları sebebiyle dava açmak için menfaatlerinin bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Yerel mahkeme de kentin yeşil alanın azalacağı ve trafik sorununa sebep olacağını kabul ederek imar planının iptaline karar vermiştir. Danıştay da bu kararı onamıştır. Söz konusu kararda Danıştay dava ehliyeti kavramını geniş yorumlamıştır. İdareye başvurma işleminin sadece zarar görenler için değil bu işlemde haberi olanlar için de yapılabileceğine karar vermiştir.

Danıştay 6. Dairesinin 20.11.1989 tarih ve 1989/2562 Esas ve 1989/2187 Karar sayısı ile verdiği kararında ilgili kurul tarafından eski eser olarak tescil edilen Taşkışla binasının otele dönüştürülmesine yönelik idari işlemin iptaline yönelik karardır. Davayı açan kişi binanın olduğu yerde yaşayan bir vatandaşdır. Yerel mahkeme bu yapının tarihsel ve mimari özellikleri ile korunması gerekli eski eser niteliği taşıması sebebiyle dava konusu işlemi iptal etmiştir. Bu kararda Danıştay, çevre değerlerinden sayılan kültür varlığını koruyarak çevreye duyarlı bir şekilde davranmıştır.

Yukarıda anlatılan önemli kararın dışında da, Danıştay ve İdare mahkemeleri daha pek çok önemli kararlar almışlardır. Yatağan Termik Santrali Davası, İzmir Galleria Davası, Park Oteli Davası ve Foça İmar Planına İlişkin Dava ya vatandaş grupları ya da çevre dernekleri tarafından açılmış, bu davalarda dava ehliyeti konusunda herhangi bir sorgulamaya gidilmemiş ve davalar çevrenin korunması lehinde sonuçlanmıştır (Budak, 2000:449).

5. BELİRLİ DAVALAR ÜZERİNDEN YARGITAY'IN ÇEVREYE BAKIŞININ İNCELENMESİ

Anayasamıza göre de yüksek mahkeme olarak kabul edilen Yargıtay'ın tarihi aslında çok eskilere dayanmaktadır. İlk defa, II. Mahmut tarafından 1837 yılında Meclisi Vâlây-ı Ahkâmı Adliye adında ve günümüz Danıştay'ı ile Yargıtay'ının temelleri olan bir yüksek mahkeme kurulmuştur. Akabinde 1868 yılında, yani Sultan Abdülaziz döneminde bu yüksek mahkeme ikiye ayrılmış ve Yargıtay'ın temelleri atılmış yargı ve yürütme birbirinden ayrılmıştır. (Aksel, 2009:108).

Cumhuriyet'in ilanı ile beraber, 1924 yılında, bu mahkemenin adı Temyiz Mahkemesi olarak değiştirilerek Eskişehir'e taşınmıştır. 1924 yılında kabul edilen Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun adı 1945 tarihinde Anayasa olarak değişirken, Eskişehir'de bulunan temyiz mahkemesinin adı da Yargıtay olarak değiştirilmiştir. 1227 sayılı kanunla yeniden düzenlenerek 1935 tarihinde kanun çıkarılarak Ankara'ya taşınmıştır (Andaç, 2006:239).

Temyiz mahkemesi olarak görev yapan Yargıtay, adli mahkemelerce verilen (asliye ve ağır ceza mahkemeleri, sulh ve asliye hukuk mahkemeleri tarafından verilen kararlar) ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin, son inceleme yeridir. Kanunla belirtilen davalara ise ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar (Aksel, 2009:123).

Yargıtay üyeleri, birinci sınıfa ayrılmış adli yargı hâkim ve cumhuriyet savcıları ile bu meslekten sayılanlar arasından, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca, üye tam sayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla seçilir.

Yargıtay, yurt çapında yapılan hukuk uygulamasında, birliği sağlayan bir yüksek mahkemedir. Son eklenen dairelerle birlikte yirmi üç hukuk, yirmi üç ceza dairesi olmak üzere toplam kırk altı daireden meydana gelir. Dairelerde kararlar, en az beş üyenin oybirliği veya oyçokluğu ile sonuca bağlanmaktadır. Yargıtay'da, Hukuk Genel Kurulu ve Ceza Genel Kurulu adı altında iki genel kurul vardır.

Çevreyi doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren birçok uyuşmazlık yargı makamlarının önüne gelmektedir. Yargıtay, önüne gelen uyuşmazlıkları çözümlerken aşağıda incelenen bazı örnek kararlarında çevreyle ilgili bir çok değerlendirme ve tespitte bulunmuştur. Yargıtay'ın çevre uyuşmazlıklarına ilişkin verdiği bazı önemli

kararlar aşağıda ayrıntılı bir şekilde çözümlenmeye çalışılarak, Yargıtay'ın belli davalar üzerinden çevreye olan tutumu hakkında fikir verilmesi amaçlanmıştır.

5.1. Komşuluk İlişkisinden Doğan Çevre Zararları

Yargıtay 1. Hukuk Dairesi'nin 25.12.1981 tarih, 1981/14350 Esas, 1981/14955 Karar sayılı ilamında çevreyi kirleten sanayi kuruluşuna karşı belediyenin komşuluk hukukuna dayanarak dava açması detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Yargılamaya konu olayda, Davacı Çorum Belediyesi, davalıya ait çimento fabrikasının baca ve çeşitli bölümlerinden çıkan gaz, toz ve çimento artıklarının kent üzerine dağılıp yayılmak suretiyle insan, hayvan ve bitkilere zarar verdiğini, bu hususun teknik elemanlar tarafından saptandığını, alınan idarî kararlara rağmen, davalı fabrikanın herhangi bir önlem almadığını ileri sürerek tespit olunacak zararın giderilmesini ve tazminat istemiştir.

Yerel Mahkemede, zararın ortadan kaldırılmasına, aksi halde fabrikanın çalıştırılmamak suretiyle müdahalenin menine, davacının uğradığı zararın miktarı bilirkişilerce saptanamadığından tazminat isteğinin reddine karar verilmiştir.

Yargıtay bu sorunu çözerken tüm mevzuata değinerek, mahkemeye yol göstermiş ve çevreye duyarlı davranmıştır. Bu uyuşmazlıkta ilk aklımıza gelen sorun, Belediye'nin dava açıp açamayacağıdır. Belediye halkın sağlık ve esenliğini korumakla görevli ve sorumlu aynı zamanda çok sayıda ağaçlıklı yeşil alanların ve binaların da maliki olması sebebiyle özel hukuk karşısında belediyenin, herhangi bir kişiden farklı olmadığına karar vererek çevreyi korumada geniş bir koruma kalkanı sağlayarak dava açma hakkını genişletmiştir.

Bu olayda açılan davanın dayandığı sebep, komşuluk ilişkileridir. O tarihte yürürlükte olan Medeni Kanunu'muza göre, taraflara ait taşınmazların birbirine bitişik olmaları, taşınmazları malik sıfatı ile ellerinde bulundurmaları gerekmediğine karar vermiştir. Kişilerin belirli bir çevrede oturması yeterlidir. Yargıtay bir taşınmazın mesafesi ne olursa olsun, öteki bir taşınmazın kullanılmasından ileri gelen taşkınlık ve zararın etki alanı içine girdiği hallerde, tarafların komşu sayılması gerektiğini kabul etmiş, davacı Belediye'nin komşuluk savına dayanmasını doğru bulmuştur.

Yargıtay, davayla ilgili ön şartların gerçekleşiğini kabul ederek uyuşmazlığın esasını incelemeye geçmiştir. Çevreyle ilgili 1981 tarihinde dikkat çekici tespitler yapmıştır. şöyle ki, bencil ve hoyrat bir dünyada tek başına yaşaması olanaksız olan

insanoğlunun sanayileşme çabası içerisinde doğayı unutup çevreyi kirlettiği ve komşuluk müessesesini de geçmişe bıraktığı bir gerçek olduğu geçmişte de fark edilmiştir. Sosyal ve ekonomik koşulların büyük çapta değişip gelişmesi ve teknolojinin aşırı bir hızla ilerlemesi sonucu olarak, çağımızda birlikte yaşamayı zorlaştıran, ağırlaştırılan sorunlar gün geçtikçe arttığı, özellikle fabrikaların duman, gaz ve artıkları yalnız insanı değil, doğayı bile rahatsız etmekte ve hatta insan yaşamını dahi tehlikeye sürüklemekte olduğu anlatılmıştır.

Bu sorunun çözümü için o tarihte yürürlükte bulunan Medeni Kanun, toplumda böylesine çevreye zarar veren hallerin önlenmesini ve birlikte yaşamının kolaylaştırılmasını sağlayacak düzenleme olduğu belirtilmiştir. Anılan Kanun'un 661. maddesi insanı gerçek davranışları içinde ele almış, malikin taşınmazını kullanırken aşırılığa kaçmamasını ve komşularının aşırı sayılmayan kullanmalarına katlanmasını öngörmüştür. Davanın dayandığı hukuki sebepler açıklandıktan sonra dosyada bulunan delillerin değerlendirilmesine geçilmiştir. Davacı Belediye, Vilayet ve Sağlık Müdürlüğünün iş birliği ile davanın açılmasından yıllarca önce çok geniş ve etraflı bir çalışmayı içeren bilirkişi incelemesi yaptırmıştır. Bu uzman bilirkişiler kurulu, davalıya ait fabrikanın bacasından ve diğer yerlerden çıkan kükürt dioksit gibi zehirli gazların, çimento tozlarının, rüzgârların da etkisi ile kentin üstüne devamlı şekilde dağılıp yayıldığı, insan, hayvan ve bitkilerin hayatını tehdit ettiği, hele çocuklarda çeşitli göğüs hastalıklarına yol açtığı, böylece davalı fabrikanın hesaplanması çok güç ve o kadar da büyük zararlara sebebiyet verdiği, yeşil alanların kuruduğu, fabrika yakınlarındaki Devlet Hastanesinin zarardan en çok etkilendiği ortaya konmuştur.

Davalı fabrika ise taşınmazını kullanırken, komşularının rahatsızlığını engelleyecek hiçbir önlemi gerçekleştirmemiş, fabrikanın kurulduğu 1958 yılından beri kendisine düşen yükümlülükleri yerine getirmemiştir. Davalı, alınması zorunlu olan önlemleri de, büyük maliyet getireceği bahanesiyle, sürüncemede bırakmıştır. Hatta Yargıtay bu durumu, "Komşular ölsün, benim fabrikamın bacası tütsün." şeklinde ifade ederek kabulü mümkün olmayan ağır bir kayıtsızlık ve kusurlu bir davranış içinde yirmi yıldır bu haksız fiilini devam ettirmektedir şeklinde değerlendirmiştir. Bununla birlikte davalının arıtma tesisini, fazla masraflı olmasını bahane ederek, kurmamasını da doğru bulmamıştır. Bu masrafın, birçok insanın hayatının tehlikeden kurtarılması için gözden çıkarılmasını, özveri sayılabilecek bir para olmadığını belirtmiştir.

Kısacası, kentteki hayvan varlığı, doğadaki bitki örtüsü ve özellikle evrenin en kutsal varlığı sayılması gereken insan sağlığının korunması karşısında komşularına aşırı zarar verici eylemine son vermesi gerektiğini belirtmiştir. Bu sebeple mahkemenin tazminat talebini reddetmesi doğru değildir. Yüksek Mahkeme, bu kararında çevreye duyarsız kalan idari organların bu hareketsizliklerini eleştirerek mahkemeye çevrenin adli yargı yönünden de yol göstermiştir.

5.2. Mülkiyet Hakkının Aşırı Kullanımı Bakımından Çevre

Yargıtay 3. Hukuk Dairesi'nin 06.02.1997 tarih, 1997/458 Esas, 1997/1307 Karar sayılı ilamında mülkiyet hakkının aşırı kullanılmasından kaynaklı çevreye zarar verilmesi durumunda ortaya çıkan zararın nasıl tazmin edilmesi gerektiği ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Yargılamaya konu uyuşmazlıkta, davacının üzüm bağının güneyinde bulunan yoldan geçen ve davalıya ait taşınmazdan kum çeken kamyonların çıkardığı toz sonucu bağının etkilendiğini, mahkemece yapılan tespit sonucu alınan zirai bilirkişi raporunda, bir kısım üzümlerin üzerinin tozla kaplı olduğu, bu durumun irileşmeyi engellediği ve şeker oranını düşürdüğünü belirtmiştir. Ayrıca asmaların fizyolojik gelişimini tamamlamadığı, fotosentez ve özümleme olayının çok yavaşladığı, gelişmenin kısmen durduğu veya çok ağır ilerlediğini iddia ederek ortaya çıkan zararının giderilmesini istemiştir.

Yerel mahkeme ise; dinlenen tanık beyanlarına göre, davalının araçlarının geçtiği yerin genel yol olması ve bu yüzden davacının hak iddia edemeyeceğini söyleyerek davayı kabul etmemiştir.

Yargıtay, uyuşmazlığın esasına girmeden önce olaya uygulanması gereken kanun maddelerini açıklama yoluna gitmiştir. Öncelikle 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 2. maddesinin c fıkrasında tanımlanan çevre kirliliğinden bahsetmiştir. Bununla birlikte maddede belirtilen sıralamanın sınırlı olarak kabul edilememesi gerekir. Sözü geçen hallerin havada, suda, toprakta olumsuz gelişmelere yol açtıkları takdirde kanunda sayılmasa bile çevre kirliliğine sebep olduğun kabulü gereklidir.

İkinci olarak taşınmaz sahibinin sorumluluğunun doğması için Medeni Kanun'a göre malikin hakkını tecavüz etmesi şarttır. Yani malikin mülkiyet hakkını aşkın, fazla kullanması şeklinde anlaşılmalıdır. Böylelikle, taşınmaz mülkiyetinin aşılmasını doğuran müdahaleler diğer bir taşınmazı etkilemelidir.

Çevre Kanununa göre, çevrenin kirlenmesinden zarar gören herkes dava açabilmeye yetkili kılınmıştır. Burada önemli olan davacının zararını, zararlı kirlenmeye yol açan müdahale arasındaki bağlantıyı ve müdahalenin yönetmeliklerle gösterilen standartları aştığını ispatlamasıdır. Bu bağlamda Çevre Kanunu'na göre sorumlu kişi de kirlendetir. Yani bu kişiler gerçek veya tüzel kişiler olabilir.

Çevrenin kirlenmesinden doğan zararları tazmin sorumluluğunda da Çevre Kanunu'na göre kusursuz olarak sorumludur. Aynı şekilde taşınmaz mülkiyet hakkının aşkın kullanılmasından doğan sorumluluk da Medeni Kanun'da kusura dayanmayan sorumluluk olarak düzenlenmiştir. Bu durum, çevrenin etkin şekilde korunması için önemlidir. Çevreyi kirletenler, kurtuluş kanıtı getirirse dahi sorumluluktan kaçamayacaklardır.

Kişilerin herkese karşı ileri sürebileceği mülkiyet hakkının sınırları da vardır. Mülkiyet hakkını kullanırken başkasına zarar veriliyorsa burada, bu mülkiyet hakkının kısıtlanması gerekir. Medeni Kanun'a göre taşınmaz mülkiyetinin aşılmasına yol açan müdahaleler, başka bir taşınmaz üzerinde meydana gelmeli ve diğer bir taşınmazı etkilemelidir. Buna karşılık Çevre Kanunu'ndan doğan sorumluluk, taşınmazdaki tesisatın veya işletmenin kullanılmasına veya işletilmesine bağlı kılınmamıştır. Bir gerçek veya tüzel kişinin doğrudan veya dolaylı olarak çevre kirlenmesine sebep olan herhangi bir faaliyeti, onu kirlenmeden doğan zarardan sorumlu tutulması için yeterli olarak kabul edilmiştir.

Yukarıda belirtilen açıklamalar ışığında Çevre Kanunu, aktif dava ehliyeti yönünden hiçbir sınırlama getirmeksizin, çevrenin kirlenmesinden zarar gören herkesi dava açabilmeye yetkili kılmıştır. Burada davacı zararını, zararlı kirlenmeye yol açan müdahale arasındaki uygun illiyet bağı ve müdahalenin yönetmeliklerle gösterilen standartları aştığını ispat etmek zorundadır. Söz konusu olay Çevre Kanunu'na göre değil de, taşınmaz malikinin sorumluluğu komşuluk hukuku açısından ve kusursuz sorumluluk esasınca düzenleyen Medeni Kanun'a göre çözümlenmesi gerektiği ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

5.3. Toprak ve Su Kirliliğinde Cezai Sorumluluk

Yargıtay 4. Ceza Dairesi'nin 01.06.2014 tarih, 2013/11725 Esas, 2014/34640 Karar sayılı ilamında toprak ve su kirliliği ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Yargılamaya konu olayda, santral görevlisi olan sanıklar hakkında tesiste kurulan deniz terminali boru hattından fueloilin yağmur kanalına akıtıldığı, ayrıca arıtım ünitesinden çıkan alçı taşının çimento fabrikalarına verilmeyerek çıkan alçı taşlarının tesise ait sahada gömülerek greyder vasıtasıyla tesviye edildiğinin tespit edildiği, bu suretle çevrenin kasten kirletilmesi suçunu işledikleri iddiasıyla dava açılmıştır.

İddianamede sanıklara, petrol türevi ile alıcı ortam olan suyu, alçı taşı olarak geçen çıkan katı atık ile alıcı ortam olan toprağı yani iki ayrı alıcı ortamın kirletildiğinden söz edilmiştir.

Yargıtay bu kararı incelerken, ilk önce genel ilkelerden bahsetmiştir. Genel ilkelerin en başında gelen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. maddesi açıklanmıştır. Anayasa'da yer alan bu ilke anlatıldıktan sonra 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 3/a maddesinin de benzer biçimde düzenlendiği belirtilmiştir. Bu bağlamda, "kamu sağlığını ve çevreyi koruma" prensibi Türk Ceza Kanunu'nun birinci maddesinde Kanun'un amaçlarından birisi olarak öngörüldüğü, ayrıca "sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı" başta bu Kanunun 181 ilâ 184. maddeleri olmak üzere, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda ve diğer bir kısım mevzuatta koruma altına alındığı, çevreyi kirletme eyleminin farklı suç ve kabahat türleri ile yaptırıma bağlandığı kararda vurgulanmıştır.

Türk Ceza Kanunu'nun 181'inci maddesinin birinci fıkrasında suç olarak düzenlenen atık veya artıklarla çevrenin kasten kirletilmesi fiilinin nasıl oluşacağına cevap aranmıştır. Buna göre, kanunlarda belirtilen teknik usullere aykırı olarak, çevreye zarar verecek şekilde atık veya artıkların alıcı ortamlar olan toprak, su ve havaya kasten verilmesiyle bu suç oluşmaktadır.

Bu suçun oluşmasında ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırılık hali, çevreyi kirletme eylemi, atık veya artık kavramı, alıcı ortamın ne olduğu, toprak veya suyun nasıl kirletildiği ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Türk Ceza Kanunu'nun "çevreyi kasten kirletme" suçunu düzenleyen 181/1, "taksirle kirletme" suçunu düzenleyen 182/1 ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 8. maddelerinde suçun unsuru olarak kabul edilen "çevreye zarar verecek şekilde" kavramı ise, "gerçekleşen somut bir zararı" değil, "zarar vermeye elverişliliği, zarar ihtimalini" anlatmaktadır. Yani madde gerekçesinde de açıklandığı üzere atık veya artığın; kasten su, hava ve toprak şeklinde gruplandırılan alıcı ortama ya da bu ortamlarla ilişkili

ekosistemlerden birine verilmesi ile suç oluşacaktır. Çevrenin kasten kirletilmesi, kanunda tehlike suçu olarak düzenlenmiş, zararın gerçekleşmesi, bu suçta unsur olmadığı gibi cezalandırma şartı da değildir.

Bu açıklamalardan sonra, su kirliliği, deniz kirliliği ve toprak kirliliğinin mevzuat ve düzenleyici işlemlerde nasıl kategorize edildiği 2872 sayılı Çevre Kanunu ve Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliğindeki şartları belirtilerek sıralanmıştır.

Daha sonra yönetmelikte su boşaltım esaslarından bahsedilmiştir. Bu kısımda özetle içme ve kullanma sularına arıtılmış olsa dahi her türlü atık ve artığın deşarjı yasaklanmış, içme ve kullanma dışındaki sulara deşarj, arıtılmış olma koşuluna bağlanmış, atık suyun arıtılmış olma ölçütü de, atık suyun oluşum kaynağı dikkate alınarak Yönetmeliğin ekindeki sektörlere göre limit değerlerle ifade edilmiştir.

Deniz kirliliği de aynen su kirliliği gibi atıkların alıcı ortama verilmesiyle oluşmaktadır. Buna göre yukarıda belirtilen yönetmeliğe göre kirletici etkileri doğuran her türlü deniz ve kıyı suyu kullanımı ile boşaltımlar tamamen yasaklanmış veya izne bağlanmıştır. Hiç kimse gerekli izni almadıkça denizlere yasaklanmış veya izne tabi kılınmış maddeleri atamaz ve boşaltamaz. Görüleceği üzere; açıklanan mevzuatla, çevrenin kirletilmesinin önlenmesi amaçlanmış, kişilere, temiz, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı sağlanması hedeflenmiştir.

Daha sonra Yargıtay kararında, toprak kirliliğinin nasıl oluşacağı anlatılmaya çalışılmıştır. Buna göre, 2872 sayılı 20. maddesinin (j) bendine göre Kanunda ve yönetmelikte öngörülen yasaklara veya standartlara aykırı olarak veya gerekli önlemleri almadan atıkları toprağa vermek yaptırım gerektiren bir eylem olarak tanımlanmıştır. Farklı tarihlerde farklı atık listeleri benimsenmiştir. Bu durumda ceza yargılamasının bir ilkesi olan zaman bakımından uygulama ilkesinin zorunlu sonucu olarak suç tarihinde yürürlükte bulunan yönetmelikte toprağı kirlettiği yahut kirletme ihtimali taşıdığı kabul edilen atığa, sonradan yürürlüğe giren yönetmelikte de yer verilmiş olmalıdır.

Yüksek Mahkeme, bu ve buna benzer kararlarında olayda uygulanması gereken mevzuatı ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Daha sonrada önüne gelen uyuşmazlıkta uygulamaya giderek yerel mahkemenin kararını irdelemiştir. Yukarıdaki olayda ise su ve deniz kirliliği yönünden yapılan değerlendirmede, fueloilin yönetmeliklere göre tehlikeli atık sayıldığı dosyadaki fotoğraflara ve bilirkişi raporuna göre alıcı ortam olan toprağı, yağmur kanalı vasıtası ile de alıcı ortam olan suya deşarj edildiği sabit

olduğunu kabul etmiştir. Bu sebeple alıcı ortam olan suyun, dolayısıyla TCK'nın 181/1 maddesinde düzenlenen çevrenin kasten kirletilmesi suçunun işlendiği kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Toprak kirliliği yönünden yapılan değerlendirmede ise, bu atıklar yönünden insan, bitki ve hayvan sağlığı açısından kalıcı sağlık sorunlarına yol açacağı belirlenmesi amacıyla yine bilirkişi raporu alınması gerektiğini de vurgulamıştır. Bu atıkların insan sağlığına zararlı olduğu kanıtlandığı takdirde sanıklar daha ağır cezalarla cezalandırılacaklardır.

5.4. Zarar Kavramının Çevre Yönünden Değerlendirilmesi

Yargıtay 4. Hukuk Dairesi'nin 11.07.2002 tarih, 2001/12492 Esas, 2002/8914 Karar sayılı ilamında termik santralin havayı kirlettiği iddia edilerek manevi tazminat davası açması değerlendirilmiştir.

Davacı vekili, davalının sorumluluğunda faaliyet gösteren Termik Santralin çevreye zarar verdiğini, bu durumun 17-18 senedir devam ettiğini, müvekkilinin Yatağan'da pastane işlettiğini kentin yaşam riski altına sokulması ve sağlığının ağır bir tecavüze maruz kalmasının onda üzüntü ve endişe yarattığını belirtmiştir. Davalının eyleminin kendisi, ailesi, hemşerileri ve kenti açısından derin bir üzüntü, endişe ve eleme yol açtığını ileri sürerek manevi tazminat isteminde bulunmuştur.

Davalı ise iddiaları kabul etmemiştir. Santralin hava kalitesi kontrol yönetmeliği hükümlerine uygun olarak faaliyetini sürdürdüğünü, TÜBİTAK'la işbirliği yapılması sonucu sürekli ölçüm yapıldığını, Yatağan'daki hava kirliliğinde kentsel ısınmada kullanılan kömürlerin etkili olduğunu, istenen miktarın fahiş olduğunu, santralin ilçenin sosyal ve ekonomik kalkınmasında çok büyük rolü olduğunu, nimet ve külfetin paylaşılması gerektiğini savunmuştur.

Yerel mahkeme ise, santralin idari yargı kararına rağmen çevre kirliliği ile ilgili önlemler alınmadan faaliyetini sürdürdüğü, bunun haksız eylem oluşturduğu, davacının Yatağan'da ikamet eden bir kişi olduğu, havayı ve bu arada kükürt dioksiti solumak zorunda kaldığı, böylece derin bir elem, endişe ve tedirginlik içerisine düştüğü, davacının sağlıklı bir çevrede bulunma ve yaşama hakkına ve kişisel varlığına haksız ve hukuka aykırı bir saldırının var olduğunu işaret ederek manevi tazminat isteminin kısmen kabulüne karar vermiştir.

Bu karar davalı tarafından doğru bulunmayarak temyiz edilmiştir. Bunun üzerine Yargıtay ilk önce haksız fiil kavramını değerlendirmiştir. Haksız fiil kavramı Borçlar Kanunu'nda tanımlanmıştır. Gerek kasten, gerek ihmal veya tedbirsizlik ile haksız bir suretle diğer kimseye bir zarar veren şahıs, o zararı tazmin suretiyle gidermeye mecburdur. Kusur sorumluluğu olarak da tanımlanan haksız fiil eyleminde, fiil, zarar, illiyet bağı, kusur ve hukuka aykırılık unsurların tümünün gerçekleşmiş olması gerekmektedir.

Yargıtay daha sonra zarar unsurunun incelemesine geçmiştir. Buna göre tazminat borcunun doğabilmesi için belli bir zararın gerçekleşmesi gerekir. Zarar olmayan bir yerde hukuki sorumluluğun olmayacağı açıktır. Sorumluluk söz konusu olduğunda zarar vermeye teşebbüs, tazminat borcunu da doğurmaz. Bu sebeple zarar oluşmadığı müddetçe tazminat sorumluluğundan bahsedilemeyeceğini belirtmiştir.

Yüksek Mahkeme, daha sonra somut olayı değerlendirmeye başlamıştır. Buna göre de davacının, kirli hava nedeniyle bir rahatsızlığa uğradığını, vücut bütünlüğünde bir eksilme meydana geldiğini kanıtlayamadığını belirtmiştir. Hukuk sistemimiz bu tür üzüntülerin karşılanmasına izin vermediğini, ileri sürülen kirli havanın davacının sağlığı yönünden bir tehlike yani bir ihtimal oluşturduğunu kabul etmiştir. Kısacası zararın ortaya çıkmadığını söyleyerek davacıya ödenen tazminatın doğru olmadığını, yerel mahkemenin kararının bozulmasını istemiştir.

Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, bu uyuşmazlığı değerlendirirken, çevre hukukunun temel ilkeleri olan kusursuz sorumluluk ve kirleten öder ilkeleri ile çevre hakkı kavramlarına dikkat etmeden bu kararı yorumlamıştır. Fakat bu kararda bir üyenin karşı oyu çevreye bakış açısından önemlidir. Aynı zamanda Daire'nin başkanı olan Sayın Yargıtay Üyesi, öncelikle sorumluluğun önemli bir koşulu olan zarar kavramı üzerinde durmuştur. Yargılamaya konu olayda ortaya çıkan zarar çevre kirliliği sonucu verilen zararlar ile ilgilidir. Yabancı ülkelerde incelenen olaya benzer olaylarda, bir kişinin açtığı davanın, diğerlerini de kapsar biçimde yığın davaları denilen davalar açılmaktadır.

Ayrıca sayın üye bir ülkede yaşayan vatandaşların hepsinin sağlıklı ve doğanın sağladığı olanaklardan yararlanma hakkına sahip olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca davalının, yürüttüğü iş itibarıyla çevre halkına iş olanağı sağladığı, çevre ile birlikte ülke ekonomisine yarar sağladığı konusuna gelince, böyle bir olgudan dolayı davacının

ve bu bağlamda çevre halkının sağlığının tehlikeye sokulması ve olumsuz etkilenmesine hoşgörü ile bakılması sonucunu doğurmayacağı kabul edilmiştir.

Yargıtay'ın zararı belirlemedeki bu yorumu, en önemli çevre sorunlarından biri olan hava kirliliğini yaşayan, bu havayı teneffüs eden kişilerin çevre hakkını korumasına yarar sağlamadığı sonucunu doğurmaktadır. Oysa bu kirliliğe maruz kalmış bir insanın kendisi, ailesi, ülkesi ve tüm insanlık için duyduğu bu rahatsızlığın manevi tazminat yoluyla giderilmesi gerekir. Aksi düşünüldüğü takdirde insanlarda oluşan çevre koruma duygusunun ilerlemesi beklenemez. Yüksek Mahkemenin de karşı oydaki hukuki gerekçeleri kabul etmesi durumunda çevre sorunlarının çözümünde bir adım daha atılacağı kuşkusuzdur.

5.5. Baz İstasyonları Bakımından Çevre Hakkı

Yargıtay 4. Hukuk Dairesi'nin 27.09.2004 tarih, 2004/2954 Esas, 2004/10516 Karar sayılı ilamı ile baz istasyonları hakkındadır.

Son zamanlarda cep telefonlarının kullanımının artmasıyla birlikte baz istasyonlarının da nereye ve nasıl kurulacağı ile ilgili düzenlemeler getirilmiştir. Fakat bu düzenlemeler toplum içinde çeşitli sorunlara neden olmuştur. Baz istasyonlarının insanların yaşam alanlarına kurulması orada yaşayan insanlarda sağlıklarının bozulması endişesini doğurmuştur. Bu soruna çözüm aramak amacıyla mahkemelere başvurarak haklarını koruma yoluna gitmişlerdir. Bu davalardan örnek bir davayı, Yargıtay uygulamalarını görebilmek açısından aşağıda değerlendirilmiştir.

Yargılamaya konu olayda, davacı, halen oturmakta olduğu binaya yakın yerde bulunan komşu apartman üzerine davalıya ait cep telefonu baz istasyonunun insan sağlığı açısından tehlike yarattığını iddia ederek mevcut bilimsel verilere uygun olmayan bu istasyonun sökülerek kaldırılmasını talep etmiştir.

Davalı ise bu istasyonun yönetmelik kurallarına göre kurduklarını ve işlettiklerini, davacının iddia ettiği zararının henüz gerçekleşmediğini, yerden geniş bir halk kitlesine yayın yaptıklarını ve kamu hizmeti verdiklerini savunmuştur. Bununla birlikte baz istasyonlarının nükleer radyasyona neden olmadıklarını, bu konuda bilimsel düşünce ve raporlar olduğunu belirterek davanın reddini istemişlerdir.

Yerel mahkeme ise bu uyuşmazlıkla ilgili alanlarında uzman olan bilirkişilerden birden fazla rapor almıştır. Bu raporlar ve dosyadaki diğer bilgilerden yola çıkarak uyuşmazlığın komşuluk hukukundan kaynaklandığını ve dava konusu baz istasyonunun

yaydığı elektromanyetik dalgaların yönetmelikte kabul edilen limitlerin altında olduğu gerekçesiyle davayı reddetmiştir. Bir başka deyişle, olaydaki baz istasyonunun insanlara ve çevreye herhangi bir zararlarının olmadığını kabul etmiştir.

Yargıtay bu uyuşmazlığın önüne gelmesi üzerine geniş bir açıdan yorumlamaya başlamıştır. Bu sorun, son yıllarda kullanılan cep telefonlarının haberleşmesini sağlaması için zorunlu olan ve baz istasyonları olarak isimlendirilen tesisin kullanılması sonucu bir zararın bulunup bulunmadığı noktasında toplanmaktadır. Dava konusu olan tesisin geniş bir kitleyi ilgilendirmesi sebebiyle kamu hizmeti verdiği doğrudur. Ama bu hizmetin verilmesinde tehlike sorumluluğu esaslarına göre yani kusursuz olarak sorumludur. Bu sorumluluk halinde ayrıca zarar görenin zararını kanıtlaması gerekmez. Tam tersine tesis sahibinin çevreye bir zarar vermediği ve herhangi bir olumsuz sonuç yaratmadığının kanıtlanması gerekir.

Yüksek Mahkeme, tüm bu açıklamalardan sonra toplum sağlığını öne alan bir karara ulaşmıştır. Buna göre istasyonun konumu itibariyle uzun sürede kişi ve çevreye zarar verdiğini ve bunun daha uygun ve yerleşim çevresinden daha uzakta kurulması gerektiği bilirkişi raporlarıyla sabittir.

Bu olgular para ile ölçülemiyorsa da, çevre binalarda yaşayanlar için sağlık bakımından büyük endişeler taşıdığı, bu yerde oturanların psikolojik olarak yaşamını olumsuz biçimde etkilediği ortadadır. Bu durumda orada oturan insanların bir süre sonunda sağlıkları bozulmaya da başlayacaktır. Sonuç olarak davacının zarar gördüğü kabul edilmelidir. Yerel mahkemenin kararı bu açıdan doğru olmayıp tesisin kaldırılmasına karar verilmesi gerektiğine hükmetmiştir.

Görüldüğü gibi Yargıtay, burada zarar kavramını geniş yorumlamıştır. Baz istasyonlarının yönetmelikte belirtilen değerlere uygun olması da tek başına yeterli değildir. İleride çıkması muhtemel sağlık sorunlarını zararın oluşması için yeterli görmüştür. Bu konuyla ilgili yukarıda açıkladığımız kararlara benzer birçok karar bulunmaktadır. Yargıtay, bu özetlenen kararlarda hep aynı gerekçeleri kullanmış ve kararlarını oybirliği ile vermiştir. Fakat son zamanlarda verdiği kararlarda bu karara karşı çıkan sayın üyeler bulunmaktadır. Bu üyeler karşı oylarında zarar kavramının daha dar yorumlanmasını ve kanuni düzenlemelerle belirlenen baz istasyonların limit değerlerinin esas alınmasını savunmuşlardır.

5.6. İmar Kurallarına Aykırılıkta Cezai Sorumluluk

Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 25.11.2014 tarih, 2014/4-94 Esas, 2014/525 Karar sayılı ilamı ile imar kirliliği hakkındadır.

Bu uyuşmazlıkta yerel mahkemenin verdiği karara karşı Yargıtay 4. Ceza Dairesi'nin bozma kararı vermesi üzerine yerel mahkeme kararında direnmiş bunun üzerine Yargıtay Ceza Genel Kurulu bu uyuşmazlığı çözümlenmiştir. Yargılamaya konu olayda, yapı tatil tutanağına göre, belediye sınırları içerisinde yer alan 3 katlı yapıya sanığın proje harici olarak bir kat ilave ettiği tespit edilerek yapının mühürlendiği anlaşılmıştır. Bu kaçak katı yapan kişinin de Türk Ceza Kanunu'nun 184. maddesine göre cezalandırılması için kamu davası açılmıştır.

Yerel mahkemede imar kirliliğine neden olma suçundan sanığın cezalandırılmasına karar vermiştir. Kararda ise, hükmün açıklanmasının geri bırakılması denilen yasa düzenlemesine yer olmadığına karar vermiş yani cezası 5 yıl boyunca ertelenmemiştir. Yargıtay 4. Ceza Dairesi ise, verilen cezayı doğru bulmuş fakat cezanın ertelenmemesini kamunun uğradığı maddi, somut bir zarar bulunmamasını gerekçe göstererek yerel mahkemenin kararını bozmuştur. Sanığın lehine olan hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükümlerinin uygulanmasını talep etmiştir.

Yerel mahkeme ise önceki kararında direnmiştir. Direnme kararında çevre korumasına da atıf yapılmıştır. Buna göre sanığın imar kirliliğine sebep olduğundan şüphe yoktur. Fakat sebebiyet verdiği imar kirliliğini ortadan kaldırma imkânına sahip iken kendi menfaati için böyle bir çabanın içerisine girmemiştir. Toplum yaşamında sağlıklı kentleşmenin işaretlerinden biri olan, yaşanabilir, güzel ve düzenli şehirler oluşturma hususundaki kamu amacını sanık görmezden gelmiştir. Tamamen ekonomik çıkarları doğrultusunda hareket edip, toplum ile bir arada toplum menfaatini gözetenek yaşama bilincini önemsemediği de ortadadır. Kendisi için sağladığı ekonomik çikardan yargılama aşamasında imar kirliliklerini gidermek suretiyle vazgeçebilme imkânına da yanaşmamasından kaynaklanan sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda mahkemece kanaate varılmadığı karar gerekçesinde açıklanmıştır.

Kısacası yerel mahkeme sanığın imar kirliliği suçunu işledikten sonra hiçbir eylemde bulunmadığı, yaptığı ruhsatsız yapıyı yıkmayarak eyleminde ısrar etmiştir. Sanığın bu eylemi ile düzenli kentleşmeye de engel olduğu açıktır. Mahkeme de,

çevreye duyarsız olan bu sanık hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükümlerini uygulamamış ve önceki hükmünde direnmiştir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu iki mahkeme arasındaki uyuşmazlığı çözmeden önce, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 184. maddesinde düzenlenen, imar kirliliğine neden olma suçunu anlatmıştır. Türk Ceza Kanununun 184. maddesinin 5. fıkrası, etkin pişmanlık maddesidir. Bu maddenin gerekçesi olarak da, imar kirliliğine aykırı davranışların ortaya çıkardığı olumsuz sonuçların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.

İmar mevzuatında belirlenen usul ve şartlara aykırı olarak inşa faaliyetinde bulunmak, maddede suç olarak tanımlanmakla kalmamış Türk Ceza Kanunu'nun "Topluma Karşı İşlenen Suçlar" kısmının, "Çevreye Karşı Suçlar" bölümü içinde yer aldığı dikkate alındığında, korunan hukuki değer çevre olduğu Ceza Genel Kurulu Kararında açıkça vurgulanmıştır.

Kanununun 184. maddesinin beşinci fıkrasına göre kişinin, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yaptığı veya yaptırdığı binayı imar plânına ve ruhsatına uygun hale getirmesi halinde kamu davası açılmayacak, açılmış olan kamu davası düşecek ve mahkûm olunan ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkacak, hakkında cezaya hükmolünmeyecektir.

Ceza Genel Kurulu, bu madde ile korunan hukuki değer, çevrenin korunması, bu suçun işlenme sıklığı ve yoğunluğu ile sosyal ve toplumsal bir sorun olması gerçeği karşısında, kanun koyucunun faili cezalandırmaktan daha çok, suçun olumsuz etkilerini ortadan kaldırma ve suçun yeniden işlenmesini önleme amacını esas aldığını belirtmiştir.

Bu düzenlemenin onarıcı adalet anlayışına uygun olarak düzenlendiğini ve burada amacın failin ıslah edilmesi, mağdur ve toplumun gördüğü zararların giderilmesi, ayrıca sorumluluk üstlenerek, mağdur ve topluma verdiği zararı kabul etme ve bunları telafi edebilmek için faile imkân sağlanması amaçlanmıştır. Sanığın bu eylemi ile cezalandırılmasından çok, hızlı ve etkin bir şekilde imar planlarına aykırı yapının eski haline getirilmesi ve çevre korumanın etkili bir şekilde sağlanması hedeflenmektedir.

Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde, sanığın 3 katlı binaya proje harici ruhsatsız olarak eklediği merdiven ve ilave katı mühürlenmiş sanığın yapılan ihtara rağmen 3194 sayılı İmar Kanunu hükümleri gereğince ruhsat almadığı, suça konu yerdeki müdahaleyi sonlandırarak imara uygun hale getirmediği sabittir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, bu kararıyla çevrenin önemli öğelerinden olan kentleşmede, Türk Ceza Kanunu'nda düzenlene ve etkin pişmanlık hükümleri içeren imar kirliliğine neden olma suçunda sanıkların suçtan yalın olarak pişmanlıklarını içeren beyanlarını yeterli görmemiştir. Faillerden, bizzat harekete geçerek ortaya çıkardıkları imar kirliliğini gidermeleri beklenmektedir.

6. TEMEL ÇEVRE SORUNLARI ÜZERİNDEN YARGITAY'IN ÇEVRE ANLAYIŞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Çevre sorunlarını belli şekilde kategorize etmek oldukça zordur. Ama yinede genel kabul gören ve topluma büyük oranda yansıyan belli başlı çevre sorunları mevcuttur. Çalışmanın işte bu aşamasında, temel çevre sorunları olarak kabul edilen çevre kirliliği, toprak, hava, su kirliliği, insan sağlığı, mera orman gibi yerlerin korunması, kültür ve tabiat varlıklarının korunması, çarpık kentleşme gibi çevre sorunlarına Yargıtay'ın genel bakış açısı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde 1976 yılından 2015 yılına kadar toplam 135 adet karar incelenmiştir. Birbiriyle benzer kararlar yerine olabildiğince farklı uyuşmazlıklar çözümlenerek, Yüksek Mahkeme'nin kararlarında çevreyi yakından ilgilendiren gerekçelerine yer verilmiştir.

6.1. Çevre Kirlenmesine İlişkin Yargıtay Kararları

Çevre kirlenmesi denilince, akla birçok tanım gelir. Bu çok yönlü olguyu bir tanımla izah etmek yanıltıcı ve eksik olur. Daha önce de yapılan tanım ve açıklamalara ilaveten şu bilgilerin de verilmesi faydalı olacaktır.

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 2. maddesinde çevre kirliliği; çeşitli sebeplerle çevrede meydana gelen ve bütün canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etki olarak belirtilmektedir. İnsanlardan kaynaklanan ve evrendeki varlıkların doğal yapısının bozularak değiştirilmesi çevre kirliliğinin başka bir ifadesidir.

Hayatı doğrudan etkileyen çevre kirliliği; su, hava, toprak kirlenmesine yol açarak insan sağlığının yanında, bitki ve hayvan sağlığını da tehlikeye sokmaktadır. Buna bağlı olarak tüm canlı yaşamını etkileyebilecek kirlilik çeşitleri ise, canlıların yaşamı için zorunlu olan doğa değerlerinden en önemli üç unsurda yani toprakta, suda ve havada meydana gelen kirliliktir. Çevre kirliliğinin hemen görülebilen etkilerinin yanında, uzun zaman sonra ortaya çıkabilecek olumsuz etkileri de muhakkak ki vardır.

Daha öncede belirtildiği gibi, ülkemizde 1980'li yıllardan itibaren çevre mevzuatı gelişmeye başlamıştır. Bu yıllardan önce, Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu'nun komşuluk hukuku ile ilgili hükümleri uygulama olanağı bulmuştur. Çevre kirlenmesi başlığı altında özellikle Yargıtay Ceza Dairelerinin toprak, hava ve su kirlenmelerine yönelik örnek kararlarını üç başlık altında açıklanacaktır.

Yargıtay, 1976 yılında vermiş olduğu bir kararda, davacı bahçesinde bitkilerin zarar görmesi sebebiyle yakınında bulunan fabrikaya tazminat davası açmıştır. Yüksek Mahkeme’de davalının fabrikasında bacasından çıkan dumandan kükürtdioksit gazının varlığı bilirkişi raporuna göre sabit olduğunu ancak rüzgârın duruma göre davalının fabrikasının bacasının bulunduğu yer ile davacının bahçesinin sınırı arasındaki mesafenin ölçülerek saptanmasını istemektedir. Çevredeki diğer fabrikaların da bu zarara sebep olabileceğini bu durumun kesin olarak tespitini istemektedir (Y.4.HD. 19.02.1976 T., 1975/4988E.; 1976/1723K.). Burada dikkat çeken husus, Yargıtay’ın kükürtdioksit gazının zararlı etkisini kabul etmiş olmasıdır. Zehirli gazın çevre kirliliğine neden olduğu konusunda bir şüphe bulunmamaktadır.

Yargıtay önüne gelen dosyalarda hukuki değerlendirmenin yanı sıra, davaya konu olan olaylarda hangi makamın görevli olduğunu da birçok kararında belirtmiştir. Hatta çevre kirliliği ile ilgili çoğunluk kararı 2872 sayılı Çevre Kanunu’nda idari para cezalarını kesme yetkisinin mahkemeler haricinde,24. maddede gösterilen makamlar tarafından uygulanacağı yönündeki kararlarıdır. Bu durum, Yargıtayın esasa girmesini engellemiş, yani asıl uyuşmazlık konusunda hukuki değerlendirme yapmasını engellemiştir.

Yargıtay bazı kararlarında, çevreye verilen zararları tespit etmiştir.Örneğin, köy içerisinde açığa gübre dökmek eylemini çevresel bir zarar olarak kabul ederek sanığın, köy içerisinde açığa gübre dökmek şeklinde gösterilen eyleminin, 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 8 ve 20/a maddeleri içerisinde değerlendirilmesi gerektiği, öngörülen idarî para cezasının ise Kanunun 24. maddesinde gösterilen makamlar tarafından uygulanması gerektiğine karar vermiştir (Y.2.CD. 04.05.1993 T., 1993/4731 E.; 1993/6024 K.). Bu karardan da anlaşıldığı gibi, köy içerisine gübre dökmek işlemi çevreye verilen bir zarar olarak kabul etmiştir. Aslında gübre dökmek eylemi, yeni yasal düzenlemelerde toprağı kirleten bir etkiye sahip olmadığı kabul edilmektedir. Fakat bu eylem toprağı kirletmese de insan sağlığına zararlıdır.

Yargıtay, başka bir kararında ise ilçe Hıfzıssıhha Komisyonunun verdiği karara aykırı olarak evdeki atık suyu dışarı akıtan kişiyi cezalandırmıştır. Bu karara göre, sanığa isnat olunan suç, çevre ve toplum sağlığını olumsuz yönden etkileyen çevre kirliliğini önlemeyi amaçlayan İlçe Hıfzıssıhha Komisyonunun kararına aykırı olarak, evinde oluşan atık suyu açığa akıtmasıdır. Bu eylem aynı zamanda çevre korunması ve

çevre kirliliğini önlemeyi amaçlayan Çevre Kanunu ve Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'ne de aykırı olduğunu belirtmiştir.Yargıtay, konulardan kaynaklanan günlük normal yaşam faaliyetlerindeki ihtiyaç ve kullanımları nedeniyle oluşan atık sular olarak tanımlanan evsel atık sularının dış ortama verilmesi halinde Çevre Kanunu hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir (Y.2.CD. 19.04.1993 T., 1993/1227E.; 1993/4836K.).

Yüksek Mahkeme bir kararında, duvarlara yapıştırılan afişlere dikkat çekmiş fakat eylemi gerçekleştiren gerçek kişinin kuşkuya yer vermeyecek şekilde belirlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu kararında, Ankara Keçiören ve Yenimahalle ilçelerinde duvarlara yapıştırılan 180 adet kâğıt afişin kimler tarafından yapıştırıldığı veya cezalandırılan kişinin bu hususta talimatı olup olmadığı araştırılıp sorulmadan, MHP Genel Başkanının idari para cezasıyla cezalandırılmayacağını kabul etmiştir (Y.7.CD. 29.06.1999 T., 1999/7658E.; 1999/8123K.).

Yargıtay bir başka kararında da,kalorifer kazanından çıkan cürufuları caddeye dökülmesi eyleminin (Y.2.CD. 26.04.2005 T., 2004/18770 E.; 2005/7294 K.) çevre kirliliği olarak kabul etmiş fakat yine verilen cezanın mahkeme tarafından değil de idari kurumlar tarafından verilmesi gerektiğine karar vermiştir.

6.1.1. Toprak Kirlenmesine İlişkin Yargıtay Kararları

Toprak kirliliğinin temel sebepleri; kimyasal ilaçlar, aşırı sulama, kaliteli ve birinci sınıf toprakların yerleşim ve endüstri için kullanıma açılması, endüstriyel ve evsel faaliyetler sonucu ortaya çıkan katı ve sıvı atıkların kontrolsüz atımı, şehir çöplerinin belediyelerce toprak altına ve üstüne depolanması, orman yangınları ve ağaçların kaçak kesilmesi gibi nedenlerdir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998,96-100).

Yargıtay, toprağın korunmasına dikkat çekerken mülkiyeti kime ait olursa olsun öncelikle toprağın korunması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bir kararında anılan yasal düzenlemenin ilgili kanun olarak gönderme yaptığı Çevre Kanunu'nda da atık maddenin bırakıldığı toprağın mülkiyetinin kime ait olduğu gözetilmeksizin korunması zorunluluğuna değinilmiştir (Y.4.CD. 21.05.2008 T.; 2008/6206 E., 2008/10019 K.). Bu durumda kirlenilen toprak; ister gerçek şahıslara, ister tüzel kişiye, isterse de kamuya ait olsun aynı hukukî korumadan yararlanmaktadır.

Yargılamaya konu bir olayda, sanıklar hakkında bir ihbarla başlatılan soruşturmada, Karasu İlçesinde kazı çalışması yapılmış, iki gün süren çalışma sonunda

22 adet varil bulunmuştur. Varillerden alınan numunelerin analiz sonuçlarına göre, atıkların kanserojen içerikli tehlikeli atıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yargıtay da 2005 tarihli Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği'ne göre atığın alıcı ortam olan toprağı, dolayısıyla çevreyi kirlettiğı kabul ederek yerel mahkemenin sanıkların cezalandırılmasına yönelik kararını onamıştır (Y.4.CD. 15.12.2014 T., 2012/29222 E.; 2014/36058 K.).

Yargıtay'ın önüne gelen başka bir olayda ise sanıkların iştirak halinde yaklaşık 9 ton kullanılmış gres yağı, doğrudan alıcı ortam olan toprağı verdikleri anlaşılmıştır. Yüksek Mahkemede, atık gres yağının, alıcı ortam olan toprağı verilmesiyle, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 8. 20/j, ek 1. madde, 31.05.2005 tarihli Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği'nin 4/d, 08/06/2010 tarihli Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirilenmiş Sahalara Dair Yönetmelik'in 4/ğ, Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'nin 4. Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği'nin 5. maddeleri ve Atık Yönetimi Genel Esaslarına İlişkin Yönetmelik'in ek IV. listesine aykırı davranılarak çevrenin kasten kirletildiğı sonucuna ulaşılmıştır (Y.4.CD. 01.12.2014 T.; 2013/16255 E., 2014/34681 K.).

Yargıtay bir başka uyuşmazlıkta, sanıkların suç tarihinde Havran Çayı kenarında 40-50 litre fueloil atığını doğrudan alıcı ortam olan toprağı verdikleri anlaşılmıştır. Yargıtay da, tehlikeli atık olan fueloilin, alıcı ortam olan toprağı verilmesiyle, Çevre Kanunu'nun 8. maddesine aykırı davranıldığını ve çevrenin kasten kirletildiğı sonucuna ulaşan yerel mahkeme kararını onamıştır (Y.4.CD. 01.12.2014 T.; 2013/16312 E., 2014/34690 K.).

Bir başka olayda ise, sanığın bir maden şirketinin suç tarihi itibariyle sorumlu müdürü olduğu, taş kesme işlemi yapan işletmede, taş kesme sırasında kullanılan suyun havuzlarda dinlendirilmek suretiyle basit şekilde fiziksel arıtmaya tabi tutulduğu, havuzun dibine çöken ve çamurlaşan taş tozlarının alıcı ortam olan toprağı verildiğinin anlaşılması üzerine, çevrenin kasten kirletilmesi suçu oluştuğunu kabul ederek verilen cezayı onamıştır (Y.4.CD. 01.02.2014 T., 2013/35295 E.; 2014/34688 K.).

Yargıtay birçok kararında, toprağı atılan maddenin kanunun aradığı atık tanımında olup olmadığının kesin bir şekilde tespitinin gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu hususun tespit edilmesi önemlidir. Çünkü kanunun aradığı atık kavramı, suçun

oluşabilmesi için gereklidir. Atık kavramına uymayan diğer maddeler ise Kabahatler Kanunu'na göre idarî para cezası ile cezalandırılacaktır.

Bu bağlamda, fabrika yetkilisi olan şüphelinin, fabrikalardan toplamış olduğu atıkları çevreye zarar verecek şekilde yayla yolu kenarındaki orman alana dökmek sureti ile çevreyi kasten kirlettiği iddiasıyla hakkında dava açılmışsa da atığın niteliğinin ne olduğunun tam olarak belirlenmemiştir. Yargıtay da “Tehlikeli atıkların toprak altında kalsa bile zararlı etkilerinin uzun yıllar boyunca devam ettiği bilindiğinden, yapılacak araştırmaların sonunda, üniversitelerin ziraat fakültesi toprak koruma ve bitki besleme, çevre mühendisliği ve kimya mühendisliği bölümünde çalışan öğretim üyelerinden oluşturulacak bir heyetle; mahallinde keşif yapılmalı, toprak altından numune alınmalı, TÜBİTAK'a gönderilerek analizi yaptırılmalı, analiz sonuçlarına göre bilirkişilerden, atığın alıcı ortamı kirlettiği ya da kirletme ihtimali taşıyıp taşımadığı yönünden” rapor alınması amacıyla, yerel mahkemenin kararını bozmuştur (Y.4.CD. 01.10.2014 T., 2013/5219 E.; 2014/34665 K.). Bu karardan da anlaşıldığı gibi atık kavramının bilimsel kanıtlarla tespit edilmesi gerekmektedir.

Başka bir uyuşmazlıkta da sanığın, orman sınırları içerisinde bulunan yere, üç kamyon mermer tozu dökmesi sebebiyle sanık hakkında çevreyi kirletmek suçundan dava açılmıştır. Yerel mahkeme de atık dökülen yerin, terk edilmiş bir maden ocağı olduğu, sanıkların bu ocaktan arta kalan boşluğu doldurmak amacı ile atıkları döktüklerini, çevreyi kirletme kasıtlarının bulunmadığını gerekçe göstererek ilgililerin beraatlarına karar vermiştir. Yargıtay ise bu kararı doğru bulmamıştır. Gerekçesinde de sanıkların, Orman İşletme Şefliği ile yaptıkları sözleşmede gösterilen bölmeden başka bir bölmeye atık atıklarının sabit olduğunu tespit etmiştir. Bu atıkların, sözleşme ile belirlenen yere atıldığı kabul edilse bile, şirketin sözleşmeye göre de çevreyi kirletmeme yükümlüğü devam etmektedir. İdari işlem olan sözleşmelerin Anayasa, kanun, diğer mevzuat ve düzenleyici idarî işlemlerle belirlenen kirletmeme yükümlülüğünü ortadan kaldıramayacağını kabul etmiştir. Yargıtay bu sebeple sözleşmenin varlığının, çevreyi kirletme eyleminin hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilemeyeceğini kabul etmiştir (Y.4.CD. 01.12.2014 T., 2012/4044 E.; 2014/3438 K.). Bu kararda, idari bir şekilde tarafların karşılıklı rızalarıyla yapılan sözleşmelerin kanuni düzenlemelere aykırı olamayacağına da ayrıca atıf yapılmıştır.

Yargılamaya konu başka bir olayda da sanığın, bir fabrikaya ait, 5 ton civarında olduğu tahmin edilen plastik türü atıkları, sözleşme gereğince fabrikadan alıp çöplüğe götürüp atmak yerine, kendi köyünün ormanlık alanına döktüğü anlaşılmıştır. Bu nedenle sanık hakkında dava açılarak ilgili, yerel mahkemeye cezalandırılmıştır. Kararın temyiz edilmesi üzerine Yüksek Mahkeme, sanık lehine karar vererek bilirkişi raporunda alıcı ortam olan toprağa bırakılan bahse konu atığın, nitelikleri ve kirletici özellikleri açıklanmadan genel bir kabul ve gözleme dayanarak Türk Ceza Kanunu'nda tanımlanan niteliklere sahip olmadığı görüşüne yer verildiği, bu raporda toprak kirliliği, dolayısıyla çevrenin kasten kirletilmesi suçunun ne şekilde oluştuğu açıklanmaması sebebiyle yerel mahkemenin kararını bozmuştur (Y.4.CD. 01.12.2014 T., 2012/33372 E.; 2014/34637K.). Bu kararlardan da anlaşılacağı üzere Yargıtay, atık tanımının unsurlarının bilirkişilerce kesin bir şekilde tespit edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Bazı atıkların da Ceza Kanunu anlamında atık olmadığı fakat kabahatler Kanunu çevresinde idari para cezası kesilmesini gerektiren eylemlerden olduğu kabul edilmiştir. Yargılamaya konu olayda, şikâyetçinin kokudan rahatsız olduğu gerekçesiyle şikâyeti üzerine yapılan soruşturmada köyde hayvancılık yapan sanıklar hakkında, uzun zamandır hayvan dışkılarının nakledilmediği, gübrelerin komşunun evinin duvarına yanaşık olduğu dolayısıyla çevrenin kasten kirletilmesi suçunu işledikleri iddiasıyla dava açılmıştır. Yerel mahkemede bilirkişinin çevreye zarar verildiği yönünde görüş bildirmesi üzerine mahkûmiyet kararı vermiştir. Yargıtay'da fekal atık, alıcı ortam olan toprağı kirleten ya da kirletme ihtimali bulunan atık olmadığından alıcı ortam olan toprağın, dolayısıyla çevrenin kirletilmesi suçu oluşmayacağını kabul etmiştir. Ancak sanıkların, sahibi olduğu hayvanlardan kaynaklanan fekal atığı muhafaza ederken, zamanında ve yeterli seviyede tedbir alma yükümlülüğüne aykırı davranarak üçüncü kişileri rahatsız ettiği veya üçüncü kişilere zarar verdiği takdirde Kabahatler Kanunu'nun ve Hayvanları Koruma Kanunu'nun ilgili maddeleri gereğince idari para cezası verilip verilmeyeceğinin de tartışılması gerektiğinden bahsederek yerel mahkemenin kararını doğru bulmamıştır (Y.4.CD. 08.12.2014 T., 2012/13317 E.; 2014/35440 K.). Bu durumda hayvan atıkları Türk Ceza Kanunu'nun aradığı anlamda bir atık olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu tür atıklar Kabahatler Kanunu ve Hayvanları Koruma Kanunu'nun idari para cezasını gerektiren atık kapsamındadır.

Yine yukarıdaki olaya benzer bir olayda, sanığın işlettiği besi çiftliğinde oluşan hayvanlara ait idrar, dışkı ve kalıntılarını toprak zemin üzerine gelişigüzel vererek çevreyi kasten kirlettiği iddia edilmiş ve bu suçtan dolayı cezalandırılmıştır. Yargıtay ise bu atığın bırakıldığı alıcı ortam olan toprağın altında, Yeraltı Sularının Kirlenmeye ve Bozulmaya Karşı Korunması Hakkında Yönetmeliğindeki tanıma uygun, durgun veya hareket halindeki bir suyun varlığı kanıtlanmaması ve Hayvanları Koruma Kanunu'nu gereğince hayvan sahipleri, sahip oldukları hayvanlardan kaynaklanan çevre kirliliğini ve insanlara verilebilecek zarar ve rahatsızlıkları önleyici tedbirleri almakla yükümlü olması sebepleriyle sadece idari para cezası verilmesi gerektiğine hükmetmiştir (Y.4.CD. 08.12.2014 T., 2013/40728 E; 2014/35425 K.).

Bir diğer olayda ise, tuz işletmesinde tuzun yıkanması sonucu oluşan atık suyun çökeltim havuzunda dinlendirilmesiyle ortaya çıkan tuz ve çamuru işletme önünde toprak zemin üzerinde biriktirerek çevrenin kasten kirletilmesine neden oldukları iddia edilmiştir. Fakat Yargıtay, dosya içerisindeki oluşa uygun bilirkişi raporuna atıf yaparak taşan fire tuzun faaliyet alanı dışındaki alıcı ortamlara direk zarar verecek derecede eğime sahip olmadığından faaliyet alanı etrafında çevrenin doğrudan kirletilmesinin söz konusu olmayacağını belirtmesi nedeniyle çevre kirliliğinin oluşmadığına karar vermiştir. Sanıklar hakkında verilen beraat kararının usul ve kanuna uygun olduğu anlaşılmıştır (Y.4.CD. 08.12.2014 T., 2013/13467 E.; 2014/35409 K.).

Yüksek Mahkeme'nin önüne gelen bir başka uyuşmazlıkta ise yine oluşan atığın toprağı kirleten bir atık olmadığına yönelik karar vermiştir. Sanık hakkında bir türbe civarında hayvan satışı ve hayvan kesimi işi yaptığı, hayvan satışı ve kesimi sırasında çevreyi kirlettiği iddiası ile dava açılmış mahkemece de sanığın eylemi sabit görülerek cezalandırılması yoluna gidilmiştir. Yargıtay ise, hayvanların gezinmesi ve küçük gruplar halinde bir arada tutulması sırasında oluşan dışkıları ile kesim nedeniyle oluşan kan, iškembe, kelle, ayak ile deri parçalarının, suç tarihi itibarıyla tabi olduğu Atık Yönetimi Genel Esaslarına İlişkin Yönetmelik gereğince toprağı kirleten, kirletme ihtimali olan atıklar sınıfına girmediğini, bu sebeple de toprak kirliliğinin ve çevrenin kasten kirletilmesi suçunun oluşmadığını kabul etmiştir (Y.4.CD. 08.02.2014 T., 2012/12054 E.; 2014/34653 K.).

6.1.2. Su Kirlenmesine İlişkin Yargıtay Kararları

Üretim faaliyetleri, hızlı nüfus artışı insanların suya olan ihtiyacını ve buna bağlı olarak talebini arttırmıştır. Su kirliliği de alıcı bir ortam olarak kabul edilen suya, doğal yapısını bozacak bir şekilde, insani faaliyetler sonucu ortaya çıkan evsel, tarımsal, endüstriyel ve ulaşım gibi işlemler sonucu ortaya çıkan organik, inorganik, atık maddelerin karışması ile ortaya çıkmaktadır. Bu faaliyetler sonucu oluşan atık suyun, arıtılmaksızın döngüye yeniden girerek alıcı ortama verilmesi suların kirlenmesine sebep olmaktadır (Keleşve Hamamcı, 1998:96).

Yargılamaya konu olan olayda, günlük 100 ton zeytin işleme kapasitesi olan zeytinyağı üretim tesisi sahibi sanığın, zeytinyağı üretiminden kaynaklanan kimyasal oksijen değerinin yüksek olduğu karasuyu, yağ tutucudan geçirdikten sonra arıtmaya tabi tutmadan akan yağmur suyunun toplanması için yapılmış toprak kanala boşalttığı anlaşılmıştır. Mahkemece sanığın beraatine karar verilmiş ancak Yargıtay bu beraat kararını doğru bulmamıştır. Çünkü sanığın, arıtma yükümlülüğüne uymadan atık suları doğrudan alıcı ortam olan köy deresine deşarj ederek, Çevre Kanunu ve Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'ne aykırı davrandığını böylelikle TCK'nın 181/1. maddesinde tanımlanan suçu işlediğini kabul etmiştir (Y.4.CD. 24.11.2014 T., 2013/41328 E.; 2014/34046 K.). Bu şekilde değerlendirme yapılarak, sonradan yapılan arıtma tesisinin suçun oluşmasında bir etkisinin olmadığı vurgulanmıştır.

Bir başka olayda ise bakır şirketinde işletme müdürü olan sanık hakkında, 2006 yılında bakır cevherinin çıkartılarak işlenmesi işini yapan işletmenin sahasından çıkarılan bakır cevherinin ayrıştırılma işleminden sonra geriye kalan atık çamurunun herhangi bir arıtma işlemine tabi tutulmaksızın yakınındaki nehre boşalttığı iddiasıyla dava açılmıştır. Mahkemece alınan bilirkişi raporunda, atık suda yer alan ve limit değerlerin üzerinde olan kurşun, demir, askıda katı madde, kimyasal oksijen ihtiyacının limit değerleri aşması durumunda insana ve çevreye vereceği etkiler değerlendirilmiştir. Atık suyun, kısa ve uzun vadede insan ve hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, hayvanların ve bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip atık ve artık olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Fakat yerel mahkeme organize sanayi bölgelerinde arıtma tesisi için 3 yıllık süre verildiğini bu sürenin geçmemiş olması nedeniyle sanık hakkında beraat kararı vermiştir. Yargıtay ise olayı değerlendirdiğinde, bu yorumu kabul etmemiş sanığın

yaklaşık üç buçuk yıl boyunca suları arıtmadan Kabaca Deresine deşarj ettiği, dere vasıtasıyla atık suların Çoruh Nehri'ne ulaştığını tespit etmiştir. Bundan dolayı atık su içindeki atıkların niteliğine bağlı olarak suçun vasıflandırılması saklı kalmak kaydıyla, Çevre Kanunu ve Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliğine aykırı davranıldığı, alıcı ortam olan suyun, dolayısıyla çevrenin kasten kirletildiği kabul etmiştir (Y.4.CD. 01.12.2014 T., 2013/8009 E.; 2014/34667 K.). Görüldüğü gibi Yargıtay, çevreye duyarlı bir yaklaşım sergileyerek olayın esasına girip hukuki durumu tespit etmiştir.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun önüne gelen bir uyuşmazlık da, taraflar arasındaki tazminat davasından dolayı yapılan yargılama sonunda, davalıya ait tankerin Karadeniz'de infilak ederek batması sonucu, Türk Karasuları'nda meydana gelen aşırı kirlenme nedeniyle uğranılan zararın tazminini istemiştir. Yerel mahkeme, kirlenme ile geminin batması arasında illiyet bağı bulunmadığından söz ederek isteğın reddine karar vermiştir. Bunun üzerine Yargıtay 4. HD. Yerel mahkemece olayın gelişme şeklinin tespit edildikten sonra Karadeniz akıntılarıyla ilgili sahada uzmanlıkları olan kişilerden oluşturacağı bilirkişi heyetinden alınacak bilgilerin sonucuna göre bir karar verilmesini isteyip kararı bozmasına rağmen yerel mahkeme kararının doğru olduğunu savunmuş önceki kararda direnmiştir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da sonuç olarak dairenin kararını doğru bulmuş hatta bir adım da ileri götürmüştür. Gerekçesinde de, zararlar geminin batması olayı arasında bağlantının varlığı başka bir araştırma ve incelemeyi gerektirmeden kabul edilmesi gerektiğine vurgu yaparak zarara ilişkin bilirkişi raporu ve zararın kapsamının belirlenip hüküm altına alınmasını kabul etmiştir (Y.HGK. 19.06.1991T., 1991/4-294 E.; 1991/368 K.). Bu sonuçla çevrenin korunmasını geniş bir şekilde yorumlamış ve çevre kirliliğine duyarlılığını ortaya koymuştur.

Yargılamaya konu başka bir olayda, sanığın kum ocağı adı altında faaliyet gösteren işletmede kum yıkama işlemi yaptığı, Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'nin ekindeki tabloya göre maden sanayi sektörüne çimento, taş kırma, karo, plaka imalatı, mermer işleme, toprak sanayi ve benzerleri tabi olduğu, taş kırma, eleme ve yıkama işleminden sonra oluşan atık suyu doğrudan Ergene Çayı'na deşarj ettiği ve çevreyi kasten kirletmesi sebebiyle dava açılmıştır. Yerel mahkeme ise suçun oluşmaması sebebiyle beraat kararı vermiştir. Yargıtay ise, sanığın yoğun şekilde zararlı katı madde içeren atık suyu çökeltim havuzunda fiziksel arıtmaya dahi tabi tutmadan doğrudan alıcı ortam olan suya vermesi nedeniyle çevrenin kasten kirletilmesi suçunu işlediği

sonucuna varmış, sanığın cezalandırılmasına karar verilmesini istemiştir (Y.4.CD. 01.12.2014 T., 2013/9808 E.; 2014/34662 K.).

Yüksek Mahkeme, bir başka olayda ise sanıkların, bir tekstil firmasından vidanjörle aldıkları atık suyu, alıcı ortam olan dereye arıtmaksızın doğrudan deşarj ettikleri, atıkların bilirkişi raporuna göre tehlikeli atık sınıfında olduğu, Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'nin tablolarında belirlenen limitleri aşacak derecede kirlilik içerdiği, Çevre Kanunu'nun ve Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'nin maddelerine aykırı davranılarak kasten çevreyi kirletme suçunu işledikleri anlaşılması sebebiyle yerel mahkemenin mahkumiyet kararını onamıştır (Y.4.CD. 24.11.2014T., 2012/7046 E.; 2014/34054 K.). Bu olaya benzer bir uyuşmazlıkta ise sanık hakkında, atık suyu denize deşarj ederek yüklenen suçü işlediği iddiasıyla dava açılmıştır. Koku şikâyeti üzerine yapılan denetimde, fabrikalarından bir kısmında bakım nedeniyle planlı duruş olduğu, koku oluşumunun planlı duruşta olan fabrikalardan kaynaklandığı tespit edilmiş, körfezde deniz kirliliği görülerek denize boşaltım noktasından numune alınıp analiz yapılmıştır. Analiz sonucuna göre; denize deşarj edilen atık suyun limit değerlerin üstünde olduğu, tam arıtılmamış atık suyu alıcı ortam olan denize deşarj etmek suretiyle çevrenin kasten kirletilmesi suçunu işlemiş olması sebebiyle verilen mahkumiyet kararını doğru bulmuştur (Y.4.CD. 24.11.2014 T., 2012/23387 E.; 2014/34056 K.).

Yargıtay su kirliliğinin oluşabilmesi için, gerçekleşen olaylarda atıksuların ulaştığı yerin ve atık suyun niteliğinin tam olarak tespit edilmesi gerekliliğine önem vermektedir. Örneğin, sanığın yöneticisi olduğu dinlenme tesisi, benzinlik ve otelden oluşan tesiste işletmeden oluşan evsel atıksuların hiçbir işleme tabi tutulmadan, doğrudan alıcı ortama verilerek çevrenin kasten kirletildiği iddia edilmiştir. Yüksek Mahkeme ise, atığın Yönetmelikte belirlenen limit değerleri aşması ve çevre kirliliğine neden olacak içerikte olması, tek başına suçun oluşumu için yeterli olmadığını kabul etmiştir. Ayrıca atığın alıcı ortamlardan hangisine bırakıldığı, alıcı ortama bırakılmadan arıtma ile sonlanacak şekilde kanalizasyon sistemine ya da organize sanayi bölgelerinde olduğu gibi ortak arıtma sistemine ulaşip ulaşmadığının da araştırılması gerektiğini belirterek yerel mahkemenin tam bir araştırma yapmasını istemiştir. Görüldüğü gibi atığın alıcı ortama bırakılması halinde de alıcı ortamın kirlenmesi ya da kirlenme ihtimali kanıtlanması gerektiğini belirtmiştir (Y.4.CD. 24.11.2014 T., 2013/7619E; 2014/35734K.).

Yargıtay bazı durumlarda ise atığın kanunlar ve yönetmeliklerde taşınması gereken unsurları taşınamaması ve sanıkların suç kastı olmaması sebebiyle çevre kirliliğinin oluşmadığına karar vermiştir. Yargılamaya konu bir olayda muz deposunda işçi olan sanıkların, kamyonete doldurdukları yaklaşık 400 kilogramağırlığında olduğu tahmin edilen muzların kesilmesinden arta kalan muz filizlerinin bağlı olduğu takozları dökmek için çay kenarına geldikleri, bir miktar muz takozunu döktükten sonra jandarma görevlileri tarafından yakalandıkları bu sebeple de çevreyi kasten kirlittikleri iddiasıyla dava açılmıştır. Mahkemece, sanıkların alıcı ortamlar olan su ve toprağı kirliletmeyen yüzeysel kirlilik şeklinde tanımlanabilecek eylemleri sebebiyle idari para cezası kapsamında olması sebebiyle beraat kararı vermiştir. Yargıtay'da bu kararı doğru bularak muz kabuklarının 2010 tarihli Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmelik kapsamında toprağı kirlileten, kirliletme ihtimali olan atıklardan olduğu kabul edilmediğı bu bağlamda su kirliliğine de sebep olmadığı kabul etmiştir. Bu açıdan böyle bir kirlenmenin alıcı ortamı kirliletmeyen, kirliletme ihtimali olmayan, sadece görsel kirlilik oluşturan ve basit bir çaba ve az masraf ile giderilmesi, ortamdaki uzaklaştırılması mümkün olan yüzeysel kirlenme olduğunu da açıkça vurgulamıştır (Y.4.CD. 01.12.2014 T., 2012/11339 E.; 2014/34661 K.).

Yargılamaya konu başka bir olayda ise, bir balıkçı teknisinin kaptanı olan sanığın trol ile balık avcılığı yaptığının Sahil Güvenlik ekibince tespit edilmesi üzerine, trol takımının halatlarını keserek denize bırakmak suretiyle çevreyi kasten kirlilettiğı iddia edilmiştir. Yerel mahkeme, sanığın çevreyi kirliletme kastının olmadığını gerekçelendirerek beraatine karar vermiştir. Yüksek Mahkeme de bu kararı incelerken gerekçesinde balık avında kullanılan trol donanımının oldukça değerli olduğu, balıkçıların yasa dışı avcılık nedeniyle ağların yakalanmasını engellemek için halatlarını keserek trol ağını denize bırakıp koordinatlarını belirledikleri, kısa bir süre sonra aynı yere giderek ağları denizden çıkararak avcılığa devam ettiklerinin bilinmesi ve bu maddelerin deniz dibinde kalıcı olmaması nedeniyle kirlilikten bahsedilmesinin de mümkün olmadığını belirterek yerel mahkemenin, sanık hakkında verilen beraat kararının usul ve kanuna uygun olduğunu kabul etmiştir (Y.4.CD. 17.12.2014 T., 2013/24071 E.; 2014/36307 K.).

6.1.3. Hava Kirlenmesine İlişkin Yargıtay Kararları

Hava kirliliğini oluşturan etmenler genel itibariyle insani bir faaliyetten sonra atmosfere bırakılan toz, gaz, is, duman, koku ve buhar şeklindeki kirleticilerin havaya karışması ile havanın doğal yapısı bozulmaktadır. Enerji elde etmek için fosil yakıtlar ve türevlerinin yanması ile orman yangınları, volkanik patlamalar gibi doğal afetler sonucu oluşan zararlı gazlar da havanın kirlenmesine sebep olmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 1998:82).

Yargıtay hava kirliliği tanımına uyan atık gazın kanun ve yönetmelik değerlerinde belirtilen emisyon değerlerine uygun olup olmadığının kesin olarak tespit edilmesini istemiştir. Yargılamaya konu olayda sanığın, yetkilisi bulunduğu gemi söküm tesisinde işletme sonucu oluşan demir hurda, yalıtım malzemesi, tahta parçaları ve katı atıkların yakılarak yok etmek suretiyle çevrenin kasten kirlenmesi suçunu işlediği iddia edilmiştir. Mahkemece sanığın çevreyi kirlenmediği sonucuna ulaşarak beraat kararı vermiştir. Yüksek Mahkeme mahkemenin bu kararını eksik inceleme yapması sebebiyle doğru bulmamıştır. Kararında ise bilirkişiden, suç tarihi itibariyle havaya bırakılan kirlenici kaynağa ilişkin mevzuat ve düzenleyici işlemler kapsamında kabul edilen emisyon sınır değeri bulunup bulunmadığı ve varsa bunun aşıp aşılmadığı, yakılan maddelerin miktar ve niteliğinden hareketle örnekleme ve diğer bilimsel yöntemlerle tespitine ilişkin rapor alınması gerektiğine karar vermiştir (Y.4.CD. 08.12.2014 T., 2013/13886 E.; 2014/35412 K.).

Yukarıda belirtilen olaya benzer bir durumda da, sanığın, büyükbaş hayvan beslediği ahırını bakımsız bırakıp buradan etrafa koku ve haşere yayılmasını sağlayarak çevreyi kasten kirlenettiği iddia edilmiş, mahkeme de davanın kanıtlanamaması sebebiyle sanığın beraatine karar vermiştir. Yargıtay bilirkişiden, suç tarihi itibariyle havaya bırakılan kirlenici kaynağa ilişkin mevzuat ve düzenleyici işlemler kapsamında kabul edilen emisyon sınır değeri bulunup bulunmadığı ve varsa bunun aşıp aşılmadığının, üretim kapasitesinden hareketle örnekleme ve diğer bilimsel yöntemlerle tespitine ilişkin rapor alınması gerekmekte olduğunu belirterek kararı bozmuştur. Görüldüğü gibi Yüksek Mahkeme emisyon sınır değerlerine uygun olup olmadığını mahkemeden kesin bir şekilde tespit edilmesini istemiştir (Y.4.CD. 19.12.2014T., 2013/12225 E.; 2014/36701 K.).

Yargıtay, yargılamaya konu uyuşmazlıklarda, çevreyi kirlettiği iddia edilen eylemin o anda gerekli tespitlerin yapılarak delillerin tespit edilmesini istemiştir. Eğer olay anında bu kirlilik tespit edilmemişse, mevcut durumun sanık lehine değerlendirilmesini kabul etmiştir. Şöyle ki önüne gelen bir olayda, sanığın temsilcisi olduğu hayvan kesimhanesinde yapılan denetimde işletmenin bacasından yoğun ve kontrolsüz duman çıkışının olduğu tespit edilmiş bu sebeple çevreyi kasten kirletmeden dolayı dava açılmışsa da yerel mahkemece sanığın suçunun sabit olmaması sebebiyle beraat kararı vermiştir. Yüksek mahkeme ise, olay tutanağı ve dosya kapsamına göre suç tarihinde atmosfere karışan dumana ilişkin emisyon ölçümleri yapılmadığı, dolayısıyla yakılan atıklar ve bacadan salınan gazların emisyon değerlerinin yasal sınırları aşıp aşmadığının bilinmediği dolayısıyla sanığın bu faaliyetiyle çevreyi kirlettiğine ilişkin bulgulara rastlanılmadığı, bu haliyle atılı suçtan sanığın cezalandırılmasını gerektirecek objektif deliller bulunmadığı gerekçesiyle verilen beraat kararını onamıştır (Y.4.CD. 17.12.2014 T., 2013/25156 E.; 2014/36308 K.).

Yine buna benzer bir olayda, sanığın sahibi ve işleticisi olduğu döküm atölyesinin ruhsatsız döküm işi yaptığı tespit edilmiş ise de, olay tutanağı ve dosya kapsamına göre yakılan atıklar ve bacadan salınan atıkların emisyon değerleri bilinmediği gibi suç tarihinde yapılmış bir analiz de olmadığı ve bu nedenle yasal sınırların aşılıp aşılmadığının bilinmediği dolayısıyla sanığın bu faaliyetiyle çevreyi kirlettiğine ilişkin bulgulara rastlanılmadığı, bu haliyle atılı suçtan sanığın cezalandırılmasını gerektirecek objektif deliller bulunmadığı anlaşıldığından sanığın beraatine karar verilmesi hukuka uygun gören yerel mahkeme kararını onamıştır (Y.4.CD. 17.12.2014 T., 2013/24328 E.; 2014/36304 K.).

Bununla birlikte hava kirliliği konusunda sorumluluğu olan kişilerde kanunda sınırlı olarak sayılmıştır. 2872 sayılı Çevre Kanunu uyarınca hava kalitesinin korunması ve kirlenmesinin önlenmesi gibi amaçlarla kabul edilen bu yönetmeliklerin tamamı, tesisler, işletmeler, motorlu taşıtlar, makineler ve konutlar gibi nitelikleri ve faaliyetleri gereği sürekli ya da dönemsel emisyon üreten yerlerle ilgilidir. Bahsedilen yerler ve faaliyetler dışında, herhangi bir yükümlülük yüklenmemiş, yakma faaliyetiyle oluşacak emisyonun sınır değeri belirlenmemiş ve eylem hakkında yaptırım da öngörülmemiştir. Yargıtay da değerlendirdiği olaylarda bu hususa dikkat etmiştir.

Yargılamaya konu bir olayda, sanıklar hakkında çöplüklerden topladıkları beş adet hurda taksi lastiklerini yaktıkları sırada yoğun duman nedeniyle ihbar üzerine yakalandıkları, çevreyi kasten kirletmek suçunu işledikleri iddiasıyla dava açılmıştır. Sanıklar çöplerden topladıkları beş adet eski araba lastiğini, içlerindeki telleri almak maksadıyla yaktıkları anlaşılmıştır. Yüksek Mahkeme de bireylere açık havada atık yakma suretiyle hava alıcı ortamını kirletmeme yükümlülüğü yüklenmemesi sebebiyle yerel mahkemenin kararını bozmuştur (Y.4.CD. 08.12.2014 T., 2012/3652 E.; 2014/35434 K.). Bu eylemin 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 24. maddesi gereğince 2006 tarihli Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği'nin 4/l, 5/e, 25 maddeleri gözetilerek 2872 sayılı Kanun'un 20/r maddesi gereğince idari yaptırım uygulanması gerektiğini de vurgulamıştır.

6.2. İnsan Sağlığına İlişkin Yargıtay Kararları

Çevreyi önemli kılan en hassas noktalardan birisi de, tüm canlıların içinde yaşamasıdır. Bu canlılardan en önemlisi de şüphesiz insandır. İnsanların hayatlarını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmeleri için öncelikle çevrenin sağlıklı olması şarttır. Çevreyi korumada çok önemli iki unsur şunlardır: Birincisi bireyler, ikincisi de devlettir.

Eğitimli ve sorumlu bireyler çevreyi zaten koruyacaktır, ancak her insanın bu bilinçte olması mümkün olamayacağına göre devlet, çıkaracağı ve uygulayacağı yasalarla da çevreyi korumalıdır. Çünkü çevrede, insan sağlığını olumsuz yönde etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu olumsuzlukları gidermek için de yasal düzenlemelere başvurulmaktadır.

Çevre, çok geniş anlamli bir kelime olmasının yanında, hayatın bütün alanlarını da kapsar. Bu nedenle Yargıtay'ın, çeşitli kararlarla çevreyi, dolayısıyla da insan sağlığını korumaya çalıştığı ve buna önem verdiği görülmektedir. Yargıtay, 1977 yılında gelen bir olayda (Y.1.HD. 21.10.1977 T., 1976/10271 E.; 1977/10676 K.) davacılar komşu taşınmazdaki hayvan ahırının gübrelik ve küspeliğinin sağlığa zararlı olduğunu ileri sürmüş, kaldırılmasını veya zararın önlenmesini istemişlerdir. Davalı ise hayvan besiciliğini yaptığını ve geçiminin buna bağlı olduğunu savunmuştur. Yerel mahkemeyse davacının davasını kabul etmiştir.

Kararın temyiz edilmesi üzerine Yargıtay, ilk önce esaslı bir mevcut durum değerlendirmesi yapmıştır. Eskiden insanların dağınık ve mesafeli bir ortamda daha

sakin yaşadıklarını, günümüzde ise sosyal ve ekonomik koşulların büyük çapta değişip gelişmesi ve tekniğin aşırı bir hızla ilerlemesi sonunda insanlar konserve kutusundaki sardalyeler gibi birbirine yapışmak ve burun buruna yaşamak durumuna geldiğini belirtmiştir. Teknolojideki hızlı gelişmenin, çağımızda birlikte yaşamayı zorlaştırdığını, hayatı ağırlaştıran sorun ve nedenlerin de gün geçtikçe artmakta olduğunu vurgulamıştır. Daha sonra insanı rahatsız eden durumlara; jet uçaklarının ısıklık sesleri, reklam levhalarının ışıkları, motorlu araçların egzoz dumanları ve korna sesleri gibi örnekler vermiştir. Bu nedenlerin, yalnız insanı değil, doğayı bile ne kadar rahatsız ettiğini harika bir şekilde tespit etmiştir.

Çözüm olarak da yürürlükte olan Medeni Kanunun komşu hakkı ile ilgili bulunan hükümleri bu alanda geniş ve etkili bir düzenlemeyi sağlayabilecek güçte olduğunu anlatmıştır. Bu durumu anlatırken de Türk toplumunda komşu hakkının özel bir yeri ve önemi olduğunu, saygısız ve hoyrat bir komşunun insanı mal aldığına pişman edeceğini, birlikte yaşamaktan insana bezginlik ve usanç getireceğini de anlatmıştır. Gelişmekte olan toplumlarda bu hususun ne kadar önemli olduğu da gün geçtikçe daha iyi anlaşılmaktadır.

Tüm bu hususlardan sonra yerel mahkemenin kararının incelenmesine geçilmiştir. Yargıtay, davalı kendisine ait olan taşınmazda, hayvan beslemek suretiyle geçimini sağlamakta olduğu, bu yerde biriken gübre ve kullanılan yaş küspeden çıkan kokuların komşu olan davacıları rahatsız ettiği sabittir. Ayrıca yaş küspe ve gübre yığınlarının karasineklerin üremesine elverişli bir ortam yarattığı, çevrenin sağlığını tehdit ettiği ve kokunun çevrede yaşayanları aşırı şekilde rahatsız ettiği kuşkusuzdur. Bu sebeple davacılarından bu ağır durumu katlanmaları istenemeyecektir. Davalının hayvan besiciliği yapmak suretiyle, taşınmazını kullanırken mahalleyi tedirgin etmesine göz yummak ve tutumunu hoş görmek imkânının olmadığı sonucuna varmıştır. Yerel mahkemenin yukarıda açıklanan düşüncelerle davayı kabule elverişli görmesi doğru kabul etmiştir.

Ancak, Yargıtay yerel mahkemenin sanığın besicilik yapmasının ve hayvan beslemesinin yasaklanmasına karar vermesini ise doğru bulmamıştır. Özetle, Mahkemenin davalıyı taşınmazını kullanmaktan men etmeyip kullanma şeklinden doğan mahzurların giderilmesini sağlayacak tedbirleri almaya mecbur etmesi gerekli olduğuna karar vermiştir. Bu karar, gerçekten davacı yönünden hakkını elde etmesine olanak sağlamış, davalı yönünden de yaşamını sürdürmesine imkân sağlamıştır. Karar

gerekçesi de mahkemelere yol gösterici ve tarafları tatmin edici unsurları barındırmaktadır.

Yine komşuluk hukuku kurallarını işlettiği bir uyuşmazlık da davalının köpeğinin insanlara saldırarak rahatsız ettiğini ve bahçedeki bitki örtüsüne de zarar verdiğini belirterek davalıya ait köpeğin ev ve arsa dışına çıkartılmamasını veya uygun görülecek bir önlemin alınmasını talep etmiş, yerel mahkemede davanın kabulüne karar vermiştir. Yargıtay ise davalının köpeğinin bahçe içinde serbest gezmesinin sebze ve yeşillikler ile insan sağlığı açısından sakıncalı ve tehlikeli olduğunu kabul etmiştir. Ancak bu tehlikenin nasıl giderileceği, alınması gereken önlemlerin ne şekilde kimin tarafından uygulanacağı hüküm kısmında somut bir şekilde belirtilmesini istemiştir (Y.14.HD. 01.11.2001 T., 2001/6263 E.; 2001/7361 K.) diyerek hayvanlardan gelebilecek insan sağlığına zararlı etkilerin de giderilmesine karar vermiştir.

Yargılamaya konu başka bir olayda davacı, davalılara ait fabrikaların bacalarından çıkan yakıcı ve kurutucu gaz ve dumanlar nedeniyle ürünlerde oluşan bu zararın giderilmesini istemiştir. Zararlı gaz ve dumanlar, ürünlerde zarara sebep olmaktadır. Besin kaynağı olan bu ürünlerde, gözle görünür bir zarar olmasa da bu tür zararlı etkisi olan gazların ürünlerin kimyasal yapısını bozduğu bilinen gerçektir. Temyiz mahkemesi de bu gazların ürünlere zarar verdiğini kabul ederek yerel mahkemenin kararını onamıştır (Y.4.HD. 09.02.1988 T., 1987/10677 E.; 1988/1297 K.).

Hava kirliliğini ayrıntılı şekilde daha önce açıklamıştık. Hava kirliliğinin de insan sağlığına zarar verdiği bir gerçektir. Temiz bir havanın insanı dinlendirdiği, yaşamını uzattığı bilimsel bir şekilde kanıtlanmıştır. Yargıtay da önüne gelen bir olayda hava kirliliğine başlamadan önlenmesi amaçlanmıştır. Bu uyuşmazlık da genel sağlık düşüncesiyle belirli cins kömürlerin satılması veya yakılması için İl Mahalli Çevre Kurulunca kömür satışı yapacakların valilikten kömür satış ve pazarlama izin belgesi alması kararlaştırılmıştır. Pazarlama izin belgesi olmadan, bu karara aykırı olarak kömür bulunduran ve satan sanığın eyleminin doğru olmadığı ve Çevre Kanunu'nun 8. maddesine aykırılık oluşturduğundan aynı yasanın 20/a maddesindeki idarî para cezasının uygulanması gerektiğine karar vermiştir (Y.2.CD. 05.02.2003 T., 2002/27764 E.; 2003/299 K.).

Yüksek Mahkeme, gıda ürünlerinde de çeşitli kanunlardan kaynaklanan sorunları kararlarında değerlendirmiştir. 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda toplum

sağlığını ilgilendiren hükümler bulunmaktadır. Sanığın ruhsatsız köfteci dükkânı işletmek şeklindeki eylemini, hukuka aykırı bulmuştur. Çünkü ruhsatsız bir lokantanın insan sağlığını olumsuz yönde etkileyecek faaliyetleri olabilir. Yargıtay da bu hususa dikkat çekerek mahkemenin kararını onamıştır (Y.7.CD. 31.05.2006 T., 2006/23655 E.; 2006/10059 K.).

Yargılamaya konu başka bir olayda ise, işletmecinin davaya konu tesisinin atıklarının insan sağlığına zararlı kimyasallar içermesi ve atıkların döküldüğü yeri de zararlı hale getirmesi sebebiyle çevreyi kirletme suçundan dava açılmıştır. Yargıtay da su ürünlerini tüketenlerin veya kullananların sağlığına veyahut üretim malzemelerine, teçhizat alet ve edevata zarar veren maddelerin iç sulara ve denizlerdeki istihsal yerlerine veya civarlarına dökülmesi veya döküleceği şekilde tesisat yapılmasının yasak olduğunu belirterek sanığın cezalandırılmasını istemiştir (Y.7.CD. 14.03.2006 T., 2006/8815 E.; 2006/1647 K.).

Alkollü içkiler de insan sağlığını etkileyen zararlı ürünlerden biridir. Kullanım ve satışına tüm ülkeler belirli sınırlamalar getirmiştir. Ülkemizde de kanunlar ve yönetmeliklerle çeşitli kısıtlamalara gidilmiştir. 1608 sayılı Belediye Kanunu'ndaki düzenlemeler dikkate alındığında, sanığın işlettiği tekeli bayisini saat 24.00'te kapatması gerektiği halde kapatmayarak açık tutmaya devam etmesi şeklinde oluşan eylem nedeniyle sanığın cezalandırılmasına yönelik mahkeme kararını onamıştır (Y.2.CD. 31.12.2002 T., 2002/34176 E.; 2002/1286 K.).

5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketilmesi ve Denetlenmesine Dair Kanun'da da sağlıkla ilgili önemli düzenlemelere yer verilmiştir. Buradaki yaptırımların birçoğu idarî para cezasını gerektiren eylemler olması sebebiyle, Yargıtay da temyiz incelemesinden geçme imkânı bulunmamaktadır. Fakat ulaşılabildiğimiz bazı kararlarda, insan sağlığına verilen önemi görebiliyoruz. Örneğin, 5179 Sayılı Kanun'a aykırılıktan dolayı açılan davada sanığın, sağlıklı bir çevre oluşturmak için alınan karara aykırı olarak tuvalet yapmamak suretiyle WC atıklarının dışarıya akmasına ve çevre kirlenmesine sebebiyet vermektan dolayı ilgili mahkemece cezalandırılmış, Yargıtay'da bu kararı doğru bulmuştur (Y.2.CD 16.07.1997 T., 1995/11479 E.; 1997/10795 K.).

Yargılamaya konu bir başka olayda ise sanık, veteriner kontrolünden geçip mühürlenmeden kesilen eti satmış yerel mahkeme ise beraat kararı vermiştir. Yargıtay ise sanığın kasap olması sebebiyle mesleği gereği sattığı etin niteliklerini bilebilecek

durumda olduğu, sağlığa zararlı olduğu veteriner raporu ile tespit edilen eti satışa arz ettiğini, bu durumda sanığın insanların sağlığına zarar verdiğini kabul ederek sanığın cezalandırılmasını isteyerek yerel mahkemenin kararını bozmuştur (Y.7.CD. 19.10.2007 T., 2006/23652 E.; 2007/5965 K.).

Bir başka uyuşmazlıkta da Yargıtay, sanığın işletmekte olduğu su istasyonunda açıktan ve tabanca şeklinde dolun pompası kullanarak su satışı yaptığını ve bu durumun insan sağlığı açısından uygun olmadığını kabul ederek sanığın cezalandırılmasını istemiştir (Y.7.CD. 12.03.2007 T., 2007/35350 E.; 2007/1555 K.).

Yüksek Mahkeme, bu kanuna aykırılıktan açılan davalarda gıda maddelerinde bulunan sağlığa aykırılık unsurunun bilirkişi raporu ile kesin olarak tespit edilmesini istemiştir. Yargılamaya konu olan olayda, sanığın satışa sunduğu peynirden alman numunenin analizi sonucunda asidite miktarının fazla olduğu ve kötü tat içermesi ve satışının yasak olması sebebiyle cezalandırılmışsa da peynir numunesinin analiz sonuçlarına göre sağlığa zararlı olup olmadığđ uzman bilirkişiye sorulup sağlığa zararlı olduğunun bildirilmesi halinde sanığın 560 sayılı Kanun Hükümünde Kararnameye göre cezalandırılması gerektiğine hükmetmiştir (Y.7.CD.14.07.2004 T., 2004/9459 E.; 2004/9441 K.).

Bir başka olayda ise, gıda maddeleri analiz raporunda, sanığa ait işyerinde üretilen dondurmanın boya içerdiği belirtildiği analiz raporunda yazılı değerlere göre numunenin insan sağlığına zararlı olup olmadığđı tespit edilerek sanığın hukukî durumunun takdir edilmesini istemiştir (Y.7.CD. 19.06.2006T., 2006/25392 E.; 2006/12275 K.).

Başka bir uyuşmazlık da ise fındık numunelerinde tespit edilen aflatoksin miktarının sağlığa zararlı olup olmadığđının kesin bir şekilde ispatına karar vermiştir (Y.7.CD. 05.04.2007 T., 2006/31091 E.; 2007/2375 K.).

Bir diğer olayda ise, bakkallık yapan sanığın dükkanından 3 kilogramlık orijinal ambalajlı olarak alındığđı, etiketli olduğu ve etiketinden de yıkanmış ham tuz olduğunun anlaşılması sebebiyle sanık cezalandırılmışsa da, sanığın, bu tuzu hayvanlara verilmek üzere sattığını savunması ve sanığın ambalajlı bir şekilde satması sebebiyle sağlığa zararlı olsa dahi bu tuzu paketleyip satan şirketin sorumlu olması gerektiğini belirterek yerel mahkemenin bu kararını bozmuştur (Y.2.CD. 08.04.1994 T., 1992/2419 E.; 1994/2972 K.). Bu kararda Yargıtay, sağlığa zararlı ürünleri satan şirketin asıl

sorumlulardan birisi olduğunu vurgulamıştır.

Son olarak, Yargıtay'ın insan sağlığını yakından ilgilendiren gürültü kirliliği konusundaki tutumu ele alınmıştır. Türk Ceza Kanunu'nda gürültüye neden olma eylemi, suç olarak düzenlenmiştir. Gürültünün basit bir tanımı, istenmeyen ve aynı şekilde insanları rahatsız edici sestir. Gürültü kavramı da çevreyi yakından ilgilendiren bir durumdur. Dünya Sağlık Örgütüncel belirlenen seviyenin üstündeki sesler, gürültü kirliliği olarak kabul edilir. Bir sebeple ortaya çıkan gürültü onlarca etkisiyle çevreyi olumsuz etkiler. O halde gürültü kirliliği bir çevre sorunu olduğu konusunda şüphe yoktur. Çalışmalar gürültü ile sağlık arasında doğrudan bağlantı olduğunu göstermektedir. Gürültü kirliliği bir çevre sorunu olarak kabul edilmiş, gürültünün kontrolü için alınacak tedbirler çevre koruma politikasının bir parçasını oluşturmaktadır. Bununla birlikte gürültü en çok kentleşmenin yoğun olduğu yerlerle birlikte, endüstri, yapı çalışmaları, ulaşım araçları ve eğlence yerlerinden çevreye yayılan gürültü dâhil olmak üzere, insan faaliyetleri neticesinde oluşan zararlı veya istenmeyen açık hava sesleri çevresel gürültüyü oluşturduğu kabul edilmektedir (Sevük, 2013:365-366).

Yargıtay, gürültü kirliliğinde yasal düzenlemelerle belirlenen sınır değerlere uygun olması gerektiğine dikkat etmiştir. Örneğin sanığın müdürlüğünü yaptığı barın başkalarının huzur ve sükûnunu bozacak şekilde yüksek sesle müzik yayını yapmak suçundan yargılandığı davada, verilen cezanın idarî para cezası olması gerektiğine karar vererek bozmuştur (Y.2.CD. 08.03.2007 T., 2006/9648 E.; 2007/3564 K.).

Yüksek Mahkeme, bu suçun oluşabilmesi için gürültü ölçümünün yapılmasını, bu değerlerinde ilgili mevzuatta belirlenen sınır değerlerini aşp aşmadığı tespit edilmesini kararlarında vurgulamaktadır. Bu tespitler, tek başına bu suçu oluşturmaya yeterli olmamakta bu gürültünün aynı zamanda insan sağlığının zarar görmesine elverişli olup olmadığı da bilirkişi raporuyla tespit edilmesi gerekliliğinden söz etmektedir. Yargıtay, bu suça ilişkin yargılamaya konu olan bir olayda, şikâyetçi İzmir Büyükşehir Belediyesi'nce sunulan ölçüm sonuçlarının da yer aldığı raporlarda sanığın iş yerinde ses izolasyonu yapmaması nedeniyle sınır değerlerin bir kaç kat üstünde gürültüye neden olduğunun belirlenmiştir. Bu sebeple yerel mahkemece mahallinde teknik bilirkişi ile keşif yapıp, sanığın ses yalıtımı yapmaması nedeniyle çevreye yaydığı gürültünün insan sağlığının zarar görmesine neden olup olmadığına dair rapor

aldırıldıktan sonra sanığın hukuki durumunun belirlenmesi gerektiğine karar vermiştir (Y.4.CD. 25.09.2012 T., 2011/17482 E.; 2012/18402 K.).

Yine buna benzer bir olayda sanığın konutunda çevre sağlığı ekiplerinin yapmış oldukları denetimlerde iki adet çoban köpeğinin havlarken yayılan gürültü düzeyinin 66.01 desibel olduğunun tespit edilmiştir. Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği'nin 28/d maddesinde gürültü sınır değerinin 50 desibel olduğunun bildirilmesi karşısında; belirlenen değerlerin insan sağlığının zarar görmesine sebep olup olmadığı gerektiğinde bilirkişi raporu da aldırılmak suretiyle tespit edilmesi gerektiğini, gürültünün tek başına yeterli olmadığını, aynı zamanda insan sağlığına zarar verip vermediğinin de tespitini Yüksek Mahkeme yerel mahkemeden talep etmiştir (Y.4.CD. 25.09.2012 T., 2012/8722 E.; 2012/18431 K.).

6.3. Kamuya Ait Arazilerde Çevre Korumasına İlişkin Yargıtay Kararları

Kamuya yararlı araziler denince akla ilk başta ormanlar ve meralar gelmektedir. Bu gibi yerler devletin koruması altındadır. Doğal dengenin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için; orman, mera, yaylak ve kışlaklar özel mülkiyete açılmayarak toplumun ortak hazinesi olarak kabul edilmelidir.

Ormanlara yönelik en büyük koruma, Anayasa'daki düzenlemeyle belirlenmiştir. Anayasa'nın 169. maddesine göre Devlet; ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koymak, tedbirleri almak, gözetimini yapmakla yükümlü tutulmuştur. Ayrıca Anayasa'da, sayılan istisnalar dışında, orman sınırlarında daraltmanın yapılamayacağı güvence altına alınmıştır. Anayasa haricinde, 6831 sayılı Orman Kanunu ve birçok yönetmelikte de ormanı koruyan hükümlere yer verilmiştir.

Mera, yem bitkilerinin bulunduğu ve hayvancılık amacı ile kullanılan, başka bir ifadeyle, arazinin hayvanları otlatılmaya ayrılan kısmıdır. Meralar, yeryüzünde hayatın ortaya çıkmasından bugüne kadar, tüm insanların beslenme ihtiyacını karşılayan en önemli kaynaklardan birisidir. Meraların tükenmesi durumunda canlı yaşamının tehlikeye gireceği su götürmez bir gerçektir. Çayır ve meralar, insanoğlunun yaşamında önemli bir yere sahip olmuştur, olacaktır.

Bu sebeple meraların korunması önemlidir. Meraların korunması, genel hükümlerin yanı sıra, 4342 sayılı Mera Kanunu ile koruma altına alınmıştır. Meralar ve ormanlar, Devletin hüküm ve tasarrufu altında olan, özel mülkiyete konu olamayacak, kamu mallarıdır.

Yargıtay'ın ormanlarla ilgili birçok kararı mevcuttur. Bu kararlardan çoğu, tarafların orman alanlarındaki mülkiyet sorunu ile ilgiliyken, ormanların korunması ile ilgili kararları da mevcuttur. Yargıtay, orman alanlarının amacına uygun kullanılmasını istemiştir.

Yargıtay, önüne gelen bir olayda sanık hakkında, Orman Kanunu'na aykırı olarak ormanda izinsiz maden ocağı açmasını doğru bulmamış hatta izinsiz açılan ocaklardan çıkan madenler ile her türlü; tesis, alet, edevat ve nakil vasıtalarının müsadereğini, yani mülkiyetinin devlete geçmesinin doğru olacağına karar vermiştir (Y.3.CD. 30.01.1996 T., 1995/13884 E.; 1996/629 K.).

Yine buna benzer bir olayda, orman alanında izinsiz olarak kömür ocağı açma eyleminden dolayı, açılan davada idarî para cezası verilmesini istemekle kalmamış; ayrıca sanığın diğer eyleminde de kömür ocağına ulaşmak amacıyla orman içinde yol açmasını da ormanları işgal ve faydalanma suçunu oluşturduğunu, yerel mahkemenin bu suçtan da sanığı cezalandırılmasını istemiştir (Y.3.CD. 21.01.1992 T., 1991/13271 E.; 1992/467 K.).

Yargılamaya konu olan başka bir olayda ise sanığın kepçeli traktörü ile Devlet ormanı açıklığında dolgu malzemesi hazırlamak için orman toprağında kazı yaparken yakalanması nedeniyle bu durumun ormana zarar verdiğini kabul etmiş, verilen cezayı onamış, ayrıca da bu traktörün müsadere edilip edilmeyeceğinin de tartışılmasını istemiştir (Y.3.CD. 12.06.1996 T., 1996/5030 E.; 1996/5938 K.). Buna benzer bir şekilde yerel mahkeme tarafından sanığa orman içerisinde hakimiyetine geçirdiği alan için suçun yasal unsurlarının oluşmaması sebebiyle beraat kararı vermiştir. Fakat Yargıtay taşınmaz içerisindeki 35 adet meşe ağaçlarının kesilip ölü ve diri örtünün temizlenerek ormandan açma yapıldığının belirtilmesini göz önüne alarak ağaçların kesilmesi yönünden sanığın cezalandırılmasına karar verilmiştir (Y.3.CD. 02.02.2006 T., 2006/22388 E.; 2006/447 K.).

Bazı eylemler ise sadece idarî para cezasını gerektirmektedir. Örneğin ormanlarda hayvan otlatmak eylemi, sadece para cezasını gerektirdiği fakat bu para cezasını da mahkemelerin değil idarî kurumların vermesi gerektiğini belirten Yargıtay, yerel mahkemenin kararını bozmuştur (Y.3.CD.17.09.1997 T., 1997/8172 E.; 1997/9228 K.).

Orman davalarında, dava konusu edilen yerin öncesinin ne olduğu çok önemlidir. Eski tarihli hava fotoğrafları, memleket haritaları ve amenajman haritalarında, sahip

olmak istenilen alanın öncesinin orman olmaması gerekir. Çünkü bu yerler zilyetlik, satın alma ve benzeri işlemlerle kazanılamaz. Yüksek Mahkeme'nin de bu yönde birçok kararı vardır. Bu hususun tespiti uzman bilirkişiler tarafından yapılmaktadır. Nitekim Yargıtay, bir olayda yerel mahkeme tarafından en yakın tarihli memleket haritasının yapımına esas olan hava fotoğrafı ve memleket haritası getirtilip bilirkişi eliyle incelenmeli, bir orman mühendisi, bir ziraat mühendisi ve bir harita mühendisinden oluşturulacak bilirkişi kurulu marifetiyle keşif yapılmasını istemiştir. Bununla birlikte dava konusu taşınmazların orman bütünlüğünü bozmama, su ve toprak rejimine ve çevresindeki ekosistemlerinin tüm öğeleriyle kendisini yenileyebilme gücüne zarar vermemesi gerekir. Ormancılık çalışmalarının etkinlik, taşınmazlar üzerinde insan elinin çekilmesi ve olduğu gibi bırakılması halinde yeniden orman haline dönüşüp dönüşemeyeceği hususlarının da değerlendirilmesini istemiştir. Bu yerlerin orman olduğunun tespit edilmesi halinde mülkiyet hakkına konu olamayacaktır (Y.20.HD. 11.03.2015 T., 2015/2992 E.; 2015/1445 K.).

Bu karardan anlaşıldığı gibi Yüksek Mahkeme, orman bütünlüğünü bozacak eylemlere izin vermemiştir. Bu durumu tespit ederken eylemin gerçekleştiği tarihe değil, eylemleri hazırlayan sebeplerin tespit edilmesini istemiştir. Örneğin, sahiplenilen yerde mevcut durum itibarıyla orman bütünlüğü bozulmuş olsa dahi, eski tarihli hava fotoğraflarında orman olarak görünmesi durumunda davanın kazanılması mümkün değildir. Yargıtay da bu hususun kesin bir şekilde tespit edilmesini istemiştir. Bu kuralın tek istisnası toplum içinde 2B yasası denilen Orman Kanunu'na sonradan eklenen ve orman vasfını yitirmiş arazilerin kazanılmasını sağlayan maddedir.

Yargılamaya konu başka bir olayda ise davacı, taşınmazın yaklaşık iki dönümlük bir bölümünün kendisine murislerinden kalan fındıklık olduğunu ileri sürerek hazine adına orman olarak yapılan tespit iptalini ve adına tescilini, talep etmiştir. Yerel Mahkeme ise bu talebi kabul ederek davanın kabulüne karar vermiştir. Yargıtay, dosyayı incelediğinde, talep edilen yerin orman içi açıklık olduğu anlaşılmıştır. 6831 sayılı Kanun'un 17. maddesine göre orman içi açıklıklarda tarım ve inşaat yapılmasına, hayvancılık amacı ile ağıl yapılmasına, bu kesimlerin özel mülke dönüşmesine izin verilmeyeceği düşünülmüştür. Yine bu kanuna göre devlet ormanları içinde bu ormanların korunması ve imarı ile alakalı olarak yapılacak her nevi bina ve tesisler müstesna olmak üzere; her çeşit bina ve ağıl inşası ve hayvanların barınmasına mahsus

yerler yapılması ve tarla açılması, işlenmesi, ekilmesi ve orman içinde yerleşilmesi yasaktır. Bununla birlikte Devlet Ormanlarının herhangi bir suretle yanmasından veya açıklıklarından faydalanılarak işgal, açma veya herhangi şekilde olursa olsun kesme, sökme, budama veya boğma yollarıyla elde edilecek yerlerle buralarda yapılacak her türlü yapı ve tesisler, şahıslar adına tapuya tescil olunamayacağı da düzenlenmiştir. Yapıldığı takdirde de doğrudan doğruya orman idaresince el konulmaktadır.

Bu kanuni düzenlemeden açıkça anlaşıldığı gibi, dört tarafı ormanla çevrili olan yani orman içi açıklık olan yerlerde tarım, inşaat ve hayvancılık yapmak amacı ile ağıl yapılamayacağı gibi bu tür yerler özel mülk olmaya elverişli değildir. Yani kısacası orman içi açıklıktan yararlanma sadece orman olarak kullanılması ile mümkündür. Yüksek mahkeme bu kararında olduğu gibi ormanların korunmasına yönelik yasalara büyük önem vermiş, yerel mahkemenin kararını bozarak orman içinden yer kazanılmasını engellemiştir (Y.20.HD. 27.03.2014 T., 2013/1017 E.; 2014/3680 K.).

Bir başka uyuşmazlık da ise, davacı köy muhtarlığı, çalılık niteliğiyle tespit edilen yerlerin aslında mera olduğunu ve kendilerine ait olduğunu tespitini istemişlerdir. Mahkemede davanın kabulüne ve bu taşınmazların mera vasfı ile davacı köy adına tapuya tesciline karar vermiştir. Yargıtay ise bu kararı doğru bulmamıştır. Çünkü her ne kadar dosyadaki rapora göre söz konusu yerin orman olmadığı belirtilmişse de talep edilen yerlerin üzerlerinde çok sayıda ve yoğun olarak; boylu ardıç, karaçalı, titrek kavak, sapsız meşe gibi orman ağaç ve çalılarının bulunduğu tespit edilmiştir. Arazi eğimlerinin ise ortalama % 30-40 olarak belirlenmesini göz önüne alarak, belirtilen mıntıkanın orman alanı olduğunu kabul etmiştir. Bu husus 6831 Sayılı Kanun'un 1/j maddesinde de belirtildiği gibi Orman ve toprak muhafaza karakteri taşıyan funda ve makilerle örtülü yerler devlet ormanı sayılan yerler olarak kabul edileceği düzenlenmiştir. Yüksek Mahkeme, orman ağacı olan yerlerde, bilirkişi raporunda orman olmadığını belirtse dahi, bunu dikkate almadan, ormanları korur bir şekilde kamu yararına karar vermiştir (Y.20.HD. 04.12.2001T., 2001/8580 E.; 2001/9380 K.).

Meralar da aynen ormanlar gibi devletin koruması altındadır. Meralar, kışlaklar, yaylaklar da özel mülkiyete konu edilemez.

Yargılamaya konu olayda, köy muhtarlığı yirmi yıldan fazladır davalı taşınmazı ihtilafsız bir şekilde kullandıklarını iddia ederek kadastro yetkilileri tarafından mera olarak sınırlandırılan dava konusu parselin kendi adlarına tescilini istemişlerdir. Yerel

mahkemede, kazanma süresinin dolmadığından bahisle, davanın reddine karar verilmiştir. Yargıtay ise bu gerekçeyi haklı bulmamış ve kararı bozmuştur. Bozma kararında meraların, süresi ne olursa olsun, zilyetlikle kazanılmasının mümkün olmadığı açıklanmıştır. Meralar, özel mülkiyete konu olmaz fakat belli gerçek veya tüzel kişilerin kullanılmasına tahsis edilebilir. Yargıtay, yargılama sırasında bu durumu atlamamış meraların kamu malı olması özelliğini koruması için bu karar gibi birçok karar vermiştir (Y.8.HD. 06.03.2000 T., 1999/1607 E.; 2000/1870 K.).

Meranın bir çeşidi olan yaylaklar da genel itibariyle civar köylülerin ortak kullanımına tahsis edilen yerlerdir. Bu gibi yerler, toplumun ortak değerleridir ve herkes onu korumak için gerekli dikkat ve özeni göstermek zorundadır. Ne yazık ki ülkemizde, bu gibi yerlerin gelişigüzel ve insanların kendi amaçları için kullandıkları birçok örneğiyle görülmektedir. Örneğin Yüksek Mahkeme, köylünün ortak kullanımında olan yaylaya ev ve ahır yapmak şeklinde gerçekleşen eylemlerle ilgili suç oluşmadığından bahisle verilen beraat kararını bozmuştur. Çünkü bu tür eylemler, oraya yerleşme kastını ortaya koymak açısından yeterli kabul edilmektedir. Aksi düşünüldüğünde yaylaların asıl amacı dışına çıkma ihtimali Yargıtayın bu tür kararlarıyla belirtilmiştir (Y.8.CD. 28.01.2007 T., 2007/5468 E.; 2007/8311 K.).

Bununla birlikte, bazı durumlarda, gerçekten meraları mülkiyet edinme kastının olmadığı Yargıtay'ca kabul edilmektedir. Örneğin, sanık meradan hayvanları için ot toplamış bu eylemi cezalandırılmıştır. Fakat Yargıtay meranın mülkiyetine yönelik bir tecavüz ve sahiplenme kastı ile hareket etmediğinin anlaşılması ve sanığın meradan bu şekilde ot biçme eyleminde hukuka aykırılık görülmemiştir. Bu karar, içeriği itibariyle hakkaniyetli bir karardır. Aksi düşünüldüğünde sadece hayvanları için ot toplayan birisine, eylemi ile doğru orantılı olmayan bir ceza verilmek zorunda kalınacaktır (Y.8.CD, 13.02.2006 T., 2006/14190E.; 2006/775 K.).

Bazı eylemler yönünden ise idari para cezaları vardır. Çünkü bu gibi eylemlerde, sahiplenme kastı olmasa da, netice olarak doğal yaşama insan müdahalesi ile zarar verilmektedir. Örneğin bir olayda, erozyon ve çölleşmeyi önlemek için uygulanan proje dolayısıyla alınan koruma önlemlerinin uygulandığı bir merada, izinsiz olarak hayvan otlatan sanığın idari para cezasını gerektirmektedir. Bu durumda Yüksek Mahkeme de doğaya, izin almadan zarar veren sanığın eyleminin idarî para cezası ile cezalandırılmasını istemiştir (Y.2.CD. 04.04.1997 T., 1997/4974 E.; 1997/4636 K.).

Orman, mera, yaylak ve kışlaklar gibi; kumluk, çalılık, taşlık, kayalık gibi unsurların da korunması için çeşitli kanunî düzenlemelerle bulunmaktadır. Örneğin 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun 8. maddesinin son fıkrasına göre ilgili bakanlık, asgari tarımsal arazi büyüklüklerini günün koşullarına göre artırabileceği düzenlenmiştir. Yargıtay'da önüne gelen bir olayda, tarım arazisinin kanunun aradığı sayıdan fazla kişiye devredilerek çok küçük alanlara taksim edildiğini tespit etmesi üzerine, yerel mahkemenin kararını bozmuştur. Çünkü tarım arazileri Bakanlıkça belirlenen büyüklüklerin altında bölünemeyecek ve küçük paylara bölünemeyecektir. Ayrıca pay ve paydaş adedi artırılamayacaktır. Yargıtay bu kararıyla, tarım arazileri özel mülkiyete tabi dahi olsa çevre koşullarıyla uyumlu ve arazinin gerçek kullanım amacına uygun davranmasını sağlamak gerektiğini belirtmiştir (Y.14.HD. 28.05.2014 T., 2013/2754 E.; 2014/7059 K.).

Yargılamaya konu bir diğer olayda ise, Yüksek Mahkeme sahipsiz veya yararlanması kamuya ait mallar üzerinde de özel mülkiyete ait hükümlerin uygulanamayacağına karar vermiştir. Davalı yerde, davacılar bu yerin kendilerine ait olduğunu ve burada turistik tesis kurmak istemeleri sebebiyle dava açılmıştır. Yerel mahkeme, davacıların bu talebini kabul ederek dava açmışsa da Yargıtay, bunu doğru bulmamıştır. Bu çekişmeli parselin ormanın devamı olan bir kumsal olduğu kabul edilmiştir. Bu yerler de diğerlerinde olduğu gibi alınıp satılamayacağı, zamanaşımı ile kazanılamayacağı belirtmiştir. Bu karar, özellikle turistik yerlerde bulunan, kamuya ait toprakların korunması açısından önemli bir karardır (Y.CGK. 02.02.1981 T., 1980/3,417 E.; 1981/17 K.).

6.4. Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasına İlişkin Yargıtay Kararları

Kültür varlıkları, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait; bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan eserlerdir. Tabiat varlıkları ise çok geniş bir kavramdır. Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olarak ender bulunmaları veya özellikleri nedeniyle korunan canlı ve cansız kavramları kapsamaktadır (Görmez, 2010:65). Bu çalışmada, ise kültür ve tabiat varlıkları olarak mevcut olan doğal değerler ve hayvanların korunması anlatılmıştır. Kültür ve tabiat varlıkları, çevrenin en önemli değerlerindedir. Bu varlıkların esaslı şekilde korunmaması, çevreyi de tam olarak koruyamama sonucunu doğuracaktır.

Yargıtay, kültür ve tabiat varlıklarını korurken bu varlıkların bulunduğu yerlerin korunmasına ayrı bir önem vermiştir. Bu tarihî varlıkların bulunduğu kent ve kent kalıntıları, önemli tarihî hadiselerin cereyan ettiği yerlerdir. Tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar ise sit alanlarıdır. Sit alanları, barındırdığı tarihi kalıntıların genişliği ve önemine göre numaralandırılmaktadır. Doğal ve milli parklar ile 1. derece arkeolojik ve yine 1. derece doğal sit alanları içerisinde kalan yerler, Devlet malı niteliğindedir. Bu niteliğe sahip olan varlıkların da Devlet malı gibi korunması gerekmektedir. Nitekim davacı, hazineye karşı açtığı davada, taşınmazı zilyetlik kuralları gereğince adına tescilini talep etmiştir. Yerel mahkeme ise şartları oluşması sebebiyle davanın kabulüne karar vermiştir. Temyiz Mahkemesi, bu kararı doğru bulmamıştır. Çünkü dosyada bulunan bilirkişi raporuna göre, taşınmazın 1. derece Doğal Sit Alanı içerisinde kaldığı, göl ve zeytinliklerin oluşturduğu doğal yapı ile Beşparmak dağlarının ayrıca doğal park olarak da düzenlendiği belirtilmektedir. Gereğince de bu taşınmazın devlet malı niteliğinde olduğunu, bu gibi yerlerin ve alanların zilyetlik yoluyla kazanılamayacağını vurgulamıştır. Bu gibi taşınmazların kazandırıcı zamanaşımı zilyetliği, imar ve ihya yoluyla edinilmeleri ve zilyetleri adına tescilleri mümkün bulunmadığından açılan davanın reddine karar verilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Y. 8. HD. 05.05.2003 T., 2002/8569 E.; 2003/3161 K.). Bu karardan da anlaşıldığı gibi Yargıtay, kültür ve tabiat varlıklarını geniş olarak yorumlayarak devlet malı niteliğinde olduğuna karar verilmiştir. Bu taşınmazların geniş şekilde yorumlanması çevresel değerlerin korunması açısından önemlidir.

Sit alanı olarak kabul edilen yerlerin halka duyurulması gerekir. Bu yerlerin sit alanı olduğunu bildiği takdirde, halkın kurallara uyması beklenmelidir. Yüksek mahkeme de bu hususa dikkat çekerek dava konusu yerin sit alanı olarak kabulüne dair kararın ilan edilmesi için köy muhtarlığına bildirilip bildirilmediği, anılan yerin sit alanı olarak bölgede bilinip bilinmediğinin araştırılmasını istemiştir (Y.7.CD. 09.07.2009 T., 2006/15548 E.; 2009/8625 K.). Sit alanları, usulüne uygun olarak bildirildiği takdirde, sanıkların buranın sit alanı olduğunu bilmediklerine yönelik savunmalarına itibar edilmemesi gerektiğine karar vermiştir. Örneğin, incelediği bir uyuşmazlıkta sanık, inşaat yaptığı yerin sit alanı olduğunu bilmediğini her ne kadar savunmuşsa da bu hususun doğru olmadığını, sanığın sit alanı içerisinde izinsiz inşaat yapmak ile sit alanı içerisinde kalan ormanlık bölgeden ağaç kesmek şeklinde iki ayrı eyleminin bulunduğu

bu durumda savunmasının yersiz olduğunu kabul ederek sanığın cezalandırılmasını istemiştir (Y.7.CD. 03.03.2009 T., 2009/9646 E.; 2009/2615 K.).

Ayrıca, kültür varlıkları üzerinde her türlü kazı çalışmaları da kanunla yasaklanmıştır. Yargılamaya konu olayda sanıkların üzerlerine atılı izinsiz kazı yapma suçuna elverişli kazma, kürek, detektör gibi vasıtalarla yakalanmaları ve yeni kazılmış çukurlar tespit edilmesi dikkate alındığında yerel mahkemece verilen beraat kararının hukuka uygun olmadığını sanıkların cezalandırılmasına karar vermiştir (Y.7.CD. 25.01.2008 T., 2005/4351 E.;2008/407 K.).

Bir başka kararında ise, sanıkların kazı yaptıkları yerin korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanı ve mezarlık olup olmadığı araştırılmasını talep etmiştir. Çünkü sit alanı olmayan yerlerde kazı yapmak suç olarak düzenlenmemiştir. Yargıtay da bu hususu da dikkate alarak karar vermiştir (Y.11.CD. 21.02.2006 T., 2004/3255 E.; 2006/1125 K.).

Bu çevresel değerler korunurken, üzerlerinde izinsiz bir şekilde tamirat, tadilat veya değiştirme işlemi de yapılacağı kanunla düzenlenmiştir. Bu husus tartışma konusudur. Çünkü bir yerde, mülkiyet hakkı diğer tarafta kültürel değerlerin korunması olguları birbirleriyle yarışmaktadır. Suça konu bir olayda, koruma kurulu tarafından taşınmaz kültür varlığı olarak caminin başkan ve üyeleri olan sanıkların, basit onarım iznine aykırı şekilde, caminin ahşap tavanını söküp alçıya çevirmeleri suretiyle tarihi dokuyu tahrip etmeleri sebebiyle verilen cezayı doğru bulmuştur (Y.11.CD. 06.02.2006 T., 2006/13937 E.; 2006/533 K.).

Yine buna benzer bir olayda, sanığın sit alanını tellerle çevirerek, asfalt döküp spor tesisi ve park haline dönüştürme eyleminin kültür varlığına zarar verdiğini belirterek sanığın cezalandırılmasına karar vermiştir (Y.7.CD. 09.07.2009T., 2009/15965 E.; 2009/8627 K.).

Kültür ve tabiat varlıkları korunurken üzerlerinde yukarıda belirttiğimiz gibi izin alınmaksızın tamirat işlemleri yapılamayacağı gibi herhangi bir yapı veya tarımsal faaliyete de izin verilmemektedir. Örneğin yargılamaya konu bir olayda sanığın, Kaş ilçesinde bulunan antik kent sınırları içerisinde kalan ve üçüncü derecede arkeolojik ve doğal sit alanı içerisinde bulunan yere izinsiz olarak ahşap büfe yapmak suretiyle fiziki müdahalede bulunduğunu kabul ederek sanığın cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir (Y.7.CD. 05.06.2008 T., 2005/14267 E.;2008/14966 K.).

Yargıtay, bir başka olayda ise sanığın sit alanına 20 adet zeytin fidanı diktiği, 15 adet zeytin ağacını aşılması sebebiyle, çevre hazinesi olarak kabul edilen kültür varlığına yine bir doğal varlık olan ağaçlarla zarar verme ihtimalinin olması sebebiyle ilgilinin cezalandırılmasını istemiştir (Y.7.CD. 02.06.2008 T., 2005/14013 E.; 2008/14324 K.).

Başka bir uyuşmazlıkta ise, sanığın tarihi sit alanı olarak bildiği yerde bulunan kullanmakta olduğu arazi üzerinde koruma kurulunun bitki örtüsünü topoğrafik yapıyı, siluet etkisini bozabilecek tahribata yönelik hiçbir eylemde bulunulmayacağına ilişkin ilke kararına uymamış, ağaç dikerek tabii dokuyu bozarak toprağın kepçe ile düzeltilmesi ve kum duvar inşa etmek suretiyle inşai ve fiziki müdahalede bulunması sebebiyle yerel mahkemenin beraat kararını bozmuş, sanığın bu suçtan mahkum edilmesine karar vermiştir(Y.7.CD. 21.05.2008 T., 2005/13621 E.; 2008/13909 K.).

Bir olayda ise sanık, arkeolojik sit alanı içerisinde kalan taşınmaza başka yerden toprak getirerek döküp dolgu yapmak suretiyle fiziki müdahalede bulunmasını da çevreye verilen bir arar olarak görmüş ve sanığın cezalandırılmasını istemiştir (Y.11.CD. 24.03.2004 T., 2006/ 10268 E.; 2004/2894 K.).

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması ile bir başka uyuşmazlıkta sanık, doğal sit alanı olarak tespit edilen ve üzerinde arkeolojik eserler de bulunan dava konusu adada turistik tesis kurmak amacıyla yetkili merciinden izin almaksızın yapılaşmaya giderek sözü edilen adanın doğal yapısının bozulmasına, tahribine, zarara uğratılması yol açması sebebiyle cezalandırılmıştır. Yargıtay Ceza Genel Kurulu da, gelir sağlamak amacıyla sit alanı içinde kalan adaya turistik tesis yapılmasını doğru bulmamıştır. Gerekçesinde de bu yere deniz motorlarının yanaşması amacıyla beton iskele ve kalacakların günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik binalar inşa edildiğini ve doğal yapı ve bazı tarihi eser ile kalıntılar zarar gördüğünü tespit etmiştir. Sanığın amacı gelir sağlamak olduğunu kabul ederek sanığın çevreye ve kültür varlıklarına verdiği zararlardan dolayı cezalandırılmasına karar vermiştir (Y.CGK. 27.05.1991 T., 1990/9,143 E.; 1991/177 K.).

Millî parklarımızı da, kültür ve tabiat varlıklarımız içerisinde değerlendirebiliriz. Milli parklar, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ile düzenlenmiştir. 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 2. maddesine göre, milli park bilimsel ve estetik bakımdan, millî ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve

turizm alanlarına sahip tabiat parçaları olarak kabul etmiştir. Milli parkların gerektiği gibi korunması amacıyla bu kanun çıkarılmış ve içerisinde ceza hükümlerini de içeren maddeler barındırmaktadır.2960 sayılı Boğaziçi Kanunu ile de bir diğer çevresel değer olan boğazlarımızı koruma altına almaya çalışmıştır.

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 14. maddesinde, tabii dengeyi bozacak her türlü orman ürünleri üretimi, avlanma ve otlatma yapılamayacağı düzenlenmiştir. Bununla ilgili bir Yargıtay kararında da sanığın milli park sahası içinde kara avcılığının doğal dengeyi bozacak bir eylem olarak kabul etmiştir (Y.7.CD. 23.10.2000 T., 2000/10173 E.; 2000/13441 K.). Bu karara benzer bir kararda da, sanığın 2873 Sayılı Kanun'un 3. maddesine göre Bakanlar Kurulu Kararı ile Milli Park ilan edilen Beyşehir Gölü kenarında avlanmasının yasak olduğu zamanda balık avlarken yakalanmış olması sebebiyle idari para cezası ile cezalandırılması gerektiğini kararında vurgulamıştır (Y.7.CD. 10.04.2000 T., 2000/1628 E.; 2000/5144 K.).

Yüksek Mahkeme, milli parklara verilen zararların ekosistemi etkileyip etkilemediğinin bağımsız bilirkişilerce tespit edilmesini istemiştir. Nitekim yargılamaya konu bir olayda sanıklar hakkında Milli Park alanı içinde bulunan sazlıkları keserek 2873 sayılı yasadan dolayı cezalandırılmalarını istemiştir. Yerel mahkeme de bu eylemin ekosisteme zarar vermediğinden bahisle sanığın beraatına karar vermiştir. Yargıtay ise, bu sahaların özelliklerinin kaybolmasına veya değişilmesine sebep olan veya olabilecek her türlü müdahaleler ile toprak, su ve hava kirlenmesi ve benzeri çevre sorunları yaratacak iş ve işlemler yapılamaz, hükmünün bulunmakta olduğu gözetilerek mahallinde uzman bilirkişi incelemesi yaptırılıp, sanıkların kestikleri belirtilen kamış miktarı ve alan nazara alınmak suretiyle eylemlerinin tabii ve çevre dengesi ve tabii ekosistem değerini bozup bozmadığı, bu sahaların özelliklerinin kaybolmasına veya değiştirilmesine sebep olan veya olabilecek müdahale ile toprak, su ve hava kirlenmesi ve benzeri çevre sorunları yaratacak iş ve işlem olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusunda rapor aldıktan sonra ortaya çıkacak sonuca göre değerlendirilmesini uygun bulmuştur (Y.7.CD. 24.05.2004 T., 2003/10775 E.; 2004/6910 K.).

2960 sayılı Boğaziçi Kanunu'ndan doğan uyuşmazlıklar da sık olmasa da, Yargıtay'ın önüne gelmiştir. Örneğin bir olayda, sanığa Boğaziçi sit alanı öngörünüm bölgesinde bulunan yerdeki çatlayan bahçe duvarını yıkarak aslına uygun olarak

yapılması şartıyla Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunca izin verildiği halde, duvardan itibaren denize uzun bir alanı çevreleyecek şekilde demir kazık çakılmasını doğru bulmamış; bu durum, Yargıtay tarafından çevre bozulması olarak kabul edilmiştir (Y.7.CD.19.07.2007 T., 2007/1529 E.; 2007/5980 K.).

4533 sayılı Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Park Kanunu'nda da çevreyi koruyan hükümlere yer verilmiştir. Bu kanuna göre açılan davada, Yüksek Mahkeme, Gelibolu yarımadasının tarihi milli parkı sınırlan içerisinde bulunan tarlasında topraktan çıkartıp belirli yerlere toplanan ve bu nedenle anızları yakan eylemle ilgili olarak yerel mahkemenin vermiş olduğu mahkumiyet kararını onamıştır (Y.7.CD.10.05.2001 T., 2001/5210 E.; 2001/8943 K.).

2364 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'na göre, turizm bölgesi veya turizm merkezi olarak belirlenen yerlerden izinsiz olarak kum, çakıl alınması çevreyi bozan eylemler olarak kabul edilmiştir (Y. 7. CD. 15.03.2004 T., 2003/5689 E.; 2004/3510 K.).

Bir başka olayda ise Yargıtay, erozyonu önlediği için valilikçe yapılan yasaklamaya aykırı olarak keven (hayvan yemi olarak kullanılan dikenli odunsu bitki) kökü söken kişinin bu eyleminin çevrenin korunması kapsamında alınan tedbire aykırı olması sebebiyle, sanığın idarî para cezası ile cezalandırılmasına karar verilmesini istemiştir (Y.2.CD. 13.03.2002 T., 2002/2384 E.; 2002/3884 K.).

Canlılar arasından çevreyle en uyumlu varlık, her halde hayvanlardır. Hayvanları çevreden ve onun koruma kalkanından ayrı bir şekilde düşünemeyiz. Özellikle av hayvanlarını korumak için 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu düzenlenmiştir. Çevre Kanunu'nda da bu konuyla ilgili idari para cezalarını içeren düzenlemeler vardır. Yüksek Mahkeme de, yasak olmasına rağmen, bazı av hayvanlarını çekmek için kullanılan ve mühre denilen çığırtkan kuşu kullanarak avlanan sanıkların eylemlerinin doğal yaşama müdahale niteliğinde olduğunu kabul etmiş ve Çevre Kanunu'na göre idari para cezası ile cezalandırılmasını istemiştir (Y.CGK. 09.06.1998 T., 1998/2,150 E.; 1998/211 K.). Bu kararı incelerken de Avrupa Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi'ne atıfta bulunulmuştur. Bu olaya benzer bir şekilde yasak olmasına rağmen ağaçlandırma sahası içinde projektörle avlanan sanıklar da doğal hayatı bozduklarından cezalandırılması yönünde karar verilmiştir (Y.2.CD. 25.06.1998 T., 1998/8098 E.; 1998/8898 K.).

Su ürünleri olarak kullanılan hayvanların da diğer hayvanlar gibi korunmaya ihtiyaçları vardır. Yargıtay, dinamit patlatmak suretiyle balık avlamasının da doğal dengeyi bozması sebebiyle bu suçu işleyen sanığın cezalandırılmasını istemiştir (Y.7. CD. 05.12.2001 T., 2001/17645 E.; 2001/19069 K.). Yine bir başka uyuşmazlıkta Yüksek Mahkeme, yasak mevsimde avlanan balıkları satın alarak aracı ile nakleden sanığın eyleminin de kanunlara aykırı olması ve çevresel korumanın devamlılığı açısından cezalandırılmasına hükmetmiştir (Y.7.CD. 01.02.2000 T., 1999/14986 E.; 2000/604 K.).

Su ürünlerinin işlenmesi sırasında da çevre kirlenmesinin de önüne geçilmelidir. Yargıtay, balık yetiştiriciliği yapan sanığın, orkinos balıklarının hasadı yapılırken biriken kanları, teknenin deposunda biriktirerek açıkta denize döktüğünün anlaşılması nedeniyle bu eylemin denizde kirliliğe sebep olup olmadığının araştırılmasına karar vermiştir (Y.2.CD. 27.02.2009 T., 2009/10660 E.; 2009/20519 K.).

6.5. Kentleşmeye İlişkin Yargıtay Kararları

Kentleşmenin, sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi çevre açısından önemlidir. Kentleşmenin çevreye duyarlı bir şekilde ilerlemesi için imar hukukuna ilişkin kurallara yer verilmiştir. İmar kirliliğine neden olma suçu Türk Ceza Kanunu'nun 184. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddenin ne gibi unsurları barındırdığına önceki bölümlerde değindik. İmar kurallarıyla ilgili Türk Ceza Kanunu haricinde, ayrıca 3194 sayılı İmar Kanunu'nda düzenleyici kurallara yer verilmiştir.

İmar kirliliğine neden olma suçunun, ceza kanununda düzenleniş amacı da plansız bir şekilde kentleşmenin meydana çıkmasını önlemektir. Ülkemizin en önemli sorunları hızlı nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan çarpık şehirleşme olgusudur. 1950'li yıllardan sonra kırdan kente göç eden insanlar barınma sorunlarını çözmek için gecekondulaşma şeklinde şehirlere yerleşmeye başlamışlardır. Bu durum da o zaman için devletin de işine gelmektedir. Çünkü vatandaşlarının konut ihtiyaçlarını karşılamak için adım atmadan konut sorunu kendiliğinden çözülmektedir. İlerleyen dönemlerde de çıkarılan af yasaları ile bu yapılar hukuka uygun hale getirilmiş ve belediyeler tarafından tüm hizmetleri alan kurumlar haline gelmiştir (Keleş ve Mengi, 2003:15).

İmar planlarıyla ortaya çıkan imar düzenlerini hukuka aykırı bir şekilde bozan yapılaşmaları engellemesi için başta Ceza Kanunu ve İmar Kanunu olmak üzere pek çok kanunda ve ilgili mevzuatlarda idari yaptırımlar düzenlenmiştir. Fakat para cezası,

hapis cezası ile yıkım kararı dâhil tüm yaptırımlar ülkemizde ruhsatsız veya ruhsata aykırı yapılaşmanın önüne geçememiştir (Yılmaz, 2013:175).

Yargıtay'ın imar kirliliğine neden olma suçundan dolayı birçok kararı mevcuttur. Uygulamada da çevre suçları arasında en çok karşılaşılan maddelerden birisidir. Kararlarda ise bu suçun çevre üzerindeki olumsuz etkileri ile ilgili değerlendirmeler yapılmadığı görülmektedir. Genelde suçun kanuni unsurları üzerinde inceleme yapılarak suçun oluşup oluşmadığı tartışılmıştır. Bu sebeple bu kararların çevreye bakan yönü açısından fazla karar tartışılmamıştır.

Yüksek Mahkeme'nin önüne gelen bir olayda, davacının taşınmaz ile deniz arasında davalı tarafından disko olarak işletilen yapı oluşturulduğu, bu yapının ruhsata aykırı bölümleri bulunduğu, bu halin deniz manzarasını kısmen kapattığını ve görüntüye engel teşkil ettiğini ileri sürerek yıkım suretiyle giderilmesi yerel mahkemeden istenmesine rağmen mahkemece davanın reddine karar verilmiştir. Yargıtay, bu tür olaylarda hangi yargı yolunun kullanılması gerektiğini açıklamıştır. Buna göre imara aykırılığın komşuluk hukuku açısından çevreye zarar vermediği takdirde idari yaptırımı gerektirdiği yani idari yargıyı, idare mahkemeleri ve Danıştay ilgilendireceğini fakat belirtilen aykırılıklar çevreye zarar verdiği hallerde ise bu uyuşmazlığın çözüm yerinin adli yargı olacağını belirtmiştir (Y.1.HD. 19.04.2005 T., 2005/1331 E.; 2005/4758 K.). Bu karardan anlaşıldığı gibi çevreye zarar veren eylemler için sadece idari para cezasının yeterli olmadığını, adli cezaların da kanun gereği bu suçlarda uygulanması gerektiğine karar vermiştir. Bu uygulama çevrenin korunması açısından önemlidir. Çünkü sağlıklı bir kentleşme için ruhsata aykırı binalar yaparak çevreye zarar veren kişilerin cezalandırılması da gerekmektedir.

Türk Ceza Kanunu'na göre belediye sınırları içinde veya özel imar rejimine tabi yerlerde imar kirliliğine neden olma suçunun oluşacağı, mücavir alanda imar kirliliğine neden olma suçunun oluşmayacağı düzenlenmiştir. Yargıtay da önüne gelen bir uyuşmazlık da bu konuya değinmiştir. TCK'nın 184/4. maddesindeki düzenlemenin içeriğinden kanun koyucunun bilinçli bir tercihle mücavir alanı suç olmaktan çıkardığı görülmektedir. Yüksek mahkeme gerçekte şehirlerin geleceğinin planlandığı bu tür alanların kapsam dışında tutulması önemli bir eksiklik olarak görmüştür. Fakat yorum yoluyla suç ve ceza genişletilemeyeceğinden, TCK'nın 2. ve Anayasa'nın 38. maddelerinde düzenlenen kanunilik ilkesi gereği, eksikliğin yasal düzenleme ile

giderilmesi gerektiğinin değerlendirilmesinden söz ederek kanundaki eksikliği de belirtmiştir (Y.4.CD. 20.03.2014 T., 2012/236431 E.; 2014/8641 K.). Sağlıklı bir çevrenin oluşabilmesi alanlar arasında ayırım yapmadan değerlendirme yapmak gerekmektedir.

Yüksek Mahkeme, suçun oluşması için ruhsatsız yapılan yapıların nerede kaldıklarının çevre yönünden cezalandırılmaları açısından önemli olduğunu, bu hususun da bilirkişiler tarafından tespit edilmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Nitekim bir uyuşmazlıkta, sanık hakkında hazineye ait taşınmaza iskele, bar, disko, şemsiye, havuz, lokanta, yeşil alan ve 2 ünite su sporları yapmak suretiyle tecavüz ettiğinden bahisle dava açılmıştır. Yerel mahkeme ise beraat kararı vermiştir. Yargıtay ise, bilirkişiler eşliğinde keşif yapılarak bu yapıların yapımı için ruhsat gerekip gerekmediği, imar mevzuatı içinde kalıp kalmadığı belirlenmek suretiyle sanığın tecavüz ettiği iddia olunan taşınmazın uygulama imar planı içinde kalıp kalmadığı, tecavüze konu yapıların belediye sınırları içinde veya özel imar rejimine tabi yerde olup olmadığının tespitini tartışmasız şekilde tespitini istemiştir (Y.8.CD. 11.10.2012 T., 2012/13885 E.; 2012/30589 K.).

Yapıların, kurallara uygun olarak yapılmaması birçok şekilde ortaya çıkabilmektedir. Yargıtay kararlarında imar kirliliğinin birçok değişik görünüşünden bahsedebiliriz. Örneğin imar planına aykırı olarak sanığın fazladan kat çıkması (Y.4.CD. 03.02.2009 T., 2009/2711 E.; 2009/1462 K.), ruhsatsız olarak tek katlı konut inşaatı (Y.4.CD. 25.03.2009 T., 2008/9673 E.; 2009/5775 K.), sanığın yapı tatil tutanağına rağmen bina inşaatını bitirmesi (Y.4.CD. 25.02.2010 T., 2009/8687 E.; 2010/3260 K.), sanığın ruhsat almadan konutunu işyerine çevirmesi eyleminin imar kirliliğine neden olmadığı (Y.4.CD. 04.07.2011 T., 2011/12741 E.; 2011/11997 K.), sanığın sigara yasağı nedeniyle müşterilerinin oturacağı örülü yer yapmak eylemi (Y.4. CD. 03.12.2012 T., 2012/16237 E.; 2012/28544 K.), sanığın yanında çalışan işçinin barınması için ana binaya eklenti olarak duvarları tuğladan ve çatısı saç malzemenen oluşan yapı yapması (Y.4.CD. 25.06.2012 T., 2011/12489 E.; 2012/15384 K.), sanığın mevcut konutuna ait çatının bir kısmını kaldırarak teras yapma eyleminin suç oluşturmaması (Y.4.CD. 31.03.2013 T., 2012/18209 E.; 2013/2120 K.), gibi birçok karardan bahsedebiliriz. Yüksek Mahkeme imar yasasının 5. maddesinde belirtilen

bina kavramına önem vermiş, bu maddede belirtilen bina kavramına uymayan yapılarda imar kirliliğine neden olma suçunun oluşmayacağını karara bağlamıştır.

Taşkın inşaatlar da planlı kentleşmenin önünde bir engeldir. Usulüne uygun yapılmayan yapılar imar planlarını da bozmaktadır. Uyuşmazlığa konu olayda da gerçek bir çözüme kavuşabilmek için geniş arazilerde yapılaşmaların doğal şartlara uygun yeni imar planları düzenlenmesi, imar çapları oluşturularak denetim altına alınmasının insan sağlığı yönünden yararlı olduğunu vurgulamıştır (Y.1.HD. 14.05.1992 T., 1990/2885 E.; 1992/6379 K.). İmar planlarının şehirleşmeye olumlu katkıda bulunması için, insan unsurunu ön planda tutulması gerekir.

3194 sayılı İmar Kanunu'nun amacı ülke bütünündeki yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların, plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamaktır. Burada düzenlenen yaptırımlar idari para cezalarını gerektirdiği için adli yargıyı ilgilendiren kararlarına fazla rastlanmamaktadır.

Yine de ulaşabilen bazı kararlar mevcuttur. Örneğin yargılamaya konu olayda, üzerinde çekişme yaratılan binanın yapı ruhsatının ve projelerinin bulunmadığı, kaçak inşa edildiği anlaşılmıştır. Bu durumda mahkemelerce kanunda belirtilen şekilde plansız kentleşmeye sebep olanların cezalandırılmasını istemiştir. Gerekçesinde de imar mevzuatına aykırılık, bu uyuşmazlıkta olduğu gibi, işin başında yapı ruhsatı yani izin alınmadan inşaatın tamamlanması suretiyle ortaya çıkabileceği gibi, işin ruhsat ve eklerine aykırı olarak yapılması suretiyle de ortaya çıkabileceğini vurgulamıştır. İmar Kanunu'nun emredici hükümlerine aykırı biçimde inşa edilmiş, kaçak bina veya ruhsatına aykırı bölüm ile ilgili yasaya aykırılık giderilmeden mahkemelerden yıkım dışında eksik veya fazla işler bedeli, tescil ya da hukuki yarar söz konusu olsa bile mülkiyet tespiti istenemeyeceğini belirtmiştir (Y.HGK. 17.11.1999 T., 1999/15,653 E.; 1999/965 K.). Yüksek mahkeme kanunları uygulamakla görevli mahkemelere İmar Kanunu'na aykırılıkların istisnasız bir şekilde cezalandırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Yargılamaya konu bir olayda da, arsa payı karşılığı inşaat yapım sözleşmesinin feshi sonucu imara aykırı ve kaçak olarak yapılan binanın yıkılması istenmiştir. Yerel Mahkeme ise davanın reddine karar verilmiştir. Fakat bu husun doğru olmadığına Yargıtay karar vermiştir. Çünkü imar kirliliğine neden olan ve kentleşmeye olumsuz bir şekilde katkı sağlayan inşaatın yıkımı taraflarca istenebileceğini ve imara aykırılığında

kamu düzeninden olduğunu da kararında tespit etmiştir (Y.15.HD. 02.05.2012 T., 2011/2215 E.; 2012/2940 K.). Bir başka uyuşmazlıkta ise, itiraz edenin arka cephesinde bulunan ve kamuya terk edilmesi gereken yeşil alanı tel örgüyle çevirerek bina kullanım alanına dâhil edilmesini ise İmar Kanunu'na aykırı bulunmamıştır (Y.7.CD. 18.10.2000 T., 1999/12153 E.; 2000/13167 K.).

775 sayılı Gecekondu Kanunu'nda plansız kentleşmeye aykırı eylemler cezalandırılmaktadır. Örneğin, sanığın kendisine ait olmayan arsaya ve arsa önünden geçmekte olan yola baraka yapmak suretiyle tecavüzde bulunması (Y.7.CD. 15.03.2007 T., 2004/8209 E.; 2007/1681 K.), sanığın hazine arazisine bina yaptırması (Y.7.CD. 05.11.2009 T., 2008/3533 E.; 12522/2009 K.), sanığın belediyeden izin ve ruhsat almadan inşaat yapması (Y.7.CD. 08.04.2009 T., 2009/5286 E.; 4305/2009 K.) gibi birçok kararı mevcuttur. Bu kanunda yer alan yaptırım hükümleri de genel anlamda idari yargının konusunu oluşturmaktadır.

6.6. İdarenin Çevreye Verdiği Zararlara İlişkin Yargıtay Kararları

Toplumda bulunan tüm kişiler hukuk karşısında eşit haklara sahiptir. Herkes birbirine karşı, bu hakları ileri sürme hakkına sahiptir. Bu şekilde bireyler arasında tamamen kendi hür iradelerine dayanarak aralarında yaptıkları anlaşma ile ilgili haklarını veya haksız fiil karşısında uğramış oldukları zararların tazminine yönelik ilişkileri düzenleyen hukuka, özel hukuk denir. Türkiye'de bu alanı düzenleyen başlıca kanunlar ise Medeni Kanun, Borçlar Kanunu ve Ticaret Kanunudur.

Örneğin davacı tarafından açılan davada, davalının denizi doldurmasıyla koy meydana geldiği ve bu koyda yosun ve sağlığa zararlı maddelerin toplandığını deniz suyunun pis kokulu ve siyah renk olduğunu iddia ederek bu tehlike ve zararın giderilmesini istemiştir. Yerel mahkeme ise bu davanın ispatlanamadığı gerekçesiyle davayı reddetmiştir. Yargıtay ise bu kararı doğru bulmayarak davalının bu eyleminin olağan hoşgörü ve tahammül sınırlarını aşp aşmadığının tespitini istemiştir. Ayrıca doldurma sonucu birikinti, koku, kirlilik gibi yönlerden çevreye zarar verip vermediğinin tespitini isteyerek çevreye olan duyarlılığını da gösteren bir karardır (Y.1.HD. 22.12.1978 T., 1978/11639 E.; 1978/13491 K.).

Bir başka uyuşmazlıkta ise taraflar arasında çevre kirliliği dolayısıyla meyveli ağaçlardaki ürün düşüklüğü dolayısıyla uğranılan zararın giderilmesi istenmiş yerel mahkeme de davayı kabul ederek tazminat ödenmesine karar vermiştir. Yüksek

Mahkeme ise bu kararı doğru bularak çevre kirliliğinin canlılara zarar verdiğini kabul etmiş fakat tazminatın yanlış hesaplandığını kabul etmiştir (Y.4.HD. 22.12.1997 T.,1997/8019 E.; 1997/12296 K.).

Hangi eylemlerin çevre zararına neden olduğunun bilimsel gerekçelerle tespiti Yargıtay tarafından karaların temyiz incelenmesinde istenmektedir. Nitekim yargılamaya konu bir olayda davacı, davalı tarafından işletilen termik santralden baca gazlarıyla birlikte çevreye yayılan küller nedeniyle, taşınmazın üzerine yanmış kömür küllerinin çöktüğünü, bu küllerin yağın yağmur ile toprağa karışarak topraktaki verimi düşüren ağır metallerden olan nikel metali oranını artırdığını ve bunun sonucunda tarım arazisi vasfının yitirilerek verim kaybına neden olduğundan uğranılan maddi zararın tazminini istemiştir. Yargıtay ise uyuşmazlığın çözümünde uzman bilirkişilere başvurularak sağlıklı bir sonuca varılabilmesi dava konusu taşınmazın toprak yapısının araştırılmasını, tarım toprağı özelliğini kaybedip kaybetmediğinin kesin bir şekilde tespit edilmesine karar verilmiştir (Y.4.HD. 22.01.2009 T., 2009/2161 E.; 2009/774 K.).

Milli parklara kültür ve tabiat varlıkları başlığında değinmiştik. Yargıtay önüne gelen uyuşmazlıkta milli park ve doğal sit alanı sayılan göl yatağında ekim yapmanın doğal yapıyı ve ekolojik dengeyi bozduğunu kabul etmiştir. Milli parklarda yapılan bu eylemlerin kanal açmak, sazlıkları yakmak suretiyle doğal yapıyı bozduğu ve böylece ekim alanlarının genişletmeye sebep olduğuna karar vermiştir(Y. 4. HD. 13.04.2009 T., 2009/10251 E.; 2009/5425 K.).

Yargılamaya konu bir başka olayda ise, davacının meydana gelen deprem felaketinden ayrı olarak gaz sızıntısından dolayı güvensizlik ve sağlık sorunları yaşadığı, çevredeki insanlar haricinde diğer bütün canlıların gazdan ölmesi sonucu yapılan uyarıyı gözeterek bölgeyi terk etmek zorunda kaldığı, bu haliyle fiziki ve sosyal kişilik değerlerinin zarar gördüğünü iddia ederek tazminat davası açmıştır. Yerel mahkeme ise davayı reddetmiştir. Yüksek Mahkeme ise, bu tehlikeli tesisin maliki olan davalının tesisin yanlış yapılmasından veya muhafazasındaki kusurdan dolayı sorumlu olduğunu, tesisini tekniğin gerekli kıldığı koşullara ve böyle bir deprem nedeniyle doğabilecek zararların önlenmesi gözetilerek yaptığı takdirde davaya konu zararın olmayacağını kabul etmiştir. İnsan sağlığına ve dolayısıyla çevreye verilen zararlarda tehlike sorumluluğunun olduğunu ve çevrenin bu sorumlulukla korunmasının da önemlidir (Y.4.HD. 01.06.2004 T., 2004/14559 E.; 2004/70027 K.).

Kişilerin mülkiyet hakkı, mutlak haklar dediğimiz haklardan olup herkese karşı ileri sürülebilir. Fakat bu hakları kullanmakta sınırsız değildir. Medeni Kanunu'nun 737. maddesi gözetildiğinde herkes, taşınmaz mülkiyetinden doğan yetkilerini kullanırken ve özellikle işletme faaliyetlerini sürdürürken komşularını olumsuz şekilde etkileyecek taşkınlıktan kaçınmakla yükümlü olduğuna ilişkin hükme yer verilmiştir. Bu sebeple mülkiyet hakkı kullanılırken komşuluk haklarına ve çevreye zarar vermek kabul edilebilir bir durum değildir. Yargıtay, önüne gelen bir olayda davalı şirketçe yaptırılan fabrika ve depo binasının, duman, buğu, kurum, toz, koku çıkartarak rahatsızlık yaratıp yaratmadığının Çevre Kanunu hükümleri de gözetilerek belirlenmesine bu hakkın sınırsız bir şekilde kullanılmayacağına karar vermiştir (Y.4.HD. 27.05.2004 T., 2004/14822 E.; 2004/6849 K.).

Çevreyi kirletenler ve ona zarar verenler, sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan, kusur şartı aranmaksızın sorumlu olacakları 2872 Sayılı Çevre Kanunu'nda belirtilmiştir. Davaya konu olayda ise davalı Karayolları, Gaziantep Kömürler yolunun kaplama işinin yapılmasını sözleşmeyle diğer davalı taşeron şirkete vermiştir. Bu şirket ise taş kırma elek tesislerinde eleme sırasında çıkan tozlar ve sıcak karışım sırasında meydana gelen is ve dumanlarla tarım arazisi üzerinde çevreyi kirleterek davacıya zarar vermiştir. Burada kamu kurumu çevreyi dolaylı olarak kirleten tüzel kişi durumundadır. Bu olayda Yüksek Mahkeme, kirletenin kamu yararına gibi kavramlardan tamamen bağımsız nitelikte olduğunu ve Çevre Kanunu'nun çevrenin kirlenmemesi hususunda uygulanması gereken kurallarının, tüm özel ve kamu tüzel kişileri bağlayıcı nitelikte olduğuna karar vermiştir. Böylelikle kamu kurumunun tazminattan sorumlu olduğuna karar vermiştir. Yargıtay'ın olayı bu şekilde kabulü, çevrenin korunması açısından önemlidir. Çünkü çevreye zarar veren kim olursa olsun ayırım yapılmaksızın cezalandırılması ekolojik dengenin uzun süreli kullanabilmesi açısından önemlidir (Y.4.HD. 29.02.1989 T., 1989/7660 E.; 1989/1046 K.).

Bu olaya benzer bir şekilde davacılar taşınmazlarına, davalıya ait petrol boru hattında meydana gelen iki ayrı patlama nedeniyle akan petrolden zarar gördüklerini belirterek uğradıkları zararın ödetilmesini istemişlerdir. Yerel mahkeme ise iddia edilen zararın terör örgütünün Irak-Türkiye petrol boru hattına düzenledikleri sabotaj nedeniyle meydana geldiğini, olayda nedensellik bağının kesildiği, davalının zarardan sorumlu tutulamayacağı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir. Yargıtay ise bu

hususun doğru olmadığını belirtmiştir. Çünkü somut olayda, davalı şirketin bakım ve gözetimi altında bulunan petrol boru hattında böyle olayların ortaya çıkmaması için alınması gerekli önlemleri almayarak gerekli dikkat ve özeni göstermemesi sebebiyle, boru hattının maliki olarak yol açtığı zararlardan kusursuz sorumludur. Olaya neden olan patlamanın terör saldırısı sonucu gerçekleşmesi davalının sorumluluğunu ortadan kaldırmayacağına karar vererek çevresel kirlenmenin önlenerek tarım arazilerinin yeniden kazanılması için tazminatın ödenmesine karar vermiştir (Y.4.HD. 13.07.2009 T., 2009/13444 E.; 2009/9343 K.).

Bazı durumlarda da, menfaatlerin yarışması söz konusudur. Örneğin davacı tarafından açılan davada komşu taşınmazda bulunan ağaçların taşınmazına zarar verdiğini belirterek ağaçların kaldırılmasını istemiştir. Yerel mahkeme ise bilirkişilerin raporunda ağaçların dal ve kökleri nedeniyle davacı taşınmazına zarar vermediğinin tespiti üzerine davanın reddine karar vermiştir. Fakat Yüksek Mahkeme, aynı bilirkişilerin ekonomik ömrünü tamamlamış, 18-20 metre boyundaki 50-55 yaşlarındaki ağaçların her an yıkılma tehlikesi taşıdığını, bunun her iki taraf içinde can ve mal güvenliğini tehdit ettiğini de raporlarında bildirmeleri sebebiyle komşu malikin can ve mal güvenliğini tehdit eden tasarruf hakkının kısıtlanmasının olanaklı olduğunu belirtmiştir. Yani, kamu yararı burada insan hayatı açısından değerlendirilmeli, çevre için tehlike oluşturan ağaçların kesilmesinin öncelikli olduğu kabul edilmelidir (Y.14. HD. 12.05.2006 T., 2006/4167 E.; 2006/5596 K.).

Yargılamaya konu bir başka olayda, davacılar, davalı tarafından siyanür kullanılarak işletilmekte olan altın madeninden çevreye yayılan siyanürden dolayı siyanürün zararlı sonuçlarına uğradıklarını, aynı günlerde çevrede yaşayan birçok insanın aynı biçimde zarar görmesi üzerine kanlarındaki siyanür oranını laboratuarlara ölçtüklerini ve ölüm tehlikesi atlattıklarını belirterek tazminat isteminde bulunmuşlardır. Yerel mahkeme davayı kabul etmemişse de Yargıtay siyanürün davacıların sağlığı üzerine olumsuz etkisi olup olmadığı ve bunun davalı şirketin siyanür kullanarak altın madeni işletmesinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı konusunda uzman bilirkişilerden rapor alınıp sonucuna göre karar verilmesi gerektiğini kabul etmiştir (Y.4.HD. 19.11.2009 T., 2009/442 E.; 2009/13091 K.).

Çevreye zarar veren eylemler çok çeşitlidir. Örneğin davalıya ait çırçır fabrikasından çıkan elyaf parçalarının davacıya ait bahçedeki meyve ağaçlarına verdiği

zarar (Y.4.HD. 25.06.2009T., 2009/7203 E.; 2009/8561 K.), termik santralden çevreye yayılan atıklar nedeniyle, santrale yakın taşınmazların tarım toprağı özelliğini kaybetmesi (Y.4.HD. 04.12.2008 T., 2008/11476 E.; 2008/15092 K.), çirkin görüntü arz eden hayvan barınakları (Y.4.HD. 13.11.2008 T., 2008/3957 E.; 2008/13903 K.), davacıya ait kavak ağaçlarının kendi rızası haricinde belediyece kesilmesi (Y.4.HD. 24.12.2007 T., 2007/2820 E.; 2007/16158 K.), komşuluk hukukunun olağan hoşgörü sınırlarını aşacak şekilde güvercin, tavuk ve köpek besleyerek çevresel sağlığa zarar vermesi (Y.14.HD. 09.10.2006 T., 2006/9194 E.; 2006/10548 K.), hafriyat çalışmaları nedeniyle davacılara ait taşınmazda bulunan sekiz adet zeytin ağacının zarar görmesi (Y.4.HD. 21.01.2002 T., 2002/9606 E.; 2002/555 K.), maden sahasından izinsiz kum alınması (Y.4.HD. 08.02.2001 T., 2001/10083 E.; 2001/1215 K.), davalı işletmenin yığıdığı hafriyat nedeniyle yakındaki çayın yatak değiştirerek tarlaların kullanılamaz hale gelmesi (Y.4.HD. 10.07.2000 T., 2000/4297 E.; 2000/6723 K.), davacının taşınmazına kum, çakıl gibi malzeme dökülerek tarım alanı özelliğini kaybetmesi (Y.4.HD. 19.06.2000 T., 2000/5698 E.; 2000/6050 K.), gibi eylemler çevreye zarar vermesi sebebiyle mahkemelerin önüne gelmiştir. Yüksek Mahkeme de bu tür eylemlerin kişi haklarına ve dolaylı olarak da çevreye zarar verdiğini kabul ederek ortaya çıkan zararların giderilmesine karar vermiştir.

Bunun dışında, ekolojik dengenin devamında değişmez bir yere sahip hayvanları koruyan hükümlerde kanunlarımızda yer almaktadır. Yargılamaya konu olayda, davalı yurt dışına çıkmak üzere sınır kapısından geçiş yaptığı sırada üzerinde altı adet şahin kuşu ile yakalanmıştır. Av komisyonu kararlarına aykırı davranmış olması sebebiyle tazminat istenmesine rağmen yerel mahkeme bu kuşları davalının yakalamamış olması sebebiyle dava reddedilmiştir. Yargıtay ise, Merkez Av Komisyonu Kararına atıf yaparak koruma altındaki hayvanların av yasağı yanında, bulundurma ve başka yere nakledilmeleri de yasaklandığını belirtmiştir. Bu durumda üzerinde yakalanmış olan kuşları kendisi avlamamış olsa bile bunları yurtdışına nakil için taşımış olan davalının da olay tarihinde yürürlükte bulunan av komisyonu kararlarına aykırı davranmış olduğundan tazminat ile sorumlu olduğuna karar vermiştir (Y.4.HD. 28.09.2009 T., 2009/13956 E.; 2009/10248 K.).

Yargılamaya konu bir başka olayda ise, avlanması ve beslenmesi yasak olan kuşları evinde besleyen kişinin tazminatla sorumlu olduğuna hükmetmiştir (Y.4.HD.

12.02.2009 T., 2009/7035 E.; 2009/1914 K.). Benzer bir olayda da davalının evcil hayvan işiyle uğraştığını belirttiği yerde kızıl şahin ve tilki yavrusu bulundurduğu belirlendiğine göre davalının Kara Avcılığı Yasası ve bu Yasa'nın verdiği yetkiye dayanılarak yayımlanan Merkez Av Komisyonu Kararı'na uygun davranmayan davalının tazminat ile sorumlu tutulması gerektiğini belirtmiştir (Y.4.HD. 28.02.2008 T., 2008/5902 E.; 2008/2556 K.).

İnsan sağlığına etki eden eylemlerde tazminat istemine konu olmuştur. Örneğin davalı şirket tarafından imal edilen rakı içerisinde bulunan böcek ölüsü nedeniyle tiksinti duygusunun oluştuğu ve sağlığının da tehlikeye düşürüldüğü ileri sürülerek manevi tazminat isteminde bulunulmuş yerel mahkemece bu dava kabul edilmiştir. Yüksek Mahkeme ise kişilerin bedensel ve ruhsal tamlık ve yaşam ile neşe gibi insanın insan olmasından güç alan varlıkların korunması gerektiğine karar vererek yerel mahkemenin kararını onamıştır (Y.HGK. 17.06.2009 T., 2009/4,234 E.; 2009/260 K.).

Su insan hayatı için vazgeçilmezdir. Suların hakkaniyetli bir şekilde paylaşılması, hem insanların ihtiyacının eşit bir şekilde karşılanması hem de doğal kaynakların korunması açısından önemlidir. Yargıtay'ın da bu konuda bazı kararları vardır.

Yargılamaya konu uyuşmazlıkta, davacı belediye, il özel idaresine ait suyu kullanmaktayken sözleşmenin feshedilmesi ile suyu kullanmadığı anlaşılmıştır. Dava konusu suyun genel su niteliğinde olduğu, yani kimseye ait olmayan insanların kullanımına sunulmuş olduğu, genel sulardan herkesin kadim ve öncelik haklarını ihlal etmemek koşulu ile faydalı ihtiyacı oranında yararlanabileceği ilkesi bulunmaktadır. Kısacası bu sulardan öncelik hakkına dayanarak gerekli olan ihtiyacı kadar kullanabilir. Yargıtay ise bu sorunu adil bir şekilde çözmek için çözüm yolu göstermiştir. Dava konusu suda, davacının bir hakkı olup olmadığını, tarafların faydalı ihtiyaç oranları ve bu sudan daha önce yararlanan çiftliklerin korunabilir hakları, sudan yararlanma oranları, her iki tarafın talebinin de karşılanıp karşılanamayacağını tespitini istemiştir. Bu şekilde kullanım tarafların ihtiyacını karşılayarak diğer su kaynakların boşuna kullanmasını engelleyecektir (Y.3.HD. 26.06.2008 T., 2008/9446 E.; 2008/11831 K.).

Bir başka olayda ise, davacı sulama ve içme amaçlı olarak kullandığı kaynak suyuna davalı belediyenin kanal kazmak suretiyle müdahale ettiğini belirterek bu müdahalenin önlenmesini istemiştir. Davalı belediye ise, hazineye ait taşınmazdan çıkan kaynak sularının mevcut yola zarar vermesi nedeniyle davacının hak iddia

edemeyeceğini belirterek davanın reddini istemiş yerel mahkeme de aynı gerekçeyle davayı reddetmiştir. Yüksek Mahkeme ise, bu gerekçeyi doğru bulmayarak dava konusu kaynak sularının ait taşınmaz içerisinden çıktığı ve genel su niteliğinde olduğunu, genel sulardan da herkes, kadim ve öncelik haklarını ihlal etmemek koşulu ile faydalı ihtiyacı oranında yararlanabileceğini ifade etmiştir. Yani sulardan herkesin hakkaniyetli ve çevreye yararlı bir şekilde kullanılmasına öncelik vererek kararlarında bu husus vurgulanmıştır (Y.3.HD. 23.06.2008 T., 2008/10558 E.; 2008/11681 K.).

Ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olduğu düşünüldüğünde, kıyılar da çevre korumasında önemli yer tutmaktadır. Kıyılar devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerden olup, denetim ve gözetim hakkı öncelikle devlete aittir. Kıyılar, ortak hazinemiz olduğundan menfaat gözetilmeksizin korunmalıdır. Yargıtay da, davacı tarafından, devletin hüküm ve tasarrufu altında olan kıyıya davalı tarafından yapılarak üçüncü kişilere kiralanmış beş adet büfenin Kıyı Kanunu Yönetmeliği'nin 13. maddesine aykırı inşa edildiklerini ileri sürerek yıkılmalarını doğru bularak yerel mahkemenin kararını onamıştır (Y.1.HD. 14.05.2008 T., 2008/4191 E.; 2008/6123 K.). Bir diğer olayda ise kıyı niteliğinde yerlerden sayılan kumluğa davalının karadan denize doğru demir parmaklık yaparak kamunun denizden yararlanmasına engel olduğunu kabul ederek bu demir parmaklıkların kaldırılmasını istemiştir (Y.1.HD. 24.01.2002 T., 2002/90 E.; 2002/528 K.).

Gürültü kirliliği, Türk Ceza Kanunu'nda suç olarak düzenlendiği gibi bu sorundan kaynaklı uyuşmazlıklar tazminat konusu da olmaktadır. Yargıtay'ın önüne gelen olaylarda da gürültünün tahammül sınırlarını aştığının tespiti halinde maddi ve manevi tazminat taleplerinin kabulüne karar vermiştir. Örneğin hastanenin ısıtma, soğutma ve havalandırma sisteminin gürültü ve görüntü kirliliği oluşturması (Y.1.HD. 20.01.2004 T., 2003/12431 E.;2004/182 K.),komşu meyhanenin kapı ve pencerelerinin davacıların binasına bakması ve gürültü ile pis kokunun ortaya çıkması (Y.1.HD. 18.02.2002 T., 2001/1500 E.; 2002/2021 K.), komşu pastanede mevcut makinelerin çıkarttığı gürültü (Y.HGK. 22.04.1992 T.,1992/ 5,202 E.; 1992/259 K.), davalının işyeri olarak kullandığı bağımsız bölümdeki makinelerin çalışması sırasında çıkardıkları gürültünün diğer bağımsız bölümlerde oturanlara rahatsızlık verecek boyutlarda olmasını (Y.18.HD. 13.06.2005 T., 2005/5044 E.; 2005/6179 K.) tazminat için yeterli kabul ederek bu zararların eski hale getirme veya tazminatla giderilmesini sağlamıştır.

7. SONUÇ

Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı, 1982 Anayasası'nın 56. maddesinde anayasal bir hak olarak düzenlenmiştir. Çevre hakkı sınır tanımayan bir haktır ve bütün insanlığın ortak yaşam alanında ileri sürülebilir. Çevrenin korunması olgusu da bu hakla doğrudan ilgilidir. Doğal bir çevrenin olmadığı durumlarda, ileri sürülebilecek bir çevre hakkından da bahsedemeyiz. Bu sebeple çevre, aslında günümüz toplumlarının en önemli ve ortak sorunlarından birini oluşturmaktadır. Çevre, canlıların yaşamları boyunca birbirleri ile etkileşim içerisinde buldukları ve yetiştikleri ortamı ifade ettiğine göre, çevrenin dış etkilerden korunması da ancak ortak hareket etmek suretiyle mümkündür.

Çevre sorunları, sanayi devrimi sonrası giderek artmaya başlamıştır. Bu artış, kendisini çevresel farkındalık olarak göstermiştir. Çevre hukuku, denilen yeni bir hukuk disiplini de işte bu aşamada ortaya çıkmıştır. Çevre hukukunun ortaya çıkmasıyla bu hukuk disiplininin temeli olan çevre hakkının, ileri sürülebilir olması kolaylaşmıştır. Çevre hukukunun öneminin artması, aslında sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının hukuksal anlamda ileri sürülmesinden kaynaklıdır. Çevre hakkının hukuksal anlamda ileri sürülmesi, ulusal hukukun çevreyi koruyan kurallar içermesi ile mümkündür. Çevreyi koruyan kurallar etkin ve caydırıcı bir şekilde düzenlenmeli, vatandaşlar ve kamu birimlerince çiğnenmemeli, hukukun üstünlüğünü sağlama açısından da etkili yargı yollarının tüm bireylerin kullanımına açık tutulması gerekmektedir. Türkiye'de çevre hukuku ile ilgili gelişmeler 1970'li yıllardan sonra oluşmaya başlamış ve özellikle Çevre Kanunu ile birlikte birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Buna rağmen, çevre sorunlarının ortaya çıkardığı zararlar, gün geçtikçe artmakta ve Türkiye de bu sorunlara çözüm bulmak için yeni yollar denenmektedir.

Türkiye'de çevreyle ilgili birçok uyuşmazlık, adli ve idari yargı organlarının önüne gelmiştir. Bu çalışmada, adli yargının temyiz makamı ve aynı zamanda yüksek yargı organı olan Yargıtay'ın önüne gelen uyuşmazlıklarda, çevre ile ilgili verdiği kararların çevrenin korunmasına katkısı tartışılmaya çalışılmış sonucunda çeşitli bulgulara, önerilere ve sonuca ulaşılmıştır. Öncelikle bu bulguların neler olduğu ortaya konulmuştur.

Türkiye'de çevrenin daha sorun olarak görülmeye başlamadığı yıllardan önce de o dönemin çevre sorunlarını çözmeye yetecek hükümler mevzuatımızda bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet dönemine kadar birçok yasal düzenleme hukuksal mevzuatımıza girmiş olmakla birlikte, bu düzenlemelerle çevre sorunlarını gidermek amaçlanmamıştır. Çevre sorunları dışında çeşitli uyuşmazlıklar çözülmeye çalışmıştır. Kişilerin arasındaki uyuşmazlıklar çözüldükçe çevreyi ilgilendiren bazı sorunlar da kendiliğinden çözülmüştür. Fakat birtakım düzenlemeler de sadece çevreyi ilgilendirmektedir. Örneğin 1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu'nda çevre ile ilgili yaptırımlar, bizim şu anda yürürlükte bulunan Çevre Kanunu hükümlerinin yaptırımlarından da ağır olduğu görülmektedir. Buradaki yaptırımlar, hapis cezasını da içermekteyken Çevre Kanunu'nda hapis cezası istisnai olarak düzenlenmiştir.

Osmanlı dönemi anayasalarında çevre konusunun düzenlenmediği görülmektedir. Fakat 1961 Anayasa'sında çevre kavramı olmasa da çevreyi korumaya yönelik birçok düzenlemeye yer vermiştir. Bu sebeple çevre hakkının ilk temelleri, bu Anayasa ile atılmış olduğu kabul edilebilir. Bu dönemdeki çevresel mevzuatta, genellikle, kıyıda ve köyde ortaya çıkan çevre sorunlarının çözümüne yer verilmiştir. Fakat sanayileşmenin ülkemizde 1970'li yıllarda yoğunluk kazanmasıyla, başta çevre kirliliği olmak üzere sanayi ve endüstri merkezlerine doğru çarpık kentleşme olgusu da giderek hızlanmıştır. Çevreyi konu alan ilk yasal düzenlemenin Köy Kanunu olması sebebiyle ülkemizde köylerden başlayan çevrenin hukuken korunması ve denetim altına alınması amaçlanmıştır. İncelenen Yargıtay kararlarında da kırsal çevre sorunlarının çözümüne yönelik kararlar verildiği anlaşılmaktadır.

Çevrenin Cumhuriyet döneminde hukuksal yönden korunması, o tarihlerde yürürlükte bulunan Medeni Kanun, Borçlar Kanunu ve Ceza Kanunu aracılığıyla olmuştur. Toplumsal düzende, insanların barış ve güven duygusu içerisinde adaletli bir şekilde yaşamasını amaçlayan ve genel kapsamlı olarak değerlendirilen bu kanunlarda, çevre sorunlarına dolaylı olarak çözümler içeren düzenlemeler bulunmaktadır. Türkiye'de çevreyi korumayı doğrudan ilgilendiren düzenlemeler yapıncaya kadar, çevre sorunlarının büyük kısmı bu kanunlar aracılığıyla çözülmeye çalışılmıştır. Bu yasal düzenlemelerin asıl amacının çevrenin korunması olmaması sebebiyle, çevreyi korumaya yönelik hükümlerin tam olarak etkili olduğunu söylemek mümkün değildir. Eski tarihli Yargıtay kararlarında da çevreyi ilgilendiren olaylar daha çok komşuluk hukuku ve kişiler arasındaki uyuşmazlıklar açısından uygulama olanağı bulmuştur. Kanunların yürürlükte olduğu yıllarda savaşımlardan çıkılması, varoluş savaşı

ve ekonomik zorluklar ile günümüzde yaşandığı kadar yoğun bir şekilde çevre kirliliğinin yaşanmaması sebepleriyle, çevre ile ilgili özel düzenlemelere de yer verilme ihtiyacı hissedilmemiştir.

Kanunların yürürlükte oldukları sırada yerel mahkemeler ve Yargıtay, çevreyle ilgili sorunlarda, bazen doğrudan, bazen de yorum yolu ile çözüme ulaşmaya çalışmışlardır. Bu kararlar, her ne kadar basit çevre sorunlarının çözümü için geçerli olsa da çevreye geniş zararlar veren sorunların çözümünde etkili olamadığı belirlenmiştir. Buna ek olarak genel kanunlarda yer alan yaptırımlar, caydırıcı bir niteliğe sahip değildir. Genellikle yol gösterici özelliğe sahiptir. Bu sebeple Yargıtay, çevreyi korumaya yönelik kararlar vermeye çalışmışsa da düzenlemenin etkili olmaması sebebiyle bu düzenlemelere bağlı verilen kararların da çevreyi etkili bir şekilde koruduğunu söyleyemeyiz.

Çevrenin hukuksal yönden korunması için, o sorunun bir uyuşmazlık haline gelip yargı organlarının önüne gelmesi aslında bir ön koşuldur. İncelediğimiz Yargıtay kararlarında, söz konusu çevre sorunları bir uyuşmazlık haline gelmiş ve Yargıtay da bunlara yerel mahkemelerle birlikte bir çözüm yolu bulmaya çalışmıştır. Fakat toplumumuzda, insanların hukuk aracılığıyla haklarını koruması son yıllarda giderek artmakla birlikte, Cumhuriyetimizin kurulmasından itibaren ele alındığında, sıkça başvurulan bir yol olmadığı söylenebilir. Bireylerin etkili bir şekilde dava hakkını kullanabilmesi için, bu konuda bir isteği ve bilinci olmalıdır.

İncelenen Yargıtay kararlarında, özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında, yargı organlarının çeşitli çevre sorunlarına nasıl yaklaştığını tam olarak tespit etmek mümkün değildir. Çünkü ortaya çıkan çevre sorunlarının çeşitliliğinin büyük bir kısmı yargı makamlarına yansımadağı için yargı organlarının da nasıl karar aldığı, çevreye hangi bakış açısı ile baktığı anlaşılammaktadır. İncelenen Yargıtay kararlarında ise genel itibariyle çevre lehine kararlar verildiğı görülmektedir.

Çevre sorunları gitgide fazlaşmasına rağmen, bu sorunların çözümü için yargılama makamlarına başvurulmadığı da gözlemlediğimiz diğere bir gerçektir. Bireylerin bu isteksizliği altında yatan sebepler genel olarak uyuşmazlıkların uzun süre içerisinde çözülmemesi ve dava açılması sırasında çeşitli masrafların yapılması olarak değerlendirilebilir. Yargıtay kararlarının bir kısmında, seri dava denilen yani aynı

kişi tarafından birden fazla açılan davalar olması, dava çeşitliliğinin de azalmasına ve aynı kararların verilmesine yol açtığı belirlenmiştir.

Türk hukuk mevzuatında çevre hakkının anayasal düzenlemelerde tam olarak yer alması, 1982 Anayasası ile olmuştur. Sanayileşmiş ülkelerde yaşanan çevre sorunları ile bağlantılı olarak, ülkemizde de çevre hakkının Anayasaya girip anayasal bir hak olması sonucunu doğurmuştur. Anayasal bir hak olan çevre hakkının aynı zamanda çevrenin korunması açısından idareye ve bireylere bu konuda bir ödev yüklediği de açıktır. Bireylerin, yargı organlarında çevre haklarını kullanırken, aslında çevreyi korumak amacıyla bu haklarını kullanmadıkları incelenen Yargıtay kararlarından anlaşılmaktadır. Yargıtay'ın eski tarihli kararlarında konusu ve talebi çevre olmayan konularda, dolaylı olarak çevrenin korunmasına katkı veren kararlarının da olduğu görülmüştür.

Çevrenin korunması ile ilgili kararlarda insan yaşamı ile ortaya çıkan zarar arasında, bağ kurulması zorunludur. Örneğin bir fabrikanın ticari faaliyetinden dolayı çevreye verdiği zarar ile yine bir baz istasyonunun sinyal bilgilerini vatandaşların kullanımına daha iyi sunmak için insanların yaşam alanlarına baz istasyonları yerleştirmeleri arasında kamu yararı ile insan yaşamı arasında bir çelişki olduğu görülmektedir. Kamu yararı sonucu ortaya çıkan zararın kapsamı ve zararları tam olarak belirlenebilmelidir. Buna benzer olaylarda Yargıtay genel itibariyle insanların sağlıklı yaşamını, diğer menfaatlere tercih ettiği görülmektedir. Fakat bazı kararlarında, özellikle zararın ortaya çıktığını kabul etmek için bireylerin ortaya çıkan zararlarını kesin bir şekilde ispat zorunluluğu getirdiği de anlaşılmıştır.

Çevrenin etkili şekilde korunması için yerel mahkemelerinin doğru ve hızlı karar vermesi gereklidir. Vatandaşlar uyuşmazlıklarını ilk önce yerel mahkemelerin önüne götürmekte, bu kararın taraflarca doğru bulunmaması durumunda ise temyiz mahkemesi olan Yargıtay devreye girmektedir. Bu süreç çevrenin hukuksal yönden korunmasını uzatmaktadır. Yerel mahkemelerin isabetli ve hızlı karar vermemesi durumunda ise, Yargıtay yerel mahkemelerin kararını bozması üzerine bu süre daha da uzamaktadır. Buna bağlı olarak bireylerin haklarını almaları sürecinin de uzayacağı ortadadır. Bu sebeple Yargıtay kararları, yerel mahkemelerin doğru ve hızlı karar almasında yol gösterici kararlar vermesi açısından da önemlidir. İncelenen Yargıtay kararlarında, son yıllarda verilen kararlarda daha fazla olmak üzere, yerel mahkemelere suçun nasıl oluşacağını, suçun oluşmasına etki eden sebepleri ve suçla ilgili uygulanması gereken

mevzuatı ayrıntılı bir biçimde belirttiği görülmektedir. Böylelikle yerel mahkemelerin örnek kararları araştırarak benzer olaylarda doğru kararlar vermesine olanak sağlamaktadır.

Çevreyi ilgilendiren yasal düzenlemeler incelendiğinde, bu kuralların genel itibariyle çevre kirliliğini önleyici nitelikte değil de onarıcı bir etkiye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Çevre ile ilgili yasal düzenlemelerin asıl amacının, zararın giderilip eski haline döndürülmesi olmalıdır. Yargıtay verdiği kararlarda genelde yapılan eylemle ortaya çıkan zararın giderilmesini sağlamıştır. Eski hale getirme hususunda da karar verdiği görülmekteyse de, kanunların yetersiz olması ve bu isteğin talebe bağlı olması sebebiyle etkili olmadığı anlaşılmıştır.

Çevre sorunlarının çözümünde izlenecek politikalar önemli olmakla birlikte, bu politikaların sunucu olan yasal düzenlemelerin de istikrarlı bir şekilde uygulanması esastır. Mevzuatta yapılan sürekli değişiklikler, uygulama makamında olan yargılama erklerini uyumsuzluğu çözüme konusunda çaresiz bırakmaktadır. Yerel mahkemelerin o anda yürürlükte bulunan yasal düzenlemeler sunucu verdiği kararlar, temyiz aşamasında kanunların değişmesi sebebiyle Yargıtay'ın esas incelemesinden geçmeden kanun değişikliği sebebiyle geri gönderilmektedir. Bu tezin yazma aşamasında da bu değişiklikler yüzünden incelenemeyen birçok karar bulunmaktadır. Uyuşmazlığı çözmek için harcanan emek, zaman ve masraflar kanun değişikliği yüzünden boşa gittiğinden bu durum, mahkemelerin doğru ve hızlı karar vermesini engellemektedir. Buna bağlı olarak mevcut durum, Yargıtay'a da yansiyarak dosyaların yığılmasına sebep olmaktadır. Çevreye verilen zararların eski hale getirilememesi tehlikesi de göz önüne alındığında, uyuşmazlıkların çözüme ulaşması daha da uzamaktadır.

Çevre sorunlarından son zamanlarda en dikkat çekenlerinden bir de, çarpık kentleşmedir. Özellikle gecekondulaşma, çıkarılmış olan özel yasalara rağmen, tam olarak önlenememiştir. Yargıtay kararlarında da özellikle bu sorunla ilgili önemli kararlara ulaşılamamıştır. Yargı kararlarının olmamasının en önemli sebebi ise, özellikle seçim yatırımı olarak çıkarılan af yasalarıdır. Çarpık kentleşme doğru ekonomik ve toplumsal politikaların yürürlüğe girmesi ve bu kuralların istikrarlı bir şekilde uygulanmasıyla bir çözüme kavuşacaktır. Son zamanlarda Ceza Kanunumuzda, imar kirliliği ile ilgili çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Yargıtay'ın da imarla ilgili cezai hükümleri içeren birçok kararı mevcuttur. Özellikle bu yasal düzenlemede etkin

pişmanlık diyebileceğimiz yapının eski hale getirilmesi durumunda ceza verilemeyeceğinin düzenlenmesi, imar kirliliği ile mücadelede önemli bir kazanımdır. Buna rağmen özellikle imar kanununa aykırılık suçunu işleyen kişilerin, buradan elde ettikleri kazanç ile aldığı cezanın orantısız olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu makas açıldığında, söz konusu binaları yıkmak yerine cezaya katlandıkları da görülmektedir. Bu durumda, yerel yönetimlerin imar kirliliği suçunun oluşmasından önce devreye girmeleri önem kazanmaktadır.

Çevre sorunları, dünyada olduğu gibi ülkemizde de gittikçe artan bir boyuta ulaşmıştır. Bu sorunları çözmek için birçok kanun çıkarılmaktadır. Sadece yasal düzenleme yapmak, çevre sorunlarını çözmek için yeterli değildir. Devlet, öncelikle ulusal çevre politikası belirlemelidir. Çevre sorunları, her biri tek başına bir sorun olmayıp aslında birbirlerini etkileyen sorunlar olarak değerlendirilebilir. Herhangi bir çevre sorunu, diğerine yansımakta, böylelikle kartopu etkisi gibi sorunları daha da çoğaltmaktadır. Sorunlar büyüüp çözülemeyecek dereceye geldiğinde, yargı makamlarının önüne geldiğinden, yargı makamlarının da bu aşamada, sorunu çözmede yetersiz kaldığı ortadadır. Bu sebeple önceden belirtildiği gibi dengeli bir çevrede yaşamak için çevre ile ilgili kararlı bir politikanın izlenmesi ve bu politikanın siyaset üstü bir politika olarak benimsenip her gelen yürütme erki tarafından da kararlılıkla uygulanması gerekmektedir. Böylece Yargıtay gibi yüksek mahkemelere sorunlar büyümeden gelerek hızlı bir şekilde çözüm olanağına kavuşabilecektir.

Çevre sorunlarının önlenmesi ve çevre hakkının topluluklar tarafından benimsenebilmesi için idare ve kişilerin kendilerine ait hakları kullanırken sınırsız olmadıklarını bilmeleri gerekir. Hakların kullanılması sırasında, diğer kişilerin çevre haklarına da saygı duyulmalıdır. İncelenen Yargıtay kararlarından da anlaşıldığı gibi, bazı çevre sorunları aslında küçük bir dikkatle çözümlenebilecekken, haklara saygı gösterilmemesi sebebiyle uyuşmazlıklar yargı makamları önüne gelmiştir. Kişilerin mahkeme yoluyla haklarını araması, hem çevrenin korunmasına yönelik önlemlerin alma süresini, hem de kişilerin haklarına kavuşması süresini uzatmaktadır. Sorunlar yargı makamı önüne gelmeden, devletin veya bireylerin belirleyeceği arabulucular aracılığıyla çözümlenmesi durumunda hızlı ve etkin bir çevre koruması sağlanabilecektir.

Çevre ile ilgili sorunların çözümünde, birçok hukuk disiplini bir araya gelmektedir. Ortaya çıkan bir çevre sorununda, hem cezai yaptırım uygulanabilmekte, hem de hukuki bir sorumluluk olabilmektedir. Yerine göre de idarenin sorumluluğunu gerektiren ve Danıştay'ın görev alanına giren uyuşmazlıklarda aynı çevre sorununun çözümünde karşımıza çıkabilmektedir. Bu sebeple, çevre sorunlarını ayrı bir bilim dalı olarak görülmeli ve bu yönde çözümler geliştirilmelidir. Bir çevre sorunu meydana geldiğinde birkaç hukuk disiplinden ziyade, tek bir kanunla çözülebilmesi yargı kararlarının da daha hızlı ve isabetli bir şekilde sonuçlanmasını sağlayacaktır.

Bireylerin çevre ile ilgili uyuşmazlıklarını, adli yargı organlarına çok fazla götürmediği belirlenmiştir. Kişilerin yargılama makamlarına başvurmalarını sağlamak için kanunlarımızda hızlı yargılamayı özendirerek ve kişilerin dava masraflarını aza indirecek hükümlere yer verilmesi gerekmektedir. Adli yardım hizmetinin etkin bir şekilde çevre suçlarını içerir biçimde uygulanması, yargılama dava harç ve giderlerinin azaltılarak sonunda haksız çıkan kişiye yükletilmesine karar verecek şekilde düzenlenmesi, çevre ile ilgili uyuşmazlıkların yargıya aksettirilmesi yönünden kişilere ve bireylere kolaylık sağlayacaktır. Bu çözüme ek olarak çevre ile ilgili uyuşmazlıkların uzun sürmesi, çevrenin aleyhine bir durum meydana getirdiğinden, yargı organları tarafından karar verildiğinde dahi çevreye verilen zararların geri döndürülmesi olanaksız duruma gelebilmektedir. Bu bağlamda uyuşmazlık konusu çevresel sorunun bir an önce önüne geçilebilmesi için idari yargı davalarında olduğu gibi, adli yargı davalarında cezai hükümler içeren sorunlar da yürütmenin durdurulmasına benzer bir uygulamanın önü açılmalıdır.

Çevre ile ilgili Yargıtay kararlarının içtihat halini alamadığı tespit edilmiştir. Bu eksikliğin altında yatan sebep, kanunların tüm sorunlara çözüm bulmasından kaynaklanmamaktadır. Tam tersine bu kanunların sürekli değişmesidir. Çevre ile ilgili normatif yapılanmada, ilgili düzenlemelerin sık sık çevre aleyhine değiştirilmemesi gerekir. Çünkü kanunlarla bağlı olan yargı organları, değişen kanuni düzenlemelerden dolayı kararlarında süreklilik sağlayamamakta ve içtihadi düzenlemelere geçememektedirler. Bu durum aynı zamanda, hem yargı sürecini uzatmakta, hem de yerel mahkemelerin doğru karar almalarını engellemektedir. Çevre ile ilgili yasal düzenlemeler yapılırken Yargıtay üyeleri ve yerel mahkemelerin hâkim ve savcılarını da içeren, alanında uzman kişilerce kurul oluşturulmalıdır. Uygulamada ortaya çıkan

eksiklikler birlikte, müzakere edilip çevrenin lehine olan en uygun düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Türk yargısı, çevre sorunları bakımından yargının kemikleşmiş genel sorunları sebebiyle, işlevini yeterince yerine getiremediği gibi, hızlı ve etkili karar alarak adaleti yerine getirmede tam anlamıyla başarıya ulaşmamaktadır. Karar alma sürecinin uzunluğu, yerleşmiş çevre içtihatlarının bulunmaması, yeterli hâkim savcının olmayışı, fiziki imkânların yetersizliği gibi sebeplerle çevre konusu ile ilgili uyuşmazlıkların çözümünde sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu nedenle, ülkemizde vergi, kadastro, aile, basın ve benzeri suçlarla ilgili uyuşmazlıklarda özel mahkemeler bulunmaktaysa, çevre gibi çok önemli bir konuda da özel bir mahkemenin kurulması gerekmektedir. Bu özel mahkemenin sadece çevre ile ilgili sorunları çözmeye görevlendirilmesi, o mahkeme ve hâkimin uzmanlaşmasını getirecek ve olumlu sonuçlara yol açacaktır. Aksi durumda, şuanda olduğu gibi işçi alacaklarını inceleyen bir mahkeme, aynı zamanda çevre sorunları ile ilgili de karar verebilmektedir. Bu sebeple, çevre sorunları konusunda adaletli ve hızlı kararlar alınması için özel bir uzmanlık mahkemesi olarak çevre mahkemelerinin kurulması gerekmektedir.

Ayrıca mahkemelerde görevlendirilecek hâkimlerin de çevreyle ilgili bilim dalları konusunda eğitilmiş, burada görevlendirilecek bilirkişilerin de çevreye duyarlı ve çevre konusunda çalışmış uzman bilirkişilerden seçilmesi gerekmektedir.

İncelediğimiz Yargıtay kararlarının birçoğunda, eksik inceleme ve konusunda uzman olmayan kişiler tarafından rapor alınması sebebiyle kararların bozmaya konu olduğu görülmektedir. Çevre mahkemesi kurulması durumunda, bu sorunlar kendiliğinden çözülebileceği gibi, çevreyi korumayla ilgili etkili ve yararlı kararlar alınabileceği de şüphesizdir.

Çevreye duyarlı bir birey olabilmek için, çevre eğitimi zaman geçirilmeden tüm eğitim sistemi içerisinde ülkemizde yaşayan insanlara verilmelidir. Çünkü çevresel değerleri, bilimsel bilgiler ışığında gerçekten sahiplenebilecek yurttaşlara ulaşılması çok önemlidir. İnsanların günlük yaşam kaygısı sırasında, çevre ile ilgili duyarlılıkları azalmıştır. Fakat çevre bilincinin küçük yaşlardan itibaren verilmesi durumunda, çevreye daha fazla duyarlı insanların yetişeceği muhakkaktır. Bununla beraber özellikle, çevreyi kendine dert edinmiş çeşitli derneklerin, platformların ve vakıfların dava açma hakları arttırılmalı, dava ehliyetleri yönünden sorunlarının bulunmaması, bu bağlamda

menfaat ihlali konusunda yargı kararlarında daha geniş hükümlere yer verilmesi gerekir. Yargıtay'ın yaklaşımı, bu yönde geniş yorumlansa da bazı durumlarda menfaat ihlalinin olmadığını gerekçe göstererek bir kısım davalar reddedilebilmektedir. Gerekli kanuni düzenlemeler yapılarak bu sorun giderilmeli ve çevreye sahip çıkılması öğretilmelidir.

İncelenen yargı kararlarının bir kısmında da Yargıtay'ın ve yerel mahkemelerin çevre lehine verdiği kararların uygulanması sırasında sorunlar olduğu görülmektedir. Bir uyuşmazlığın bir çevre sorunu uyuşmazlık haline gelip yerel mahkemenin önüne çıktıktan sonra, yerel mahkemenin kararı ve Yargıtay'ın da bunu doğru bulması ile tamamlanan uzunca bir süreç, ne yazık ki, çevreyi korumaya yine de yeterli olmamaktadır. Yargı kurumlarınca verilen kararların uygulayıcısı konumunda bulunan bazı yürütme organları, bu kararların gereğini tam olarak yerine getirmedikleri gözlemlenmektedir. Bu durumda, verilen yargı kararının hiçbir önemi kalmamakta, hukuk devleti ilkesinin de gereği yerine getirilmemektedir. Tüm bu sebeplerle, yargı organları tarafından verilen kararların gereği, hızlı ve etkin bir şekilde yerine getirilerek çevreye ihtiyacı olan koruma, hızlı bir şekilde verilmelidir.

Sonuç olarak, yeryüzü, gitgide yaşanmaz bir hale gelmektedir. Çevre sorunlarının niteliği ve niceliği de değişmektedir. Bu sorunlar arasında yaşam kalitemizi en çok etkileyen çevre kirliliği olmakla birlikte; nüfus artışı, plansız kentleşme, aşırı enerji tüketimi, sağlık, ulaşım ve benzeri birçok sorunla, aynı anda karşı karşıya kalmış durumdayız. Bu sorunların hepsinin bir anda çözümlenmesi tabii ki kolay değildir. Her sorunun niteliği, birbirinden farklı olduğu için, çözümü de birbirinden farklıdır. Medenileşmek uğruna yapılan eylemler, aslında bu sorunların katlanarak çoğalmasına sebep olmaktadır. Ayrıca çevre adına var olan sorunları da tam olarak tespit edebilmek de zordur. Fakat bu sorunların, daha yaşanabilir bir dünya için, bir şekilde, çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Çevre sorunlarının çözümü, hukuksal düzenlemelerin doğru bir şekilde hayata geçirilmesi, yani çevre hakkının tam olarak ileri sürülebilmesi ile bu mümkündür.

Türkiye'de çevre hukukunun temeli, aslında çok eskiye dayanmaktadır. Osmanlı Devleti'nden bugünlere gelinceye değin, çevre hukukunda bir mevzuat birikiminin olduğu görülmektedir. Fakat bugüne kadar çevre sorunlarını çözmek için yapılan kanuni düzenlemelerin, sorunları çözmeye çok da başarılı olamadığı, çevreye bakıldığında, rahatça anlaşılabilir. Çevresel mevzuatımızı incelediğimizde de, ortaya çıkış

felsefesi olarak,“muhafazacılık esasını” dayanak noktası olarak almamıştır. Özellikle 1980’den sonra, çevre ile ilgili özel düzenlemeleri de hesaba katarsak, çevre sorunlarını çözümedeki başarısızlığımızı çevresel mevzuatın yetersizliğine bağlayamayız. Yasal düzenlemelerin sayısal çokluğu, tek başına yeterli olmayıp uygulamada yarattığı sorun çözme becerisi de önem kazanmaktadır.

Hukuk biliminin amacı, toplumsal sorunları belirlenen kurallar çerçevesinde çözerek toplumda; adalet, güven, barış ve hoşgörüyü sağlamaktır. Hukuk kurallarının bir sorunu çözebilmesi için, ilk başta toplumsal sorunun belirlenen yasalarla tam olarak çözülebilmesi ve çözecek uygulayıcılarında bu konuda donanımlı olması gerekmektedir. Çevreyle ilgili sorunlar çözülürken de bu esasa dayanılmalıdır.

Anayasanın 56. Maddesi, bu bağlamda yaşanabilir sağlıklı bir çevre sağlama ödevini hem vatandaşlara, hem de devlete vermiştir. Çevre sorunlarının çözümü konusunda, devletlerin bireylere göre daha çok yetkili olması, tabii bir durumdur. Bu sebeple, karar alma mekanizmasında bulunan idareciler, küçük önlemler olarak büyük çevresel sorunların oluşmasına engel olabilirler.

Yasal düzenlemeleri yaşama aktaran en önemli organ, yargı kurumudur. Yüksek mahkemenin verdiği kararları incelediğimizde, çevreyle ilgili verilen kararların henüz olgunlaşmamış olduğu anlaşılmaktadır. Yerel mahkemeler ve Yargıtay, çevre ilgili verilen kararları tam olarak düzgün bir zemine oturtamamıştır. Yargıtay’ın verdiği kararlarda, çevreye olumlu yaklaşımı ve takdir yetkisini çevrenin lehine kullandığı her ne kadar belirlenmişse de yargı içerisindeki kemikleşmiş sorunlar, bu kararların hızlı ve etkili olmasını engellemektedir.

Yargıtay, doğru ve isabetli kararlar vererek kişilerin ve kurumların çevreye zarar vermesini önlemektedir. Verdiği kararlarla çevre hukukunun gelişmesi ve ilerlemesine katkı sağlamaktadır. Çevre mevzuatının yetersiz olduğu durumlarda da bu boşlukları çevre lehine verdiği kararlarla doldurmaya çalışmaktadır. Yargıtay, çevrenin sadece orada yaşayan bireylere ait olmadığını, tüm insanlığa ait bir yer olduğunu kabul etmektedir. Anayasada güvence altına alınmış olan çevre hakkının, bir an önce diğer temel hak ve özgürlükler gibi yaşama geçirilmesi önemlidir. Yargıtay’ın çevreye yönelik verdiği kararlar çevrenin hukuksal yönden korunmasına katkı sağladığı gibi, vatandaşların hukuka ve adalete olan güven duygusunu da pekiştirmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, M., (2006), Avrupa Birliği ve Türkiye Bir Ekonomik ve Siyasi Analiz, (1.baskı), Orion Yayınları, Ankara.
- Akarsu, B., “İnsan ve Çevre”, *Cogito Dergisi*, 1994, (2), ss.27-34.
- Akdur, R., (2005), Avrupa Birliği ve Türkiye'de Çevre Koruma Politikaları, (1.baskı), Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Akgündüz, A., (2009), İslam ve Osmanlı Çevre Hukuku, (1. baskı), Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Akıncı, M., (1994), *Türkiye'de Çevre Hukukunun Gelişimi, Yeterliliği ve Etkinliği*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bölümü, Malatya.
- Aksel, İ., (2009), Türk Adalet Yönetimi, (1.baskı), Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Alica, S. S.,(2011), Kent Çevre Hukuk, (1. baskı), Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Andaç, F.,(2006), Hukukun Temel Kavramları, (2.baskı), Yargı Yayınevi, Ankara.
- Aybay, A., (1997), Çevre ve Hukuk, (1.baskı), İmge Kitabevi, Ankara.
- Bozkurt, Y., (2010), Türkiye'de Çevre Politikalarının Dönüşümü, (1.baskı), Ekin Yayınevi, Bursa.
- Bozyiğit, R. ve Karaaslan T., (1998), Çevre Bilgisi, (1.baskı),Nobel Yayınları, Ankara.
- Budak, S., (2000), Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası, (1.baskı), Büke Yayınları, İstanbul.
- Çepel, N., (1992), Doğa-Çevre-Ekoloji ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları, (1.baskı), Altın Kitaplar, İstanbul.
- Çevre Atlası, (2006), T.C. Çevre Bakanlığı, <<http://www.cedgm.gov.tr/CED/Files,>> (21.11.2014).
- Dinç, G., (2008), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Çevre ve İnsan, (1.baskı), Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.
- Dinler, Z., (2013), İktisada Giriş, (19.baskı), Ekin Yayınevi, Ankara.
- Duru, B., (1995), *Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye'de Gönüllü Çevre Kuruluşları*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Duru,B., “Avrupa Birliği Çevre Politikası”, <<http://kentcevre.politics.ankara.edu.tr/duruabcevre.pdf.>> (07.11.2013).

- Egeli, G., (1996), Avrupa Birliği ve Türkiye'de Çevre Politikaları,(1.baskı), TÇV Yayını, Ankara.
- Ercan, G. F., (1996), *Avrupa Topluluğu'nda ve Türkiye'de Çevre Mevzuatı*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ersoy, M., (2006), "İmar Mevzuatımızda Planlama Kademeleri ve Üst Ölçek Planlama Sorunu", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, <<http://www.tepav.org.tr/sempozyurri/20Q&bildiri>> (10.01.2014).
- Ertürk, H., (2011), Çevre Bilimlerine Giriş, (3.baskı), Vipaş Yayınları, Ankara.
- Foster, J. B., (2002), Savunmasız Gezegen, çev.Hasan Ünder, (2.baskı), EpsosYayınları, Ankara.
- Gören, Z., (2011), Anayasa Hukukuna Giriş, (2.baskı), Yetkin Yayınları, Ankara.
- Görmez, K., (2010), Çevre Sorunları ve Türkiye, (3.baskı), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Güneş, Y., "Amerika Birleşik Devletleri Çevre Hukukunun Gelişimi ve Türk Çevre Hukuku İle Karşılaştırılması", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2004,(62), ss:81-122.
- Güneş, Y., Coşkun A.A., (2004), Çevre Hukuku,(1.baskı), Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul.
- Güney, E., (1997), Çevre Sorunları Ortam Kirlenmesi, (1.baskı), Gençlik Yayınları, Kayseri.
- Gündüz, T., (1994), Çevre Sorunları, (1.baskı), Bilge Yayıncılık, Ankara.
- Gürseler, G., "Seçim Sonrasının Anayasası'na Çevre Önerileri", <<http://www.gurseler-tufan.av.tr/makaleoku.aspx?id=58>> (28.12.2011).
- Gürseler, G., "İnsan Hakları, Çevre, Anayasa", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2008, (75), ss. 199-208.
- Haktanır, K.,(1997), "Doğal Kaynak Olarak Toprak", *İnsan Çevre Toplum*,(2. baskı), der. Ruşen Keleş, İmge Yayınları, Ankara.
- Hamamcı, C., (1983), "Çevre ve Hukuk", *Fehmi Yavuz'a Armağan*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Hamamcı, C., (1997), "Çevrenin Uluslararası Boyutu", *İnsan Çevre Toplum*, der. Ruşen Keleş, (2. baskı), İmge Yayınları, Ankara.

- İnançlı, S., (1997), *Gümrük Birliği Çerçevesinde Avrupa Birliği Çevre Politikalarının Türkiye İçin Ekonomik Açidan Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış doktora tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kaboğlu, İ., (1996), *Çevre Hakkı*, (3. baskı), İmge Kitabevi, Ankara.
- Kalelioğlu U., Noyan Ö., (2000), *Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Çevre Sözleşmeleri*, (1. baskı), İzmir Barosu Yayınları, İzmir.
- Kanadoğlu, S., (2007), *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, (3.Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Karpuzcu, M., (2005), *Çevre Kirlenmesi ve Kontrolü*, (1. baskı), Kubbealtı Yayınları, İstanbul.
- Katoğlu, T., “Yeni Türk Ceza Kanunu ve Çevreye Karşı Suçlar”, *Mülkiye Dergisi*, 2005, (246), s.133–158.
- Kayacık, L., (2006), “Çevre Hukuku Sempozyumu Açılış Konuşması”, *Çevre Hukuku Sempozyumu*, ed. Emel Badur, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara.
- Keleş, R., (2011), *Kentleşme Politikası*, (12. baskı), İmge Yayınevi, Ankara.
- Keleş R., Mengi A., (2003), *İmar Hukukuna Giriş*, (1. baskı), İmge Yayınevi, Ankara.
- Keleş, R., Ertan B., (2002), *Çevre Hukukuna Giriş*, (1. baskı), İmge Yayınevi, Ankara.
- Keleş, R., Hamamcı C., (1998), *Çevrebilim*, (1. baskı), İmge Yayınevi, Ankara.
- Kılıç, S., “Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2006, (2),ss. 131 -149.
- Kuzu, B., (1997), *Sağlıklı ve Dengeli Bir Çevrede Yaşama Hakkı*, (1. baskı), Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- Onuk, N. B., (2007), *Avrupa Birliği'nde Çevre Hukukunun Gelişimi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özdek, Y., (1993), *İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı*, (1. baskı), TODAİ Yayınları, Ankara.
- Özer, A., “Çevre Hakkı ve 1982 Anayasası”, *Ankara Barosu Dergisi*, 1998, (54), ss.75-83.
- Parlar, A., Hatipoğlu M., (2010), *Çevre Hukuku*, (1. baskı), Adalet Yayınevi, Ankara.
- Ponting, C., (2000), *Dünyanın Yeşil Tarihi*, çev. Ayşe Başçi, (1.baskı), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Sevük, H.Y., “Gürültüye Neden Olma Suçu”,*Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2013,(2), ss.364-379.
- Sur, M., “İnsan Hakları Kavramındaki Gelişmeler”, *İzmir Barosu Dergisi*, 1993,(3), ss. 21-30.
- Sümer, G. Ç., “Hava Kirliliği Kontrolü: Türkiye’de Hava Kirliliğini Önlemeye Yönelik Yasal Düzenlemelerin ve Örgütlenmelerin İncelenmesi”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 2014, (13), ss. 37-56.
- Şahin, Y., (2004), Çevre Yoksulluk Ve Adalet, *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar*, (1. baskı), ed. Mehmet C. Marın ve Uğur Yıldırım, Beta Yayınları, İstanbul.
- Şen, E., (1994), Çevre Ceza Hukuku, (1. baskı), Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul.
- Tanilli, S., (2007), Devlet ve Demokrasi, (11. baskı), Alkım Yayınevi, İstanbul.
- TÇV, (2001), Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Çevre Mevzuatı, TÇV Yayınları, Ankara.
- Tepe, H., (2010), “İnsan Hakları: Kavram, Kapsam ve Ölçüt”, *Disiplinlerarası Yaklaşımlar İnsan Hakları*, (1. baskı), ed. Selda Çağlar, Beta Yayınları, İstanbul.
- Topçuoğlu, M., (1998), Çevre Hakkı ve Yargı, (1. baskı), TÇV Yayınları, Ankara.
- Tuna, M., (2006), Türkiye’de Çevrecilik, (1. baskı), Nobel Yayınları, Ankara.
- Turgut, N.Y., (2009), Çevre Politikası ve Hukuku, (1. baskı), İmaj Yayınevi, Ankara.
- Tursun, D. D., (2010), *Danıştay Kararlarında Çevre ve Çevre Hakkı*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Üçok, C., vd., (2013), Türk Hukuk Tarihi, (15. baskı), Turhan Kitabevi, Ankara.
- Yaşamış, F., “Çevre Ceza Hukuku’nda Son Gelişmeler: Yeni Türk Ceza Kanunu ve Kabahatler Kanunu”, *TBB Dergisi*, 2005, (58), ss. 137-148.
- Yediyıldız, M.A., ”Osmanlı Toplumunu ve Çevre”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, (2), ss.147-158.
- Yılmaz, S., (2013), Çevre Suçları, (1. baskı), Adalet Yayınevi, Ankara.

Yargıtay Kararları ve Kanunlar:

- Akip Açıklamalı Kanun İçtihat Programı, <<http://www.akip.net>>
- Corpus İçtihat Bilgi Bankası, <<https://www.corpus.com.tr/>>
- Kazancı Mevzuat ve İçtihat Programı, <<http://www.kazanci.com/>>
- Meşe Yazılım, Mevzuat ve İçtihat Bankası, <<http://www2.meseyazilim.com/tr.aspx/>>
- Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programı, <http://www.sinerjimevzuat.com.tr/>>
- Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi, <<http://www.uyap.gov.tr/>>
- Anayasa,<<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.2709&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0&Tertip=5&Tur=1&No=2709> >
- TürkCeza Kanunu, <<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.5237&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0&Tertip=5&Tur=1&No=5237> >
- Medeni Kanunu, <<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.4721&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0&Tertip=5&Tur=1&No=4721> >
- Borçlar Kanunu, <<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.6098&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0&Tertip=5&Tur=1&No=6098>>
- Çevre Kanunu, <<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.2872&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=%C3&Tur=1&Tertip=5&No=2872>>
- İmar Kanunu, <<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.3194&Mevzuat&XmlSearch=%B0MAR%20KANUNU&Tur=1&Tertip=5&No=3194>>
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.2863&MevzuatIliski=0u&Tur=1&Tertip=5&No=2863> >

EK 1: İNCELENEN YARGITAY KARARLARININ ÇİZELGESİ

NO	DAİRESİ	ESAS YILI	ESAS NO	KARAR YILI	KARAR NO	KARAR TARİHİ
1	Y.4.HK	1975	4988	1976	1723	19.02.1976
2	Y.1.HD	1976	10271	1977	10676	21.10.1977
3	Y.1.HD	1978	11639	1978	13491	22.12.1978
4	Y.CGK	1980	3,417	1981	17	02.02.1981
5	Y.1.HD	1981	14350	1981	14955	25.12.1981
6	Y.4.HD	1987	10677	1988	1297	09.02.1988
7	Y.4.HD	1989	7660	1989	1046	26.02.1989
8	Y.CGK	1990	9,143	1991	177	27.05.1991
9	Y.HGK	1991	4/294	1991	368	19.06.1991
10	Y.3.CD	1991	13271	1992	467	21.01.1992
11	Y.HGK	1992	2,202	1992	259	22.04.1992
12	Y.1.HD	1990	2885	1992	6379	14.05.1992
13	Y.2.CD	1993	1227	1993	4836	19.04.1993
14	Y.2.CD	1993	4731	1993	6024	04.05.1993
15	72.CD	1992	2419	1994	2972	08.04.1994
16	Y.3.CD	1995	13884	1996	629	30.01.1996
17	Y.3.CD	1996	5030	1996	5938	12.06.1996
18	Y.3.HD	1997	458	97	1307	06.02.1997
19	Y.2.CD	1997	4974	1997	4636	04.04.1997
20	Y.2.CD	1995	11479	1997	10795	16.07.1997
21	Y.3.CD	1997	8172	1997	9228	17.09.1997
22	Y.4.HD	1997	8019	1997	12296	22.12.1997
23	Y.CGK	1998	2,150	1998	211	09.06.1998
24	Y.2.CD	1998	8098	1998	8898	25.06.1998
25	Y.7.CD	1999	7658	1999	8123	29.06.1999
26	Y.HGK	1999	1,653	1999	965	17.11.1999
27	Y.7.CD	1999	14986	2000	604	01.02.2000
28	Y.8.HD	1999	1607	2000	1870	06.03.2000
29	Y.7.CD	2000	1628	2000	5144	10.04.2000
30	Y.4.HD	2000	5698	2000	6050	19.06.2000
31	Y.4.HD	2000	4297	2000	6723	10.07.2000
32	Y.7.CD	1999	12153	2000	13167	18.10.2000
33	Y.7.CD	2000	10173	2000	13441	23.10.2000
34	Y.4.HD	2001	10083	2001	1215	08.02.2001
35	Y.7.CD	2001	5210	2001	8943	10.05.2001
36	Y.14.HD	2001	6263	2001	7361	01.11.2001
37	Y.7.CD	2001	17645	2001	19069	05.12.2001
38	Y.4.HD	2002	9606	2002	555	21.01.2002
39	Y.1.HD	2002	90	2002	528	24.01.2002
40	Y.1.HD	2001	1500	2002	2021	18.02.2002
41	Y.2.CD	2002	2384	2002	3884	13.03.2002
42	Y.4.HD	2001	12492	2002	8914	11.07.2002
43	Y.2.CD	2002	34176	2002	1286	31.12.2002

44	Y.2.CD	2002	27764	2003	299	05.02.2003
45	Y.8.HD	2002	8569	2003	3161	05.05.2003
46	Y.1.HD	2003	12431	2004	182	20.01.2004
47	Y.7.CD	2003	5689	2004	3510	15.03.2004
48	Y.11.CD	2006	10268	2004	2894	24.03.2004
49	Y.7.CD	2003	10775	2004	6910	24.05.2004
50	Y.4HD	2004	14822	2004	6849	27.05.2004
51	Y.4.HD	2004	14559	2004	70027	01.06.2004
52	Y.7.CD	2004	9459	2004	9441	14.07.2004
53	Y.4.HD	2004	2954	2004	10516	27.09.2004
54	Y.1.HD	2005	1331	2005	4758	19.04.2005
55	Y.2.CD	2004	18770	2005	7294	24.04.2005
56	Y.18.HD	2005	5044	2005	6179	13.06.2005
57	Y.3.CD	2006	22388	2006	447	02.02.2006
58	Y.11.CD	2006	13937	2006	533	06.02.2006
59	Y.8.CD	2006	14190	2006	775	13.02.2006
60	Y.11.CD	2004	3255	2006	1125	21.02.2006
61	Y.7CD	2006	8815	2006	1647	14.03.2006
62	Y.14. HD	2006	4167	2006	5596	12.05.2006
63	Y.7.CD	2006	23655	2006	10059	31.05.2006
64	Y.7.CD	2006	25392	2006	12275	19.06.2006
65	Y.14.HD	2006	9194	2006	10548	09.10.2006
66	Y.8.CD	2007	5468	2007	8311	28.01.2007
67	Y.2.CD	2006	9648	2007	3564	08.03.2007
68	Y.7.CD	2007	35350	2007	1555	12.03.2007
69	Y.7.CD	2004	8209	2007	1681	15.03.2007
70	Y.7.CD	2006	31091	2007	2375	05.04.2007
71	Y.7.CD	2007	1529	2007	5980	19.07.2007
72	Y.7.CD	2006	23652	2007	5965	19.10.2007
73	Y.4.HD	2007	2820	2007	16158	24.12.2007
74	Y.7.CD	2005	4351	2008	407	25.01.2008
75	Y.4.HD	2008	5902	2008	2556	28.02.2008
76	Y.1.HD	2008	4191	2008	6123	14.05.2008
77	Y.4.CD	2008	6206	2008	10019	21.05.2008
78	Y.7.CD	2005	13621	2008	13909	21.05.2008
79	Y.7.CD	2005	14013	2008	14324	02.06.2008
80	Y.7.CD	2005	14267	2008	14966	05.06.2008
81	Y.3.HD	2008	10558	2008	11681	23.06.2008
82	Y.3.HD	2008	9646	2008	11831	26.06.2008
83	Y.4.HD	2008	3957	2008	13903	13.11.2008
84	Y.4.HD	2008	11476	2008	15092	04.12.2008
85	Y.4.HD	2009	2161	2009	774	22.01.2009
86	Y.4.CD	2009	2711	2009	1462	03.02.2009
87	Y.4.HD	2009	7035	2009	1914	12.02.2009
88	Y.2.CD	2009	10660	2009	20519	27.02.2009
89	Y.7.CD	2009	9646	2009	2615	03.03.2009

90	Y.4.CD	2008	9673	2009	5775	25.03.2009
91	Y.7CD	2009	5286	2009	4305	08.04.2009
92	Y.4.HD	2009	10251	2009	5425	13.04.2009
93	Y.HGK	2009	4,234	2009	260	17.06.2009
94	Y.4HD	2009	7203	2009	8561	25.06.2009
95	Y.7.CD	2006	15548	2009	8625	09.07.2009
96	Y.7.CD	2009	15965	2009	8627	09.07.2009
97	Y.4.HD	2009	13444	2009	9343	13.07.2009
98	Y.4.HD	2009	13956	2009	10248	28.09.2009
99	Y.7.CD	2008	3533	2009	12522	05.11.2009
100	Y.4 HD	2009	442	2009	13091	19.11.2009
101	Y.4.CD	2009	8687	2010	3260	25.02.2010
102	Y.4.CD	2011	12741	2011	11997	04.07.2011
103	Y.20.HD	2001	8580	2001	9380	04.12.2011
104	Y.15.HD	2011	2215	2012	2940	02.05.2012
105	Y.4.CD	2011	12489	2012	15384	25.06.2012
106	Y.4.CD	2011	17482	2012	18402	25.09.2012
107	Y.4.CD	2012	8722	2012	18431	25.09.2012
108	Y.8.CD	2012	13885	2012	30589	11.10.2012
109	Y.4.CD	2012	16237	2012	28544	03.12.2012
110	Y.4.CD	2012	18209	2013	2120	31.03.2013
111	Y.4.CD	2013	35295	2014	34688	01.02.2014
112	Y.4CD	2012	12054	2014	34653	08.02.2014
113	Y.4.CD	2012	236431	2014	8641	20.03.2014
114	Y.20.HD	2013	1017	2014	3680	27.03.2014
115	Y.14.HD	2013	2754	2014	7059	28.05.2014
116	Y.4.CD	2013	11725	2014	34640	01.06.2014
117	Y.4.CD	2013	5219	2014	34665	01.10.2014
118	Y.4CD	2013	41328	2014	34046	24.11.2014
119	Y.4CD	2012	7046	2014	34054	24.11.2014
120	Y.4CD	2012	23387	2014	34056	24.11.2014
121	Y.4.CD	2013	7619	2014	35734	24.11.2014
122	Y.CGK	2014	4,94	2014	525	25.11.2014
123	Y.4.CD	2013	16255	2014	34681	01.12.2014
124	Y.4.CD	2013	16312	2014	34690	01.12.2014
125	Y.4.CD	2012	4044	2014	3438	01.12.2014
126	Y.4.CD	2012	33372	2014	34637	01.12.2014
127	Y.4.CD	2013	8009	2014	34667	01.12.2014
128	Y.4.CD	2013	9808	2014	34662	01.12.2014
129	Y.4.CD	2012	11339	2014	34661	01.12.2014
130	Y.4.CD	2012	13317	2014	35440	08.12.2014
131	Y.4.CD	2013	40728	2014	35425	08.12.2014
132	Y.4.CD	2013	13467	2014	35409	08.12.2014
133	Y.4.CD	2013	13886	2014	35412	08.12.2014
134	Y.4.CD	2012	3652	2014	35434	08.12.2014
135	Y.4.CD	2012	29222	2014	36058	15.12.2014

136	Y.4.CD	2013	24071	2014	36307	17.12.2014
137	Y.4.CD	2013	25156	2014	36308	17.12.2014
138	Y.4.CD	2013	24328	2014	36304	17.12.2014
139	Y.4.CD	2013	12225	2014	36701	19.12.2014
140	Y.20.HD	2015	2992	2015	1445	11.03.2015
141	Y.4.CD	2014	18770	2015	7294	26.04.2015

EK 2: İNCELENEN ANAYASA MAHKEMESİ VE DANIŞTAY KARARLARININ ÇİZELGESİ

NO	DAİRESİ	ESAS YILI	ESAS NO	KARAR YILI	KARAR NO	KARAR TARİHİ
1	AYM	1985	85	1986	86	25.02.1986
2	AYM	1985	11	1986	29	11.12.1986
3	AYM	2006	99	2009	9	15.01.2009
4	AYM	2011	110	2012	79	24.05.2012
5	AYM	2011	106	2012	192	29.11.2012
6	DAN.10.D.	1984	2739	1986	1951	24.06.1986
7	DAN.6.D.	1986	1323	1986	1135	16.12.1986
8	DAN.6.D.	1989	2562	1989	2187	20.11.1989
9	DAN.10.D.	1990	2278	1992	1672	28.04.1992